

banka ve

EKONOMİK

yorumlar

AYLIK DERGİ

NİSAN 1981 • YIL : 18 • SAYI : 4

FİYATI : 50 LİRA

Okurlara Mektup / 3

Yüksek Hakem Kurulu

Geç Kalıyor / 5

Prof. Dr. Mustafa A. Aysan

Ekonomik Göstergeler / 12

Ekonomik Yorumlar / 13

Dr. Öztin Akgüç

Prof. Dr. Mustafa A. Aysan

A. Aydın Dündar

Erhan Işıl

Kenan Onat

Selâhattin Özmen

Osman Nuri Torun

Devlet - KİT İlişkileri / 41

Selâhattin Özmen

Ayın Ekonomik Olayları / 49

Doç. Dr. Yıldırım Kılıç

Sermaye Piyasası / 57

Doç. Dr. Şeref Türen

Sermaye Şirketlerinde Kâr

Dağıtımı ve Vergi Alacağı / 61

Musa Örmeci

Ekonomi iktisadi teşebbüslerinin türk ekono-
misindeki yerleri, önemi, güncel so-
nları ve bunları çözüm yolları

çBS

BELCO

otonuzun boyası



çBS
güçlü boya

çbs pazarlama ve boya yatırımı a.ş.
Fermenciler Cad. No. 56 Karaköy - İstanbul Tel: 43 49 55



**BİLGİSAYAR ÇAĞINDA
BİLGİSAYAR ÖĞRENİN**

Gelir ve yaşam düzeyinizi yükselterek
çevrenizde saygınlık kazanın.

bil-merk

BİLGİSAYAR öğretiyor..

Hafta sonları Türkçe olarak verilen
ve 16-35 arası her yaşta, her tahsil
seviyesinde kişilere göre hazırlanmış
olan Bilgisayar Seminerlerimize
katılabilirsiniz.

Bilgi ve kayıt için lütfen merkezimize
müracaat ediniz.

bil-merk

Bilgi Hazırlama Merkezi

İnönü Cad. Ankara Palas Apt. 77/9
Ayaspaşa-İstanbul
Tel : 43 57 76 - 43 67 77

Lütfen ücretsiz broşürünüzü gönderiniz
Adım Soyadım :
Adresim :
A

Tasarruf sahipleri için yepyeni ve değer artışı çok yüksek bir yatırım olanağı:

MYF

Meban Yatırım Fonu

MYF, Batıda 100 yılı aşkın süredir
başarıyla uygulanan yatırım fonlarının
ülkemizdeki ilk ve tek örneğidir.

Haziran 1979'da MYF/Birinci Dilim,
Aralık 1979'da da MYF/İkinci Dilim hizmete sunuldu.

- Tek başına verimli bir yatırım yapamayacak tasarruflar, MYF'de birleşmenin gücüyle ve sermaye piyasamızın önderi Meban'ın uzmanlığıyla büyük bir güç kazanıyor.
- Temel ilke olarak "o anda piyasada bulunan ve en fazla değer artışı göstermekte ya da gösterecek olduğu saptanan menkul ve gayrimenkul alanlarının tümüne birden yatırım yapma"yı benimsiyor MYF. Bu dinamizmi sayesinde de, her yatırım alanında
- bulunabilecek muhtemel rizikolar asgariye, değer artışı olanakları ise azamiye yükseltilmiş oluyor.
- Gerek MYF/Birinci Dilim'in gerek MYF/İkinci Dilim'in aylık değer artışları, yılda % 50'yi aşan bir değer artışını ifade etmektedir.
- 10 bin, 25 bin, 100 bin liralık katılma olanakları sunan MYF iştirak belgeleri, tüm değer artışıyla birlikte, istendiği anda paraya çevrilebiliyor.

MYF, Meban uzmanlığının ve hizmet anlayışının kanıtlarından biridir.

MYF

"bilinçli tasarruf sahiplerinin
yararlandığı olanak"

banka ve ekonomik yorumlar

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A. Ş.

Adına Sahibi

Kemal Kurdaş

Yazı İşleri Müdürü

Prof. Dr. Mustafa A. Aysan

Danışma Kurulu

Dr. Öztin Akgüç • Prof. Dr. Erdoğan Alkin • Dr. Orhan Altan • Prof. Dr. O. Fikret Arkun • Besim Baykal • Prof. Dr. Nasuhi Bursal • Ege Cansen • Prof. Dr. Lâtif Çakıcı • Mehmet Gün Çalika • Şinasi Çelikkol • Özer U. Çiller • Bülend Çorapçı • Ahmet Demirel • Necdet Durakbaşı • Aydın Dündar • Kaya Erdem • Özhan Eroğuz • Oktay Ersoy • Prof. Dr. Cumhuri Ferman • Prof. Dr. Emre Gönensoy • Memduh Güpğüpoğlu • Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu • Erhan İşil • Av. Dr. Halûk Kabaalioğlu • Prof. Dr. Müh. Kemal Kafalı • Adnan B. Kafaoglu • Doç. Dr. Yıldırım Kılış • Prof. Dr. Kemal Kurtuluş • Nuh Kuşçulu • Ziya Nefioğlu • Ergin Neng • Rahmi Önen • Ertan Özgür • Selâhattin Özmen • Prof. Dr. Ergun Özsunay • Prof. Dr. Reha Poroy • Osman Nuri Torun • Prof. Dr. Kemal Tosun • Av. Fikret Tuncer • Doç. Dr. Gül G. Turan • Dr. T. Güngör Uras • Dr. Halûk Ünal • Doğan Yalım •

Basım-Yayım Danışmanı

M. Tarık Yaşa

OKURLARA MEKTUP

Sevgili Okurlarımız,

Derginizin bu sayısında ağırlık, ülkemiz ekonomisinde çok önemli yerleri olan Kamu İktisadi Teşebbüsleri'ne verilmiştir. «Ekonomik Yorumlar»da ve ilgili iki yazıda, KİT'lerin güncel sorunları belirtilmekte ve bunlara çözüm yolları aranmaktadır. Tartışmaların ortaya koyduğu gerçek şudur: Türk ekonomisi, «KİT'le» rağmen KİT'lerle beraber olmak zorundadır. Bu yüzden KİT'ler iyileştirilmeli ve ekonomiye daha fazla katkıda bulunacak hale getirilmelidir. Dergi'de yer alıp güncel konulara ışık tutan diğer yazıları da ilginç bulacağımızı sanıyoruz.

Öte yandan, maliyetlerdeki artışlar, derginizin fiyatında yeni bir ayarlama yapılmasını zorunlu kılmıştır. Dergi, Mayıs 1981 tarihli 5 inci sayıdan itibaren 75 liraya satılacaktır. Bununla beraber, hemen hemen tamamı yenilenmiş bulunan eski abonelerimizden, 1981 yılı için fark talep edilmeyecektir. Fiyat artışı haberi vermenin tatsız bir iş olduğunu biliyoruz. Dergi'nin kalitesini bozmadan size daha iyi hizmet sunabilmek için bu yola başvurduk. Bu bakımdan okurlarımızın bizi anlayışla karşılayacaklarına, her zaman olduğu gibi yakın ilgi ve desteklerini sürdüröceklerine inanıyoruz.

Saygılarımızla,

AYLIK DERGİ

NİSAN 1981

YIL : 18

SAYI : 4

50 LİRA

İDARE YERİ : Çatalçeşme Sokak No. 17, Kat: 4; Cağaloğlu-İstanbul • TELEFON: 26 34 11
• YAZIŞMA : P.K. 769; Karaköy - İstanbul • AÇIKLAMA : Dergimizde çıkan yazılar kaynak göstermek şartıyla iktibas edilebilir • YILLIK ABONE : 600.— TL; Öğrencilere : 300.— TL. • İLÂN FİYATLARI : Arka kapak 10.000.— TL., Kapak içleri 7.500.— TL., Tam Sayfa 5.000.— TL., Yarım Sayfa 2.500.— TL., Renk Farkı 2.000.— TL. • BASKI : Met/Er Matbaası; Çemberlitaş - İstanbul; Telefon : 28 28 90 • TARİHİ : 30 Mart 1981.

Istanbul Bankası'ndan
Ticaret Dünyasına
Büyük imkan:

Ücretsiz Tahsilat

Istanbul Bankası 17 Kasım'dan itibaren
yepyeni bir uygulamayı
ticaret dünyamıza yararına sunuyor.
Ücretsiz Tahsilat.

"Ücretsiz Tahsilat" İstanbul Bankası'nın,
banka komisyonu, posta masraflarından
senet tahsil eden yeni hizmeti.

HANGİ SENETLERİ?..

Değeri 100.000 lirayı aşmayan
tahsil senetlerini İstanbul Bankası
ücretsiz tahsil ediyor.

Ne banka komisyonu alıyor!.. ne posta masrafı!*

KİMLİN SENEDİNİ?..

Istanbul Bankası'nda hesabı olsun olmasın
ticari bir unvanı olsun olmasın herkes
ücretsiz tahsilattan yararlanıyor.

Istanbul Bankası'ndan
senedinin tam değerini alıyor.

Senedinizi İstanbul Bankasına verir.
Senedinizden para kesilmeyin.

* Senedinizi herhangi, İstanbul Bankası şubeleri aramayan bir
yerde tahsil ettirirseniz, yalnız banka 1.3 rublelik banka komisyonu öderiz.



**İSTANBUL
BANKASI**

YÜKSEK HAKEM KURULU GEÇ KALİYOR

Prof. Dr.

MUSTAFA A. AYSAN

12 Eylül'den sonra çalışma hayatımıza son yıllarda egemen olan kargaşaya son verilmiş bulunuyor. Çok sayıda konfederasyon içinde toplanmış ve çoğu olanlardan habersiz işçiler adına sürdürülen sendika rekabeti, sağ uçtan sol uca kadar politika içine saplanmış sendika liderlerinin sorumsuz aşırılıkları, ileriye iyice göremeyen işverenlerin bu sendika aşırılık ve rekabetinden çıkar sağlama hevesleri ve hepsinden önemlisi, bu aşırılık ve sorumsuzlukları tahrik ederek, kendi aralarında bir anlamsız «sosyal hak sağlama» yarışına giren sorumsuz politikacılarımız yüzünden; 12 Eylül'den önce çalışma hayatımızda göz gözü görmez, tozdan duman dan ferman okunmaz olmuştur. Üyelerden çoğunun haberi bile olmadan, aşırı uçlardaki dernek ve gizli örgütlerle işbirliği yapan, bu yoldan terörün içine kadar giren sendika liderlerinin hesap verecekleri günleri işçilerimiz ve halkımız umutla beklemektedirler.

Bu kötü gidişin, ileriye görmeyen ekonomik politikalar yüzünden korkunç boyutlara ulaşan enflasyondan güç aldığı kuşkusuzdur. Bu gidişin durdurulmuş olması, geleceğe umutla bakmamızın önemli nedenleri arasında olmalıdır.

Bu olumsuz tırmanışın durdurulmasından sonra, çalışma hayatımıza yeni bir düzen getirilmesi, toplu iş sözleşmeleri düzeninin akla yakın temeller üzerinde yeniden kurulması,

geciktirilmemesi gereken bir zorunluluktur. 12 Eylül'den önce Derginiz, bu alandaki kargaşayı önlemek için elinden geldiğince çaba göstermiş, kargaşanın tozu dumanı içinde, bu akla yakın temellerin neler olabileceğini göstermeye çalışmıştır.

Bir ay önce kurulmuş bulunan Yüksek Hakem Kurulu'nun çalışmalarına büyük umutlar bağlanmış, bu kurulun hızlı çalışarak yeni toplu iş sözleşmeleri düzenini kuracağı beklenmiştir. Yüksek Hakem Kurulu'nun bir ay içinde çalışma hayatının bütün sorunlarına rağmen çözüm getirmesi, kuşkusuz beklenemezdi. Ancak, bir ay içinde yeni çalışma düzeninin ilk kararlarının alınmış ve uygulamanın başlatılmış olması gerekirdi. Kurul, bütün toplu iş sözleşmelerini tek tek ele alarak çözümlenmeye çalışmadan önce çalışma ilkelerini saptayıp, onları kamu oyuna duyurabilir ve bu alanda büyük bir rahatlamayı sağlayabilirdi. Bu kısa sürede bazı çerçeve kanun tasarıları hazırlayabilirdi. Bunların bir an önce yapılmasını çok zorunlu gördüğümüz için, burada yeni toplu iş sözleşmesi düzenimizin temel ilkelelerini saptamak istiyoruz. Burada söylenenler, daha önce Derginizde konu ile ilgili olarak yayınlanmış «Ekonomik Yorumlar»la inceleme yazılarından derlenmiştir.

12 Eylül'den önce, çalışma hayatımızda ortaya çıkan kargaşa, toplu iş sözleşmeleri görüşmelerine ve bu sözleşmelerde işçi ve işveren temsil-

cileri arasında ulaşılan anlaşmalara Devlet'in bir sınır ve çerçeve getirmemiş olmasından, bu alanda işçi ve işvereni başbaşa bırakmasından kaynaklanmıştır. O dönemde uygulanan İş Kanunu ile Toplu İş Sözleşmeleri, Grev ve Lokavt Kanunları, bu sınırların saptanması açısından son derecede eksik kalmışlar; bir çok bilimsel araştırma ve seminerde açıklıkla saptanan bu ihtiyaç, o dönemdeki siyasal kör döğüşü içinde yeni yasal düzenlemelerle karşılanamamıştır. Şimdi, bu yasal düzenlemenin öncelikle yapılmasında sayısız yarar vardır. Aşağıda toplu iş sözleşmeleri düzenimizin sınırlarını çizebilecek bir temel kanunun ilkeleri saptanmaya çalışılacaktır.

1 — Devletçe yayınlanan belirli bir fiyat indeksine göre ölçülecek enflasyon hızının ücretlere otomatik olarak eklenmesi, kanunla zorunlu hale getirilmelidir.

Bir toplu iş sözleşmesinin ilk hedefi, çalışan kişinin, emeği karşılığında aldığı ücretin enflasyon nedeniyle azalmasını önlemektir. Bunun yapılabilmesi için, toplu iş sözleşmelerinde, enflasyon hızının, ücretlere tartışmasız yansıtılması gereklidir. Örnek olarak, yürürlükteki bir sözleşmeye göre ayda 6000 TL. net ücret alan bir işçi, sözleşmenin yürürlükte olduğu bir yıl içinde % 20 oranında enflasyon içinde yaşıyorsa, yıl sonunda ücretinin % 20'sini yitirmiş olacaktır. Onun için, sözleşme süresi ne olursa olsun, yılın sonunda, % 20 oranındaki ücret zammı ona verilmelidir ki, yıl başındaki ücret düzeyini koruyabilsin. O halde görüşmelerde bu oranda bir ücret zammını tartışmanın gereği yoktur.

12 Eylül'den önce, kanunlarımızda böyle bir ölçü bulunmadığı için, fiyat artış hızları konusunda, zaman zaman grevlere ve direnişlere varan gereksiz tartışmalar yapılmıştır. Bu tartışmaları önlemenin yolu, fiyat ar-

tış hızlarının Devlet'in belirli bir indeksi ile ölçüleceğini kanunla tayin etmektir. Bu indeks, Devlet İstatistik Enstitüsü'nün veya Ticaret Bakanlığı'nın toptan eşya fiyatları, ya da geçinme indeksleri arasından seçilebilir. Önemli olan, belirli bir indeksin kanunla tespit edilmesi ve o indeks rakamından yıllık enflasyon hızını hesaplama yönteminin açıkca belirlenmesidir.

Ayrıca ekonominin bazı kesimlerinde ortaya çıkabilecek yüksek büyüme hızları ve yüksek kârlılıklar, o alanlardaki işçilere daha yüksek ücretlerin ödenmesini haklı kılabilir. Onun için bu ilkeleri saptayacak çerçeve kanunda, otomatik enflasyon ayarlamasının üzerindeki toplu sözleşme görüşmelerinin yapılmasına da izin verilmeli, ancak bu görüşmelerde enflasyon hızını aşan oranlarda kararlaştırılabilecek ücret artışlarının, işçinin çalıştığı işletmedeki produktivite artışlarına bağlanması için bir yöntem getirilmelidir.

Yukarıdaki ilkeler, çerçeve kanununa şu özellikte bir madde konması ile uygulanabilecektir:

«Toplu iş sözleşmelerinde ücretlerin satınalma gücünün korunması zorunludur. Bunun için, yürürlük süresi sona eren toplu iş sözleşmeleri boyunca ortaya çıkan enflasyon hızı oranında bir ücret artışı istemek işçinin ve sendika temsilcisinin hakkı, işverenin görevidir. Enflasyon hızı, Ticaret Bakanlığı Toptan Eşya Fiyatları Genel İndeksi'nin, süresi sona eren toplu iş sözleşmesinin başlangıç tarihini içine alan ayın ortalama rakamı ile sona erme tarihini içine alan aylık ortalama arasındakı artış oranına göre hesaplanır. Böylece hesaplanacak bir ücret artışının işçiye verilip verilmemesi, toplu iş sözleşmelerinde tartışma konusu yapılamaz. Bir yıldan uzun süreli sözleşmelerin uygulandığı işletmelerde bu geçim zammı, sözleşmenin 12 aylık kesimlerine göre ücretlere uygulanır.»

«Hangi nedenle olursa olsun, toplu iş sözleşmelerinde işçiler veya temsilcilerince talep edilecek, ya da işverence verilebilecek enflasyon hızını aşan ücret zamları, süresi sona eren toplu iş sözleşmesinin başlangıç ve bitiş tarihleri arasında söz konusu iş yerinde elde edilen prodüktivite artışlarını geçemez. Prodüktivite artışının hesaplanmasında ortaya çıkacak tartışmalar, tarafsız aracılarda çözüme bağlanır.»

Aslında yukarıdakine benzer hükümler Devlet'in kendi personeli ve Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nin kapsam-dışı personeline de uygulanmalıdır. Bu uygulama, yukarıdakine benzer bir hükmün kanunlaşması sırasında saptanacak kapsam maddesi ile kolayca çözümlenebilir.

2 — Ülkede birden fazla üst işçi ve işveren kuruluşu kurulması, kanunla yasaklanmalıdır.

Geçen kargaşa dönemindeki önemli sorunlardan biri, ülkede gerekenden çok sayıda sendika ve sendika üst kuruluşu kurulmuş olmasıdır. Hiç olmazsa Konfederasyon düzeyinde tek bir işçi ve tek bir işveren kuruluşuna izin verilmelidir. Böyle yapıldığı takdirde, aynı iş kolundaki sendikaların sayısı da hızla azalacaktır. Bu yönde gelişmeler başlamıştır. Ancak, gerekli çerçeveyi kanunu içine böyle bir yasak konularak, bu büyük sorun da uzun süreli bir çözüme kavuşturulmalıdır.

3 — İşçi ve işveren sendikaları ile bunların konfederasyonlarının finansal denetimleri sağlanmalıdır.

Bu alandaki huzursuzlukların çoğu sendikaların ve konfederasyonların denetimlerindeki eksikliklerden doğmuştur. İşçinin alınterinden kanun zoruyla kesilen paraların ne biçimde kullanıldığı konusunda, sendika üyelerine ve topluma hiç bir bilgi verilmemiştir. Bu gizlilik son derece

de kötü kullanımlara ve buralarda hattâ terör örgütlerine mali yardım yapılmasına kadar kötü uygulamalara neden olmuştur. İş hayatını düzenleyecek çerçeve kanun, bütün işçi ve işveren sendikaları ile konfederasyonların T. C. Maliye Bakanlığı'nca tespit edilecek esaslarla, her yılın ilk üç ayı içinde bilançolarını ve gelir-gider tablolarını, tıraji günde yüz bin'in üzerinde bulunan 2 günlük gazetede yayınlamalarını zorunlu hale getirmelidir. İşçi ve işveren kuruluşları, bu esaslara uygun olarak hazırlayacakları yıllık faaliyet raporlarını üye sayısının iki katı sayısında basarak, her isteyen kişiye ve kuruluşa sağlamak zorunda olmalıdırlar.

Sendikalar ve konfederasyonlarda yayınlanacak bilanço ve gelir-gider bilgilerinin, bir uzman denetiminden geçmesi gereklidir. Ülkede kanunla kurulması için hazırlık yapılan «Serbest Mali Müşavirlik» mesleği mensuplarının bu denetimi yapmaları en iyi çözümdür. Ancak, mesleğin kurulup gelişmesine kadar bu boşluk, T.C. Maliye Bakanlığı Hesap Uzmanları Kurulu, Yüksek Denetleme Kurulu, Bankalar Yeminli Murakıplar Kurulu, Sayıştay Denetçileri gibi Devlet'in denetim uzmanları tarafından karşılanmalıdır.

4 — Sendika aidatlarının kaynaktan kesilmesi ve işveren tarafından sendikaya ödenmesi yöntemi ortadan kaldırılmalıdır.

Uzmanları, bu yönetime «check-off» sistemi adını vermektedirler. Bazı ülkelerde de uygulanan bu sistemin, ülkemizin koşulları altında çok kötü sonuçlar verdiği artık anlaşılmış olmalıdır. Sendika fonlarının amaç-dışı kullanılması, büyük ölçüde yukarıda sözü edilen denetimsizlikten doğmuştur. Ancak, sendika aidatlarının kaynaktan kesilmesi sorumluluğunu işverene yükleyen kanun hükümleri, bir Devlet yetkisinin kullanılmasında elde edilen yüksek tutardaki sendika fon-

larınin Devlet'e karşı sorumlu olmayan sendika yöneticilerinin eline geçmesine neden olmuştur. Aynı biçimde bu yöntem, sendika yöneticilerini kendi üyelerine bile doğru dürüst hesap verme sorumluluğundan uzaklaştırmıştır.

Ek olarak bu yöntem, işçinin sendikasını seçme hürriyetini de sınırlamıştır. Bu hürriyetin en önemli unsuru, işçinin bilinçli olarak ve kesesinden yaptığı fedakârlıkla aidat ödeyerek sendikasını seçme yetkisine sahip olmasını gerektirmektedir. Oysa, aidatların kaynaktan kesilmesi yöntemi, işçinin bu bilincini parayla destekleme yetkisini elinden almaktadır.

5 — İşçi ve işveren sendikaları ve konfederasyonlarının siyasetle uğraşmaları ve siyasal partilerin sendika faaliyetlerine karışmaları kanunla yasaklanmalıdır.

6 — Bir iş yerinde toplu iş sözleşmesi görüşmeleri yapabilecek sendika sayısı kanunla sınırlanmalıdır.

Geçmiş dönemde, özellikle büyük Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nin çok çeşitli alanlarda faaliyette bulunmasından kaynaklanan aynı iş yerinde çok sayıda sendikanın çalışması, bu alandaki kargaşanın önemli nedenleri arasındadır. Örnek olarak, elimizde bilgisi bulunan bir Kamu İktisadi Teşebbüsü'nde faaliyette bulunan işçi sendikası sayısı 17'ye yükselmiş ve farklı görüşme zamanları nedeniyle KİT'in üst yönetimi, toplu iş sözleşmesi yapmaktan başka işe çok az zaman ayırabilir hale gelmişti. Böyle bir durum, bir işletmenin başına gelebilecek en büyük felâkettir ve ekonomiye maliyeti de çok yüksektir.

Büyük sayıda işçiyi, birbirinden ayrı özellikteki işlerde çalıştıran büyük kuruluşlarda faaliyet gösteren işçi sendikası sayısının 2-3'ü geçmemesi zorunludur ve çerçeve kanun bunu kesin bir sınır koyarak saptamalıdır.

7 — Toplu iş sözleşmelerinde anlaşmaya bağlanacak sosyal yardımların belirli dönemlerdeki tutarlarının «çıplak ücretin % 10'unu aşması yasaklanmalıdır.

Çalışma hayatımızın önemli aksaklıklarından biri, toplu iş sözleşmelerinde getirilen ikramiye ve çeşitli sosyal yardım hükümlerinin olağanüstü düzeylere yükselmiş olmasıdır. Bazı sözleşmelerde sosyal yardımlarla sağlanan parasal haklar, çıplak ücret'in % 100'ünü aşmaktadır.

Bu durum görüşmeleri karmaşık hale getirmekte, toplu iş sözleşmesinin getirdiği yüklerin işletme üzerindeki etkilerinin ölçülmesini güçleştirmekte ve gereksiz tartışmalara neden olmaktadır. Sosyal yardımların, önerilen biçimde sınırlandırılması, toplu iş sözleşmesi görüşmelerini güçleştiren bu aksaklığı giderecek ve tartışmaların ücret düzeyi üzerinde yoğunlaşmasını sağlayacaktır.

Yukardaki öneriler, çalışma hayatı ile ilgili temel kanunlarda önemli değişiklikler yapılmasını gerektirecektir. Ankara'da bu temel kanunlarda değişiklik yapılması hazırlıkları sürdürülmektedir. Bununla birlikte, yukarıdaki benzer önerilerin uygulamaya konması için, çalışma hayatını düzenleyen temel kanunların bütünü'nün değiştirilmesi beklenmemelidir. Yukardaki bazı önerilerin uygulamaya konması, Yüksek Hakem Kurulu'nun çalışmalarına hız vermek açısından yararlar sağlayacaktır. Bu nedenle çalışma hayatını temel düzenlemelere kavuşturacak ve sadece yukarıdaki noktaları kapsayacak bir kanunun hemen çıkarılmasında sayısız yararlar vardır. Aksi halde, Yüksek Hakem Kurulu çalışmalarındaki gecikmelerin, çalışma hayatımızda yaratacağı aksaklıklar, her zamankinden fazla ihtiyaç duyduğumuz üretim artışlarını sınırlayacaktır.

Dergi'nin Notu : Bu yazı, 14 Mart 1981 tarihinde kaleme alınmıştır.

vadeli mevduat
aylık faiz

*Tasarrufunuzu yatırın...
Bir ay sonra ilk maaşınızı alın...*

Maaslı Hesap

GARANTI Bankası, gerçekçi bankacılık anlayışında bir adım daha atıyor...
Maaslı Hesap!

Garanti Bankası, vadeli mevduata her ay faiz veriyor, tıpkı maaş gibi. Hem de beklemeden... yıllar geçirmeden... hemen!

Garanti Bankası'ndan maaş bağlatmak kolay. Bir şubeye gidip "Maaslı Hesap" açtırın. Ve bir ay sonra gelip şubenizden ilk maaşınızı alın. Ve her aybaşı şubenizden maaşınızı tıkır tıkır alın!

Paranızı hesabınızda tuttukça maaşınız her ay cebinizde olacak. Üstelik faiz oranları yükseldikçe maaşınız da hemen artacak. Çünkü Garanti Bankası, Maaslı Hesap'ınıza yasalar çerçevesinde en yüksek faizi uygulamayı taahhüt ediyor.

Garanti Bankası'ndan ömür boyu maaş almaya ne dersiniz?

Gelin Garanti Bankası'na!...

*Garanti Bankası
bekletmekten hoşlanmaz*



**TÜRKİYE
GARANTI
BANKASI**

"yeşil yoncalı"

SELENA

HAZIR BANYO VE MUTFAKLARI

İNTEMA

İNŞAAT ve TESİSAT MALZEMELERİ
YATIRIM ve PAZARLAMA ANONİM ŞİRKETİ

Büyükdere cad. Tam han 15/A kat. 5 Şişli-İstanbul Tel. 47 98 98 - 47 98 94



güçlü yatırım International

Alman İsviç



INTERNATIONAL, traktörü, kamyonu, değişik modeldeki iş makineleri, pamuk toplama makineleri, yükleyicileri ve çekicileri ile Dünyada ve Türkiyede önderdir. INTERNATIONAL satış sonrasında da gülyüzle süren bakım ve onarım hizmetleri, bol orijinal yedek parça stokları, ve gezici servisleri ile her zaman, her yerde hizmetinizdedir.

International en güçlü yatırımdır
International alın
geleceğe güvenle bakın

İmalatçı firma



**TÜRK
OTOMOTİV
ENDÜSTRİLERİ A.Ş.**

TOE ve MAT Ordu Yardımlaşma Kurumu'nun (OYAK) iştirakidir.

Türkiye Genel Distribütörü:



**MOTORLU
ARAÇLAR
TİCARET A.Ş.**

Merkez 4. Levent Tel. 64 49 90-91-92

Telex: 26239

İSTANBUL

ekonomik göstergeler

	1978	1979	1980		
			Kasım	Aralık	Ocak
T. C. MERKEZ BANKASI					
Altın ve döviz mevcudu (milyon \$)	645.8	651.1	1009.0	1156.4	1161.4
Tedavüldeki banknotlar (milyon TL.)	113662	182877	277614	283061	275080
Merkez Bankası kredileri (milyon TL.)	241886	382136	618024	654113	657486
Hazineye kısa vadeli avans (milyon TL.)	56639	91740	180753	189013	186292
BANKALAR (milyon TL.)					
Toplam Mevduat	322916	490017	701569	813926	
Ticari	87280	155976	233194	285425	
Tasarruf	160757	235871	334904	382799	
Vadesiz Tasarruf	105380	144493	180873	195934	
Vadeli Tasarruf	55377	91378	154031	186865	
Resmi	35348	50925	77925	86343	
Bankalar	39531	45916	52880	55305	
Diğer Mevduat	—	1329	2666	4054	
Toplam Krediler	297602	456601	693717	802725	
Tarım	61156	115946	164701	196423	
Kalkınma Bankaları	13415	23831	41962	42725	
Küçük Esnaf ve Sanatkâr	13707	28088	34831	37239	
İpotek Karşılığı	10807	13303	15933	18256	
Ticari, Sınai, sair	190352	271365	434127	500853	
İller Bankası	8165	9067	7163	7229	
PARA ARZI (milyar TL.)	285.8	453.3	680.0	709.8	685.1
FİYATLAR (1963 = 100; Tic. Bak.)					
Toptan Eşya Fiyatları	869.9	1577.8	2980.0	3071.4	3211.2
Gıda Maddeleri ve Yemler	813.9	1349.0	2627.3	2768.3	2938.6
Sanayi Hammadde ve Yarı Mamul	963.1	1959.1	3567.8	3576.6	3665.7
İstanbul Geçinme İndeksi	1049.0	1907.5	3211.2	3339.5	3458.5
Ankara Geçinme İndeksi	873.7	1500.2	2726.4	2799.3	2890.1
DIŞ ÖDEMELER (milyon \$)					
Dışalım	4599.0	5064.5	5515.2		
Dışsatım	2288.2	2261.2	2338.9	2910.1	
İşçi Dövizleri	983.0	1691.7	1913.6	2071.1	135.0

1 — Rakamlar yıl ve ay sonları itibarıyla birikmeli (kümülatif)'dir. Yalnız T.C. Merkez Bankası'na ilişkin rakamlarla, para arzı rakamı Aralık 1980 sonu itibarıyla değil, 2 Ocak 1981 tarihi itibarıyla verilmiştir.

2 — Toplam kredilere ve kalkınma bankası kredilerine, Devlet Yatırım Bankası kredileri dahil değildir.

ekonomik yorumlar

AÇIK OTURUM

KATILANLAR :

- Prof. Dr. Mustafa A. AYSAN
- A. Aydın DÜNDAR
- Erhal IŞIL
- Kenan ONAT
- Selâhattin ÖZMEN
- Osman Nuri TORUN

YÖNETEN :

- Dr. Öztin AKGÜÇ

KAMU İKTİSADI TEŞEBBÜSLERİ

**Türk Ekonomisindeki
Önemi ve Ağırlığı
Güncel Sorunları
Bunları Çözüm Yolları**

türk ekonomisi içinde KİT'ler

AKGÜÇ — Toplantıya katıldığınız için çok teşekkür ederim. Bugün Türkiye'de çok farklı görüşler ileriye sürülen bir konuyu tartışacağız : KİT'lerin sorunları ve bunların çözüm yolları... Aslında kamuoyunda çok tartışılmasına karşın, KİT konusunun Türk kamuoyunca yeterince ve tüm açıklığı ile anlaşıldığı konusunda kuşku var. KİT'lerin Türk ekonomisindeki yeri, bunların kapsamı, finansman açıkları, kâr-zarar durumları, ekonomiye katkıları konusunda taraflı yayınlar yapılmaktadır. Genellikle Kamu İktisadi Teşebbüsleri, kamuoyuna çok yanlış bir şekilde tanıtılmaktadır. Bugünkü toplantımızda hem bu kuruluşların Türk ekonomisindeki yerlerini açıklığa kavuşturmak, hem de güncel sorunlarının çözüm yollarını tartışmaya açmak istiyorum. KİT'lere ilişkin çeşitli yayınlarda, çeşitli bilgiler yer almaktadır. Planlamanın vermiş olduğu rakamlar 40 KİT'i kapsadığı halde, Maliye Bakanlığının KİT yılığındaki bilgiler 44 kuruluşa ait bulunmaktadır. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu'nun vermiş olduğu rakamlar ise, denetimlerine tabi kuruluşlara ait bilgileri içermektedir. Aslında Türkiye'de KİT olarak nitelendirilebilecek kuruluşların sayısı bunların çok daha üstündedir. IV üncü Planda yer alan bir araştırmaya göre KİT olarak nitelendirilebilecek kuruluşların sayısı günümüzde 240'a kadar yükselmiştir. Bunların 4572 işyeri vardır. KİT'leri dar kapsamlı olarak ele alsak dahi Türk ekonomisindeki yeri şöyle özetlenebilir: Millî Ge-

lerin en azından % 10'unu bu kuruluşlar yaratmaktadır. Sanayi sektöründeki katma değer yaklaşık % 30'u KİT'ler tarafından yaratılmaktadır. Eğer buna katma bütçeli iktisadi teşebbüsleri, döner sermayeli idareleri de katarsak KİT'lerin sınıai kesimindeki ağırlığı % 40'a kadar yükselmektedir. Yine bu kuruluşlar, tarım dışı sivil istihdamın % 15'ini sağlamaktadırlar. Türkiye'de yatırımların yaklaşık % 30'unu bu kuruluşlar gerçekleştirmektedir. KİT'lerin Türk ekonomisindeki önemi ve ağırlığı bu konuya öncelikle eğilmeyi gerektirmektedir. Bugün ilk olarak, müsaade ederseniz, Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nin güncel sorunları nelerdir, bunları bir özetliyelim. Sonra da KİT'lerin Türk ekonomisine daha fazla katkıda bulunmasını sağlama açısından ne gibi çözüm yolları önerebiliriz, bunu tartışalım. Sayın Dündar, KİT'lerin başlıca güncel sorunları nelerdir? Bunları satır başları olarak özetlemenizi rica ediyorum.

DÜNDAR — Sayın Akgüç, sizin girişte belirttiğiniz hususlara kısa bir iki ilâve ile bana verdiğiniz görevi özetlemeye çalışacağım. KİT'ler bir tarihi gelişim içerisinde, özellikle Cumhuriyet Türkiye'sinde kendilerine verilen görevler doğrultusunda gelişmişler ve sizin de belirttiğiniz gibi ekonomi içerisindeki yerlerini almışlardır. Bu konuda, kamuoyunda bugün güncel olarak yapılan tartışmaların bir yerde noktalanması için kişisel görüşümü arz etmek istiyorum. O da şudur: «KİT'ler olmalı mı, olmamalı mı?» «KİT'leri özel sektöre devredelim mi, devretmiyelim mi?» münakaşaları bence gereksizdir. Zaman kaybetmektir. Çünkü Türk toplumu kendi kalkınmasını karma ekonomi sistemine dayandırmıştır ve bu sistem içinde KİT'ler de olacaktır. Karma ekonomi sistemi de bir geçici sistem olarak benimsenmemiştir, devamlı bir sistem olarak düşün-

nülmüştür, birinci plandan itibaren. KİT'lerin bugünkü Türk ekonomisindeki yeri konusunda siz rakamlar veriniz. Ben bu rakamlara şu açıdan kısaca değinmek istiyorum. Çünkü KİT sorunu üzerinde farklı amaçlarla spekülasyonlar yapılmaktadır. Ve biraz da politik orijindir bu tartışmalar. İki grup, KİT'ler üzerinde aynı yönde yıpratıcı görüşleri sürmektedirler. Bir grup bu kuruluşları yıpratarak bunların ekonomideki ağırlığını hafifletmek, kamuoyunu KİT'ler aleyhine oluşturmak istemektedir. Bunu belli bazı görüş sahibi kişiler yapmaktadır. Bu kuruluşlar saniki piyasa ekonomisinin dışında çalışıyorlarmış izlenimini vererek, tasfiyelerini sağlamak ve bu suretle piyasa ekonomisinde daha az rakiple çalışmak imkânını gerçekleştirmek arzundadırlar. Bu konuda spekülasyon yapanların bir bölümü de aslında KİT'lerin çoğunun monopol piyasası teşkil etmesinden rahatsızdırlar. Bu piyasaya girmek istedikleri için bu kuruluşları yıpratmaya çalışmaktadırlar.

KİT'ler kamuoyunca anlaşılammışlardır

Politikacılar da bazen bu kervana katılıyorlar. Politikacıların bu kervana katılmasının nedeni, demin arzettiğim gibi KİT'lerin bir ekonomik güç olmasındandır. Sınıai üretimin aşağı yukarı üçte birini sağlıyor, milli gelirin yaklaşık % 10'unu yaratıyor bu kuruluşlar. Bu topluluğu çok sorunlu olarak göstermek, ondan sonra tedavi ve çözüm formülleriyle beraber bu topluluğa sahip çıkmak, yönetime egemen olmak... Bence KİT'leri yıpratma politikasının iki temel nedeni budur. KİT'lerin gerçek sorunu yok mudur? Muhakkak ki çoktur. Kesinlikle şunu söylemek lâzım. Ne olursa olsun KİT'leri savun-

yoruz, şeklinde de bir çizgiye varmak istemiyorum. Çünkü her kuruluşun, hele ekonomik ve ticari hayatta görev alan her organizasyonun sorunlarının olması tabiidir. Ama benim kanaatim, KİT'lerin bugünkü gündemdeki temel sorunu, kamuoyunca

anlaşılamamış olmalarıdır. Neden anlaşılamamıştır? Çünkü KİT'ler kamuoyuna takdim edilirken, tamamen muhasebe ve bilanço esasındaki açıklarla, kâr-la-zararla ifade edilmekte; KİT'lere verilen işlev, görev, KİT'lerin sosyal devleti tamamlamak için



AÇIK OTURUMA KATILANLAR: Yukarıdaki fotoğraflardan üsttekinde, soldan sağa doğru; Kenan Onat (Türk Otomotiv Endüstrileri A.Ş. Genel Müdürü), Prof. Dr. Mustafa A. Aysan (İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Öğretim Üyesi), Osman Nuri Torun (Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş. Mali Koordinatörü), Selâhattin Özmen (Biltez Holding A.Ş. Genel Koordinatörü); alttakinde soldan sağa doğru; Dr. Öztin Akgüç (İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Öğretim Üyesi), A. Aydın Dündar (MAT Motorlu Araçlar Ticaret A.Ş. Genel Müdürü), Erhan Işıl (Hukuk ve Ekonomi Danışmanı); Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nin güncel sorunları konusunu tartışırken görülüyorlar...

yüklendikleri hizmetler, gözardı edilmektedir.

AKGÜÇ — Sayın Dündar, burada bir noktaya ben değineyim. Aslında bilanço sonuçları da tam verilmemektedir. Genellikle, kâr-zarar, görev zararı, kaynak ödeme farkı, finansman açığı; bunlar hep birbiri ile karıştırılmakta ve bu kuruluşların finansman açıkları sanki bunların zararlarıymış gibi kamuoyuna duyurulmaktadır. Aslında orada da büyük hatalar yapılmaktadır kanımca. Ya bilgi noksanlığından, yahutta kasti olarak kamuoyuna yanlış bilgi verilmektedir.

DÜNDAR — Aynı noktaya ben de geliyordum. KİT'ler, bir kere aşağı yukarı tüm ekonominin yıllık yatırımlarının yarısı ile yükümlü hale getirilmiştir. Meselâ, 1980 senesini alalım. Elimizdeki tahmini rakamlara göre KİT'lerin yapmak zorunda olduğu yatırım 225 milyar liradır. Hem bu yatırımı yapacaklar, hem de bu kaynağı bir yerden istedikleri zaman «KİT'ler açık veriyor.» vaveylası ile karşı karşıya kalacaklar. Yine aynı sene KİT'lerin 96 milyar lira görev zararı var. Görev zararı şu : Devlet, sosyal devlet espirisi ile KİT'lere bazı görevler veriyor ve bu kuruluşlar da söz konusu faaliyetleri nedeniyle zarar ediyorlar. Bunlar görev zararları. Ayrıca, işletme açıkları var KİT'lerin. Normaldir. Bu ölçüde görev alan kuruluşların finansman açıklarının olması tabiidir. Aslında özel kesimin de işletme açıkları vardır. Özel kesim bu açıklarını normal kredi mekanizması ile kapatmaktadır. KİT'ler de, Devlet Yatırım Bankası'ndan aldıkları yatırım kredileriyle ve Genel Bütçe'den, Hazine'den yapılan ödemelerle bu açıklarını kapatmaktadır. KİT'lere yapılan ilâve finansmanın açık finansmanla karşılanması ayrı bir konudur bence. Bunun suçu KİT'lerde değildir, kamu kesimi finansman dengesinin kurula-

mamasından ileri gelmektedir. KİT'lerin sorunu yok mu? KİT'lerin sorunu çok. Ancak KİT'ler de birer işletmedirler. İşletme sorunları ise sadece KİT'lere has değildir. Yaşayan her organizasyonda bu sorunlar belli boyutlarda vardır. KİT'lerde çok tenkit edilen meseleleri araştıracı bir gözle gelişmiş bir özel sektör firmasında da incelemek, belki benzer sorunları aynen göreceğiz. Dolayısıyla sorun olması başka şey, bunun yalnız KİT'lere mahsusmuş gibi gösterilmesi başka şeydir.

KİT'lerin, kanaatimce, verime dayalı, yönetim hatalarına dayalı bir takım büyük sorunları vardır. Bunu da inkâr etmemek gerekir. KİT'lerin bir başka sorunu da, devletle çok iç içe olmasından kaynaklanmaktadır. Tabiiyle burada siyasi otoritelerin, sık sık KİT'lerin yönetimine, yönetim politikalarına müdahalesi ile karşı karşıya kalıyoruz. Bu konuda da çok katı olmamak gerekir. Devletin bazı KİT'lere müdahale etmesi de işin tabiatından ileri gelmektedir. Bunu da normal karşılamak gerekir. Teknoloji sorunu vardır KİT'lerin, yönetim sorunları dışında ve en önemlisi de finansman sorunları vardır. Nereden kaynaklandığını da biraz önce söyledim; çünkü KİT'lere çok ağır yatırım görevleri verilmektedir. KİT'lerin işletme içi sorunları diyebileceğimiz, daha produktif çalışma, daha kârlı çalışma, daha çok katma değer yaratma gibi sorunlar, diğer herhangi bir işletmenin sorunlarından farklı değildir. Yalnız bu konuda, devletin bugüne kadar getirdiği çözümler eksiktir. Örneğin, Milli Produktivite Merkezi kurulmuştur. Bu kuruluşun temel görevlerinden bir tanesi de demin söylediğim sorunları çözmektir. Fakat fazla etkili olamamıştır. KİT'lerin normal her işletmede görülebilecek sorunları dışında bir de yapısal sorunu vardır ki, bu da, KİT'lerin yönetiminin tümü ile Devlet yönetimi ile iç içe olmasından doğ-

maktadır. Devlet deyince de karşımıza, siyasi otorite, hükümetler çıkmaktadır. Hükümetlerle, KİT'ler arasındaki ilişkiler, 3460 sayılı Yasa ile daha sonra 440 sayılı Yasa ile düzenlenmeğe çalışılmıştır. Kimi görüşe göre 3460 sayılı Kanun'daki yönetim yapısı, 440'a göre daha iyi idi. Kimi görüşe göre 440 daha etkili bir sistem getirmiştir. Bunların hepsi tartışılabilir, ama bu sorunların bünyesel olduğunu kabul etmemiz lazım. Çözüm



A. Aydın DÜNDAR

mü ararken bu türlü sorunların kökünden halledilemeyeceğini, bu tür sorunların şu veya bu istikâmette belirli ölçülerde devam edeceğini mutlaka dikkate almalıyız.

AKGÜÇ — Çok teşekkür ederim Sayın Dündar. Buyurun Sayın Onat.

KİT'lerin en büyük sorunu yönetimdir

ONAT — Efendim, KİT'lerin sorunları, Sayın Dündar'ın da belirttiği gibi, Türkiye sorunlarından ayırt edilecek sorunlar değildir. Fakat ka-

mu kuruluşu olmaları, siyasi otoritenin bazı kararlarına bağlı olmaları, bizatihi kuruluş nedenleri, siyasi otoritenin politikalarına göre hareket etme durumunda kalmış bulunmaları, bunların siyasi otorite ile iç içe faaliyetinde bulunmalarını da gerektirmiştir. Ayrıca KİT'ler, kendilerine verilen hedefler, kanunlarında ve kuruluş sebeplerini gerektiren çalışma alanları dışında da muhtelif faaliyetlere zorlanmıştır. Her şeyden önce KİT'ler Türkiye'ye yeni teknolojiler getiren kuruluşlar olmuşlardır. Bu niteliklerini KİT'ler bugün de korumaktadır. Bunun dışında yeni yatırımlar, yeni faaliyetler yönünden öncü olmak durumları vardır. Bu işlevleri devam etmektedir. Bunun dışında piyasada denge unsuru olma görevleri vardır. Bu denge unsuru olma nitelikleri, gerek ekonomik gerek sosyal hayatımızda büyük önem taşır. Ancak hükümetler tarafından KİT'ler, kendi hududlarını aşan yatırımlara, ana işlevleri dışında bazı hizmetlere, aşırı istihdam politikasına zorlanmışlardır. Bana göre de KİT'lerin devamı konusunda münakaşaya yer yoktur. Türk ekonomisi KİT'siz düşünülemez. KİT'lerin bana göre en büyük sorunu yönetimdir. Yönetimde üst düzeydeki yöneticilerin, hükümetlerin değişmesi ile hatta bazen aynı hükümet döneminde yılda iki-üç defa değişmesi, yönetim kadrosuna istikrar verememekte; çalışma programlarını, hedeflerin gerçekleştirilmesini aksatmakta; uzun süreli politikalar izlenilmesi şansını ortadan kaldırmaktadır. Bunun çözüm yolu yönetimin siyasi otoriteden mümkün merteye uzaklaştırılması... Bu ne şekilde sağlanacaktır? Siyasi otoritenin tesiri dışında oluşturulacak bir KİT Genel Kurulu, KİT'lerin yönetim kadrolarını biçimlendirecektir.

Bu çözüm müdür? Siyasi otoritenin KİT yönetimine nüfuz etme, fazla tazyik altında bırakma eğilimine karşı koruyucu bir tedbir olacak görülür-

yor. Fakat asıl dava, teşekküllerin tepe yöneticilerinin seçiminde de dikkatli olunması ve bu kişiler seçildikten sonra asgari üç-beş yıl görevlerinin başında kalabilmeleridir.

Şüphesiz teşekküllerin kârlılık yönünden, fon yaratma yönünden kendi imkânları içinde yapacakları işleri vardır. Bunun dışında da gerek yatırım politikası gerek sosyal ekonomik politika bakımından otoritelerin KİT'lere verdikleri görevler vardır. Bu görev dengesinin iyi tespit edilmesi, iyi programlanması lazımdır. Bu görevlerin gerektirdiği finansman ihtiyacının uzun vadeli kay-



Kenan ONAT

naklardan karşılanması ve KİT'lerle ilgili değerlendirme yapılırken, rantabilitenin mi yoksa sosyal faydanın mı esas alınması gerektiği konusunda iyi düşünülmesi lazım gelir. Bugün KİT olarak görünüşte amme hizmeti yapan teşekküller vardır. Bunları kesinlikle KİT kapsamı ve fonksiyonları dışında bırakmak lazım. Ayrıca katma idareli bazı teşekkülleri, döner sermayeli bazı kuruluşları, ekonomik fonksiyonları bakımından KİT gibi

düşünmek gerekir. Bugün bu kuruluşlar KİT çerçevesi dışında ele alınmaktadır. Özetlemek gerekirse, KİT sorunu, bence yönetimde istikrardan başlamaktadır. Bir de, yönetimin ve KİT programlarının iyi bir şekilde izlenmesi, gerçekleşmesi yararlı olmayacak hususlarda, «Hükümet karar aldı, ille bu yatırımı yapacağım.» yahut «Bu işi yapacağım.» diye ısrarlı olunmaması, hatadan dönülmesine imkân verecek yeni metodların getirilmesi zorunludur. Bir de KİT'ler emsali teşekküllerle mukayese edilirken, yalnız bilanço kârlarının değil, kârın dışında yarattıkları sosyal faydanın, getirdikleri teknik hizmetin, vergi yönünden bütçeye katkılarının, fiyat dengesi bakımından sağladıkları yararın birlikte mütalaa edilmesi gerekir. KİT'ler, dışarımlarda bazen önemli fiyat avantajları da temin etmektedirler. Özetle KİT'ler, ekonomiye sağladıkları çeşitli yararlar hesaplanarak değerlendirilmelidirler.

AKGÜÇ — Sayın Aysan, KİT'lerin sorun listesine ekliyeceğiniz önemli sorunlar var mı?

genel kurul yokluğu ve denetim yetersizliği

AYSAN — Efendim, biraz önce söylediğiniz kapsamda, elimizde en çok bilgi olan 44 kuruluş hakkında konuşuyorum. Bunların temel sorunları arasında bir sınıflama sorunu vardır. Memleketimizde KİT'lerin sorunları ile ilgili ortaya konmamış çözüm yolu yoktur âdeta. Fakat bu çözüm yolları bir türlü yeterli ölçüde uygulamaya konulmuyor. Çünkü biz çok heterojen bir gruba aynı çözümleri uygulamaya çalışıyoruz. Bu bakımdan özellikle kamu hizmeti ağır basan alt yapı kuruluşlarını ayrı mütalaa etmekte büyük yarar vardır. Bir önemli sorun, bu sınıflama sorunu. Bu sınıflama sorunu çözüle bile, ge-

ride kalan bazı sorunlar olacaktır. Bunların başında, ne KİT'lerin ne de KİT topluluğunun bir Genel Kurulu olmaması gelmektedir. Söylenen tüm sorunlar hep gelip buraya dayanıyor. Genel Kurul, 3460 sayılı Yasa'da düşünülmüş, fakat sonra ordan kaldırılmış, yerine de bir organ konmamış. TBMM KİT Karma Komisyonu bu fonksiyonu yapamamış, ayrıca Genel Kurul'un olmaması nedeniyle denetim de ortadan kalkmış. Genel Kurul'un yaptığı temel fonksiyon, yönetim kurullarının denetlenmesi olduğu için, Genel Kurul ortadan kalkınca, denetim de otomatikman ortadan kalkmış. Yoksa Yüksek Denetleme Kuru-

rin Genel Kurulu'nun olmamasından kaynaklanan denetim yetersizliği. Yüksek Denetleme Kurulu'nun raporları gitmiş, KİT Karma Komisyonu'nda tıkanmış, kamuya bilgi yayınlanmamış, yayınlanmadıkça da düşünülen bazı çözümler izlenmemiş, uygulamaya konulmamış. Öyle ise KİT'lerin faaliyeti fiilen denetim dışı kalmış. Dördüncü bir sorunlar gurubu, bu kuruluşların yönetim kurulu kalmamış zaman içinde. Gerçi şeklen yönetim kurulları var, ama hepsi isimden ibaret. Yönetim kurulları, bu kurullara has fonksiyonları; planlama, temel politikaları saptama, izleme gibi fonksiyonları yapmıyorlar. Fiyat, yatırım, üretim, personel, pazarlama politikalarının tayini bazen hükümlere, bazen ilgili bakanlıklara, Devlet Planlama Teşkilatı'na, hatta Maliye Bakanlığı'na bırakılmış. Yetkiler yönetim kurulunda değil. Bir işletmede yönetim kurulunda bu yetkiler olmazsa, orada yönetim kurulu yoktur; icra komitesi gibi bir organ vardır.

AKGÜÇ — Sayın Aysan, 440 sayılı Yasa ile yönetim kurullarına çok geniş yetkiler verilmiştir.

AYSAN — Yasada var. Uygulamayı söylüyorum.

DÜNDAR — Bu nokta enteresan, Yasada var ama uygulama yasaya uygun değil. Peki bu durum nasıl meşru hale gelebiliyor?

AYSAN — Memlekette birçok alanda fiili durum, yasalara uygun değil.

DÜNDAR — Demek ki sorun sadece yasa sorunu değil.

«hamili kart efendi
akrabamdır, işe alınız»

ÖZMEN — Başarısı veya başarısızlığını hiç bir şekilde dile getir-



Prof. Dr. Mustafa A. AYSAN

lu'nun çok faydalı çalışmaları vardır; denetleme raporlarında çok yararlı çözümler teklif etmişlerdir; ancak bir türlü karar noktasına gelememiştir bu teklifler. Gelememesinin sebebi de bu işlerin sahibinin olmamasıdır. Devlet memuru sahiplik fonksiyonunu yapamaz, 3460 sayılı Yasa'nın getirdiği Genel Kurulu kaldırıldıktan sonra da sahiplik fonksiyonunu yapacak bir organ yaratılamamış olması önemli bir sorundur. Üçüncü bir sorunlar gurubu, KİT'le-

meden pekâlâ bir bakan, KİT'lerin başındaki kişiyi itham edebilir, görevden alınması için kararname sevk edebilir. Ben geçmişte çok çarpıcı bir örnek gördüm. Ulaştırma sektöründe önemli bir kuruluş, Denizcilik Bankası mecliste çok ağır suçlandı. İlgili bakan, «Bu teşekkül gemi değil, kayık bile işletemez.» diye ithamda bulundu. Ben de olayı izleyen gün, yeni düzenleme için kuruluşun başında bulunan zati ziyarete gittim. Üzüntüsünü belirtti. Çekmeceyi açtı, bana iki tane kartvizit gösterdi. Bu iki kartvizit kendisini suçlayan bakanın geliyordu. Bakan diyordu ki; «Hamili kart falan efendi çok değerli bir akrabamdır, lütfen işe alınız.» Bir başka kart gösterdi, buna benzer. «Ben bakanın istediği kişilerin bazılarını işe aldım. Ama bu türlü kart sahiplerinin sayısı çok fazla idi, hepsini işe alamadım. Kart hamili kişilerin bir kısmını bile işe almak, benim işimi berbat etti. Bakan hâlâ «İşe al.» diye adam gönderiyor. Almasan başıma dert oluyor. Mecliste uluorta itham ediyor.» dedi. KİT'in meseleleri bu şekildedir. Onun için fiili durumla hukuki durum arasında da çoğu kez hiçbir ilişki kalmamıştır.

AKGÜÇ — Nitelikli, yetenekli, haysiyetli kişiler, kartla işe girmeye tenezzül etmezler. Kim kartla geliyorsa ondan şüphe edeceksiniz.

AYSAN — Çok iyi bir katkı oldu. Sayın Özmen, söyleyeceğimi tam somut olarak ifade buyurdunuz. O yönetim kurulundan şimdi iniyorum genel müdürlük yardımcılarını düzeyine. Aslında genel müdürlük ve yönetim kurulları klasik KİT'lerde iç içe girmiştir. Ayrı bir yönetim kurulu, ayrı bir yönetim ekibi yoktur. Çünkü yönetim kurullarında çoğunluk yönetim ekibindedir. Tepe yöneticilerine geldiğimiz zaman orada da çok büyük bir sorun görüyoruz. Yöneticilere ücret ödeme sistemleriyle ilgili bir sorun. Yöneticilerin ücret sorununun

yanı sıra hatta onun üstünde çalışma güvenliğini sağlama bakımından sorunları vardır. KİT'lerde bir tepe yöneticisinin, ortalama görevde kalma süresi bir yıldan kısadır. Bu kısa süre, ciddi bir iş güvenliği sorunu olduğunu gösteriyor. Son on yıldır politikacı, politik hedefi olan bürokrat, bir de sendikacı bizim toplumumuzun en dinamik üçlüsüdür. Bu dinamik üçlü KİT'lerin yönetimine saldırmıştır ve çok etkili olmuştur bu saldırıda. Buradaki sorun, bu üçlü etkenden yöneticiyi kurtarıp onu güven altına almaktır. Bu nasıl sağlanır? Var tabii usulleri. Ama bu üçlü grubun işine gelmediği için de hiç uygulanamamıştır. Bu üçlünün saldırısından KİT yöneticisini kurtarmak şarttır. Bir numaralı sorun bence budur.

Ondan sonra geliyor ücret sistemi. KİT'lerde ücret ödeme sistemi de çok farklıdır. Benim saydıma göre başlıca üç tane ücret ödeme sistemi var yöneticiye. 657 sayılı Yasaya tabi olanlar, özel kanunları olanlar, bir de devlet anonim şirketlerinde uygulanan rejim. KİT'lerde bu kadar farklı, heterojen bir ücret ödeme sistemi olmamalıdır. Ücretlerin belirlenmesi, piyasaya bırakılır. Her işletmenin kendi yönetici ücret ödeme sistemi kendiliğinden teşekkül eder, piyasa kurallarına göre. Ya da devlet bir özel personel rejimi uygular bunlara, ama hepsine aynıını uygular. Bizde bu da zaman içinde yapılamamıştır. Yönetimin altında fazla sorun olduğunu kabul etmiyorum. Tabii işletme sorunları var, teknoloji sorunu var, pazarlama sorunu var, finansman sistemlerinde arıza var, ama bunların hepsi yukarıda belirttiğimiz nedenlerden kaynaklanıyor. İşletme sorunları konusunda, özel işletmelerle devlet işletmeleri arasında yapılan mukayeseli etüdlar var. Bu mukayeseli etüdlar, KİT'lerin muhasebe, planlama, pazarlama usullerinin özel kesimden genellikle daha iyi olduğu-

nu ortaya koyuyor. KİT'ler hakikaten bu konularda da teknoloji, know-how getirmişlerdir.

Şimdi burada bir önemli sorunlar grubuna daha geliyorum. Bu da ekonominin içindeki ikilik... Özel kesim, kamu kesimi ayırımı ve iki kesime farklı muamele yapmak. Bu ikiliğin KİT'lere zarar veren bir yönü şudur : Sermaye piyasası sanki ülkemizde iki kompartımana ayrılmış. Bir tanesi KİT'lerle ilgili finansman usullerini, diğeri de özel işletmelerin sermaye piyasası ile ilişkilerini düzenliyor. KİT'lere uygulanan finansman usullerini tetkik ederseniz, hepsinin enflasyonist olduğunu görürsünüz. KİT'lere yatırım görevi veriliyor, başka sosyal, ekonomik görevler de veriliyor ; ama diğer taraftan da Merkez Bankası kapısı açılıyor. Ben burada KİT yöneticilerini suçlamıyorum. Onların finansman usulleri ile ilgili olarak tespit ettiğimiz kurallar, KİT finansmanını enflasyonist yapıyor. Bu yapıyı değiştirmek lâzımdır. Burada hem kanunlardan gelen hem de uygulamadan gelen aksaklıklar var. Son zamanlardaki enflasyonda, KİT'lere uygulanan finansman usulleri de önemli rol oynamıştır. Onun için bu tür finansman şeklini değiştirmek lâzımdır.

ARGÜÇ — KİT'lerin finansman sorunu değil, genelde Türkiye'nin yatırımlarını finansman sorunu vardır.

DÜNDAR — KİT finansmanı bir yerde bütçe açığı meselesidir.

AYSAN — Bütçe açığı meselesidir. Bütçe açığının ötesinde de meseleler vardır. KİT'ler bütçe açığı olmadan da yıl içinde ihtiyaçlarını Merkez Bankası'ndan kolayca karşıyorlar. Bence KİT'lerin Merkez Bankası kaynaklarına başvurusunu son derece güçleştirmek lâzımdır.

ARGÜÇ — Sayın Torun, sizin sorunlar listesine ekleyeceğimiz hususları rica edeyim.

türkiye'de KİT'ler devletin neresindedir?

TORUN — Efendim, sorunların aşağı yukarı tamamı demeyeyim, çünkü bitmez sorunlar saymakla, önemli bir kısmı dile getirildi. Ve zannedirim kimse de bu sorunlara itiraz etmedi. Ama sorunların temel kaynağı nedir? Asıl temel sorun da bu galiba. Buna eğilmezsek, sorunların çözümü meselesini de ele alma-



Osman Nuri TORUN

ğa imkân yok. Türkiye devlet teşkilatı şemasına baktığımız zaman, bu şema «Türkiye'de KİT'ler devletin neresindedir?» sorusunu cevaplandırmıyor bir kere. Türkiye'de KİT'ler vardır. Bunlar devletin malıdır, devlet tarafından yönetilirler. Ama Türk devletinde KİT'ler nerede yer alır? Teşkilat şemasındaki yerleri nedir? Bu konuyu bugüne kadar kimse ele almamıştır. Ve ele alınmayışın sonuçları da şunlar olmuştur. KİT'lerin devletten bağımsız olarak yönetilecekleri zannedilmiştir. Hem devletin malı olsun, hem devlet tarafından karar organları tayin edilsin, hem de devletin karşısında bağımsızcasına,

özerkçe yönetilsinler. KİT'ler için böyle bir çözüm aranmıştır bugüne kadar ve tabii bulunamamıştır.

Demek istediğim o ki, evvela KİT'lerin devlet şeması içerisindeki yerlerini açıklıkla belirlemek lâzım. Başlıca başarısızlığımız bence buradan kaynaklanıyor. Alalım 3460 sayılı Kanun'u. KİT'ler özerktirler, demiş. İlgili bakanlıkla ilişkilerini düzenlemeye çalışmış. 440 sayılı Kanun'u alalım. Özerktirler denmiş. İlgili bakanlık gözetimle görevlidir, denmiş ve KİT'ler devletten koparılmak istenir gibi bir davranışa girilmiş. Sonunda ne olmuş? Sorumsuz kişiler KİT yönetimine müdahale etmişler; çünkü onların elinde devleti yönetme yetkisi var. Elinde siyasi otorite olan ve siyasi güç olan devlet, bunları yönetmiştir. Ama nasıl yönetmiştir? Sorumsuz kişiler KİT'leri yönetmişlerdir. Ve bu yönetimin bozuklukları, sakatlıkları, günâhları şeklen yönetici gibi görünenlerin sırtına yıkmak istenmiştir. Aslında onlar seçilen yönetici olmuşlardır; fakat yönetim fiilen kamunun başka otoritelerinde, başka kaynaklarında toplanmıştır. Ve gerçek yönetici veya bunların yönetimine müdahale edip bozan kişi, sorumluluğun dışında kalmıştır. Ben KİT yönetimi ile ilgili iki siyasi sorumluluk hatırlıyorum. İki bakan, yüce divana verilmiştir. Ama bakanların yüce divana sevgi, politik hesaplara dayanıyordu. Gerçek neden, KİT'leri zarara uğratmaları değildi. Bunların ikisi de beraat ettiler. Çünkü gerçek neden politiktir. Siyasi sorumluluk üzerinde çok durulmuştur ve olması lâzımdır siyasi sorumluluğun. Çünkü Türk Devleti'ni yönetmeğe talip olan kişi KİT'leri de yönetmeğe talip demektir. Biraz evvel dile getirildi. Bu bir gerçektir. KİT'ler Türk devletinde Türk toplu-munda vardır. İstesekde istemesek de, beğensekde beğenmesek de ağırlıkları vardır. Artarak da devam etmektedir. En karşı olan iktidarlar

zamanında, en hızlı artmıştır sayıları ve ağırlıkları. Türkiye'nin yapısından gelmektedir. Zorunluluklardan ileri gelmektedir.

ÖZMEN — Hayır efendim, dünyanın tercihi bu yöndedir. Yani dünyanın gidişi budur, en azından.

TORUN — Bunlar bir gerçek olduğuna göre devleti yönetmeğe talip olan kişi, kişiler, gruplar KİT'leri de yönetmeğe taliptirler. Devlet yönetiminin sorumluluğunu alıpta ondan sonra bunların karşısına geçip, «KİT'ler iyi yönetilmiyor.» demeğe hakları yoktur, yöneticilerin. Devlet yöneticisinin sorumluluğundadır bu. Yönetimlerinde temel hatalar varsa, o hatalar baş yönetici olan devlette aranmalıdır. Hatalarda sorumluluk, yasama organınıdır, hükümetindir, hat-ta yargı organınıdır. Bu üç organın da payı vardır. Devletin bu organları ile KİT'ler arasındaki bağlantıların sağlıklı bir şekilde kurulamamış olması; yetkilerin, sorumlulukların çok açık gösterilmemesi nedeniyle sorunun ortaya çıkmaktadır. KİT'ler hem devletin mali olacak, hem politikanın dışında kalacak. Olmaz bu. Bunlar politikanın içinde olacaklardır. Ama politikanın bunları ele alış kurallarının konulması lâzımdır. O kurallar olmadığı için, aslında politik müdahale dediğimiz olay sorumsuz, kişisel ve yetkinin kötüye kullanılması suretiyle politikacıların KİT yönetimine karışmalarıdır. Politik organların, devlet organlarının KİT yönetimindeki yeri, sorumlulukları ve yönetime karışmalarının kuralları çok açık seçik ortaya konulmalıdır.

Temel mal ve hizmetlerin fiyatları bugüne kadar devletçe tayin edilmiştir, bugünden sonra da edilecektir. O halde bunların kurallarını, yani devlet otoritesini kullanımları ile KİT'leri yönetenler arasındaki karşılıklı ilişkilerin kurallarını koymamız lâzım evvela. Bu kuralları koymakta

biz bugüne kadar başarılı olmadık. Ne 3460 sayılı Kanun'la ne de 440 sayılı Kanun'la başarılı olabildik. Kanunlar da uygulanmadı. Bugün hangi KİT ürünlerinin fiyatlarını serbestçe tayin etme gücüne sahiptir? Bir tanesi bile değildir. Yalnız bugün mü? Dün sahip miydi? Hangi KİT büyük kitlelerden satın aldığı hammaddelerin, özellikle bunlar tarım ürünleri ise, alış fiyatlarını tayin etme gücüne sahiptir. Tayin ettirmezler. Eğer devletin bir ekonomik politikası olacak ise, tayin etmemeleri de lazımdır aslında. Ama önce bu politikayı tarif etmek gerekir. Bu politikanın sorumluluğunu üstüne alanlarla, KİT yönetimi arasındaki farklılığı açıklıkla ortaya koymak lâzımdır. «Hammedeyi pahalı al, malını ucuza sat.» deyip, ondan sonra da, «KİT'ler niye zarar ediyor?» diye sor. Bunun bir anlamı var mı?

ÖZMEN — Sayın Torun, bu kurlar, yasalar düzeyinde konuşmuş fakat işlememiş. Acaba ortada bir anayasa sorunu mu var?

TORUN — Efendim, anayasa sorunu olabilir. Partilerarası ilişkiler olabilir. Yürütme organının, yargı organı tarafından bu açıdan da denetime tabi tutulması meselesi olabilir. Çünkü Türkiye'de mademki bir hukuk devleti vardır, «Kanun tatbik edilmiyor.» demek ne demektir? Kanun tatbik edilmiyorsa, onu tatbik etmeyenin sorumluluğunu gerçekleştirecek mekanizma var. Yargı organının denetimi denilen olay bu. O halde yargı organının yürütmeyi denetlemesinde bir boşluk var bu konuda. Kanunu uygulamıyorsa yürütme organı, bunun müeyyidesi çalışabilmelidir. Yargı organı ile yürütme organı arasındaki ilişkilerin iyi kurulmaması anlamında, evet, bu sorun Anayasaya kadar gitmektedir. KİT'lerin işletme sorunları yok mu? Kıyamet kadar işletme sorunları var. Ama bu işletme sorunlarını çözüm-

lenmesinin sorumluluğunun kimde olacağı, ancak, devlet - KİT yönetimi arasındaki ilişkileri düzenleyen kuralların tayininden sonra mümkün. KİT'lerde çok ve lüzumundan fazla istihdam var. Tamam. Ama istihdam etmemek yöneticinin elinde değil. Gücü yetmiyor. Yönetici, lüzumsuz kişileri istihdam etmemeğe kalktığı zaman, kendisi istihdam edilmiyor. Onları istihdam edecek kişiler bulunuyor, KİT'lerin başına getiriliyor. Protüktiviteyi artırmak için, randımanları artırmak için, satın almaları rasyonalize etmek için, pazarlama meselelerini halletmek için yapılması lâzım gelen kıyamet kadar işler var; fakat bunları yapacak yönetici bulunmaması bahis konusu değil. Türkiye'de bana tek bir özel büyük kuruluş gösteremezsiniz ki, üst kademe yöneticilerinden çoğunluğu devletten yetişmiş olmasın. Yönetici yetiştirme konusunda, teknoloji getirme konusunda, sosyal katkılarda bulunma konusunda, KİT'lerin gerçekten Türk toplumuna çok büyük katkıları olmuştur. Ve olacaktır da. Ama KİT'ler gerektiği kadar etkili ve verimli olmadığı için şikâyetlerimizde de haklıyız.

AKGÜÇ — Teşekkürler. Sayın Işıl buyurun. Sizin KİT sorunlarına ilâveleriniz var mı? Sayın Özmen'in de fikirlerini aldıktan sonra çözümlere geçelim.

amaç, ekonomik ve sosyal kalkınma ise...

İŞİL — Ben tekrardan kaçınarak birkaç noktaya değinmek istiyeceğim. Herhangi bir ekonomik, sosyal, siyasal olayı incelerken, amaç açısından teste tabi tutmak lazımdır. KİT'lerde amaç nedir? Yahut toplumun amacı nedir? Fikirimce düşünülebilecek en geçerli amaç, ekonomik ve sosyal kalkınmadır. Bu yüzden KİT'ler

yaratılmışlardır. Özellikle ülkemiz için geçerli olan olay budur. Batı ülkelerindeki KİT'lerle Türkiye'deki KİT'lerin karşılaştırılmasında çoğu kez düşülen hata budur. Batı'da şu veya bu şekilde özel kesimin elinde bulunan işletmeler; sosyal, politik ve ekonomik nedenlerle millileştirilmişlerdir. Türkiye'de ise o tarihe kadar mevcut olmayan, üretim yapılmak üzere yeni bir takım kuruluşlar meydana getirilmiştir. Olaya bu açıdan baktığımızda, amacımızın ne olduğunu daha rahat belirleyebiliriz. Sanıyorum ki KİT'leri yaratan sebep, 1930'lu yıllarda Türk toplumunun ekonomik ve sosyal kalkınmasını hızlandırmaktı. Eğer bu amaç tartışma konusu ise, «Böyle bir amaç yoktur.» deniliyorsa, o zaman KİT'leri de tartışmanın gereği yoktur. Sorunlar üzerinde çok durulduğu için, ben ayrıntılarına girmiyorum. KİT'ler eleştirilirken çoğu kez ortaya atılan sorun bir bayrak şeklinde ele alınmış ve «Zarar ediyorlar efendim.» denilmiştir. Bu anlamsız bir tartışmadır. Hiç kimse, bu arada bir araştırmacı olarak ben de zararın savunuculuğunu yapacak değilim. Ne varki 440 sayılı Kanun'u hazırladığımız sırada özellikle kaçındığımız birkaç terim olmuştur. 3460 sayılı Yasa'dan gelen.

«Müdebbir bir tacir gibi hareket etmek» ve «kâr unsuru» gibi... Şimdi size danışmak istiyorum. Müdebbir tacir nedir? Yazın odun ucuz iken alıp, kışın pahalı iken satan adam müdebbir bir tacir midir? Kesinlikle öyledir. Adam kârını da düşünüyor, tedbirini de alıyor. Şimdi biz KİT'lerden bu tür davranışlar bekleyebilir miydik? Onun için 440 sayılı Kanun yazılırken, kâr-zarar teriminden özenle kaçınılmıştır. KİT'lerin verimli ve kaynak yaratır biçimde çalışmalarından söz edilmiştir. Eğer soruna bu açıdan bakacak olursak, kâr-zarar tartışmasının boş bir tartışma olduğunu görürüz. Toplumla ne getiriyor? Ne götürüyor? Ona bak-

mak durumundayız. Ayrıntı olacak ama bir örnek vereyim. Türkiye Petrolleri bazı seneler 2 milyar, 3 milyar zarar eder, bazı yıllar da 3-5 milyar kâr eder. 1980 yılının kârı, zannediyorum 12-15 milyar lira dolayında olacak. TPAO ne zarar ettiği yıllarda kötü yönetilmişti, ne de böyle büyük kârlar sağladığı yıllarda çok iyi yönetilmişti. Hükümetin enerji fiyatları ile alakalı bir takım kararları, işletmeyi üretiminin azaldığı bir dönemde çok daha kârlı hale getirebilmektedir. Dolayısıyla kâr-zarar tartışması yapılırken, bu gerçeği bilmeden tartışmak bizi ağır yanlışlara götürebilir.

ARGÜÇ — Sayın İşil, kamuoyu KİT konusunda yeterince aydınlatılmıyor. Yanıtıcı bilgiler verilmemekte. Bilanço kâr-zararları, görev zararları karıştırılmaktadır. KİT'lerin finansman açıkları, çoğu kez bunların zararlarıymış gibi gösterilmektedir.

İŞİL — Tamamen sizinle aynı düşüncedeyim. Bir diğer sorun da şu: «Efendim KİT'lerde personel çok.» Bu Türkiye'nin büyük sorunu... Burada bilerek ya da bilmiyerek, politikacılar uğruna veya başka nedenlerle, bir tercih kullanılmış. Türkiye toprakları üzerinde bazı kişiler işsiz. Sız bu tercihi, işletme içinde işsiz bırakmak şeklinde kullanmışsınız. Bu istihdam sorununun KİT'ler tarafından çözülmesi önerisi değildir, yanlış anlaşılması. Ama ortada da bir gerçek var. Eğer bu adamlar istihdam edilmeselerdi KİT'lerde, Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yapısı nasıl bir görünüm alardı? «Personel çoktur.» diye bağırıp çağırmanın hemen arkasından cevaplandırılması gereken soru kanımca budur. Personel sorunu, kâr-zarar açısından çok geçerlide değil Çünkü KİT'lerdeki personel fazlalığı bu kuruluşların zarar etmelerinin tek nedeni değil. Sorunlardan ikisine benden önce değinilmiş olmasına rağmen

men çok önem verdiğim için değileceğim. Bunlardan bir tanesi siyasal güç ve KİT'ler ilişkisidir. Siyasal gücün kullanılış biçimi, KİT'leri alabildiğine olumsuz etkiliyor. Bunun sayısız örnekleri var. Sayın Torun dediği; «Devleti idare etmeye talip olanlar, KİT'ler iyi idare edilemiyor diye yakınamaz.» Kesinlikle gerçek budur. Yani, kadı davacı olmuştur olayımızda. Politika namına, politik güçler namına hareket eden insanla-



Erhan İŞİL

rın: personel, satın alma, satma, üretme, teknoloji, planlama ve akla gelebilecek her konuda KİT'leri olumsuz etkilediklerini ve Türk kamuoyuna bir şekilde hesap vermeleri gerektiğini düşünmek durumundayız. Siyasal güçlerle KİT ilişkilerinin olumsuzluğu içinde bir büyük kompartıman olarak işaret etmek istediğim husus, KİT'lerin iyi yönetilmedikleridir. Bu çok net, çok kesin bir olaydır. KİT'leri iyi yönetecek insanları bulup çıkarmakta politik güçler başarısız olmuşlardır.

DÜNDAR — İsteksiz mi, başarısız mı olmuşlardır?

İŞİL — Başarısız olmuşlardır ve kendi doğrultularında, kendi tercihlerine uygun hareket edecek, kendi çaplarının insanlarını KİT'lerin başına getirebilmişlerdir.

DÜNDAR — Şunu sormak istiyorum, Sayın İşil. Acaba bu tercihi yapan kişiler, bilgi noksanlığı nedeniyle mi, yoksa kasten mi, yetenekleri sınırlı kişileri KİT'lerin başına getirmişlerdir?

İŞİL — İkisini birbirinden ayırtmeme mümkün değil. Sorunuza belki bir cevap teşkil eder. «Benzeyenler buluşurlar.» diye bir Fransız sözü vardır. Politik karar süreci içinde yetkil olan kimse, karar verdiği zaman kendisine benzeyen insanları seçecektir ister istemez. Bu oluşum içinde biz KİT'lerin kötü yönetildiklerini gayet büyük bir rahatlıkla ve ömür boyunca müşahade edebildik.

AKGÜÇ — Çok teşekkür ederim. Sayın Özmen, sizin KİT'lerin başlıca sorunları konusunda görüşlerinizi rica edeyim.

KİT'ler toplumundur atılamaz ve satılamaz

ÖZMEN — Benden evvel konuşan saygı değer konuşmacılar bu konuları çok iyi bilen, aynı zamanda yabancı kişilerdi. Tüm derterli dile getirdiler. Arkadaşlarının KİT'lerin sorunları üzerindeki beyanlarına tümüyle katılıyorum. Yalnız bir küçük düzeltme yapmak istiyorum. Bu tartışmayı okuyanlar öyle sanabilirler ki, bizim KİT'lerin sorunlarının tümüne yakın büyük bir kısmı siyasi iktidarların hataları ile bağlantılıdır. Kuşkusuz, bu bağlantı vardır. Bununla beraber Türkiye'de çok önemli bir sorun, KİT'lerin ne olduğunun kamuoyu, politikacı, hatta devlet adamlarınca bilinmemesidir. Bazı yasalarda konuya ilişkin terimler dahil doğru

kullanılmamaktadır. KİT konusu dünyada nedir? Türkiye'de nedir? Bunun hakkında pek az kimsenin bilgisi vardır. Eğer birşeyi bilmezseniz, eğer bir şeyi başkalarıyla, benzerleriyle kıyaslayamazsanız, aksayan taraflarını bulamazsınız. Bu durumda nasıl sağlıklı çözümler getirebilirsiniz? Bence KİT'lerin en önemli sorununu, Türk kamuoyunca bilinmemeleridir. Türkiye'de bu konuda bir eleştiriye giderken, KİT'lerin olduğu gibi açıkça ortaya konması lâzım gelir. Oysa Türkiye'deki en büyük dertlerden birisini, KİT'lerin kapı arkasında konuşulan bir mesele olmasında görmekteyim. Sokaktaki adam demiyeceğim, devlette üst kademe de yer alan bir kişiyi oturtup konuşursak, KİT konusunda bize bayağı üzüleceğimiz şekilde bilgisizlik örnekleri verebilir. KİT'lerin en yüksek organı olan KİT Karma Komisyonu'nda dahi bu konuda çok yanlış sesler duyabiliriz. O halde birinci sorun, KİT'lerin bilinmemesidir.

Bundan sonra kademe kademe arkadaşlarımızın bahsettiği dertlerin içinde şunlar gelir. KİT'lerin devlet yapısı içindeki yerlerinin belli olmaması büyük sorundur. Bunun yanında, bugün mevcut olan kısmen dağılık yapı içinde, 440 sayılı Yasa'da hiç olmazsa İktisadi Devlet Teşekkülleri için koordinasyon düşünülmüştür. Ancak bu işlememiştir. Ama 440 sayılı Yasa'da, İDT için öngörülen koordinasyon dışında zaten sistem olarak da birtakım boşluklar vardır. Bunlar bugün doğmuş boşluklar değildir. 1960'lardan itibaren KİT'leri inceleyen yerli ve yabancı bütün uzmanlar, bu kuruluşların bir önemli derdini dile getirmişlerdir. KİT'ler arasında koordinasyon eksikliği... KİT'lerin devlet içindeki yapısı bir yana, onların bugünkü dağılık hallerinde dahi aralarında koordinasyonu sağlayacak, ortak sorunlarını tek elden çözecek organlar oluşturulabilirdi. Bunların bir kısmı oluşturulma-

ya çalışılmıştır. Ancak, işletilmemiştir ya da işlememiştir. KİT'in önemli bir sorunu da şudur. KİT'le ilgili kişiler, ya KİT'lere maalesef karşıdır, ya KİT'leri çok severler. İkisi de kötüdür. KİT'lere bir ölçüde duygusal yaklaşıldığında, kişilerin buna çözüm bulma olanağı son derece zayıftır. Aslında KİT'ler ne kurlardan tamamen arınmış bir grup ne de kusurlarla dopdolu bir topluluktur. KİT Türk toplumuna bir parçasıdır. Türk toplumunda mevcut olan bütün hastalıklar bir ölçüde burada da olacaktır. Binaenaleyh KİT'de mevcut olan hastalıkların bir kısmını böylece ele almak lâzımdır.

KİT'lerin bunun dışında kendisine has mahiyetinden doğan hastalıkları da vardır. Bunların en başında, diğer konuşmacıların da çeşitli biçimde dokudukları «sahipsizlik» gelir. KİT'ler orta malı, toplumun yaygın malı... Ortak mal veya kamu malı olan bir şeyi, toplumun her ferдинin yeterince kollaması, koruması için, o toplumu oluşturan fertlerin, toplum yararı şuuruna sahip olması lâzım gelir. Bu ise kendini kontrol ve bilinç meselesidir. Türk toplumunun, üzümlere söylemek lâzım gelir ki, bugün bu düzeye erişmiş olduğunu sanmak biraz yanlıştır. Ve bundan yararlananlar da vardır elbette. Ortak mal olan KİT'lerin dertlerinin çözümünde bir yere varabilmek için, evvela bu şuurun ne kadar oluştuğuna bakarak bir değerlemeye gitmek gerekir. Türk toplumunda orta malına karşı, kamusal mallara karşı bilincin yeterince gelişmediği, bu konuda yanlışlıklar olduğu bir gerçek. Binaenaleyh böyle yanlışlar içinde elbetteki KİT'lerin bir sürü problemi olacaktır. Bu problemlerden kurtulmak için toplumun genelde belli bir düzeye gelmesi gereklidir. Ama bunun dışında da KİT'lerin kendine özgü problemleri vardır. Sanıyorum ki temel mesele KİT'lerin sorunlarının ikiye ayrılmasıdır. Birisi, KİT'ler

Türk toplumunun bir sosyo ekonomik olayı olduğuna göre, toplumun düzeyi ile ilgili olarak bundan ayrılmıyacak sorunları vardır. Belli bir düzeyde gelişmiş olan toplumun KİT'leri de ancak belli bir düzeyde gelişmiştir. Bu husus özel kesim için de geçerlidir, çünkü onlar da toplumun bir parçasıdır. 1956 Bandung konferansında ortaya konduğu gibi, gelişmekte olan ülkelerde sinai işletmelerinin sorunları geneldir ve bu so-



Selâhattin ÖZMEN

runlar özel kesim işletmeleri için de geçerlidir. Bu konularda bilimsellik arıyorsak, KİT'lerin sorunlarını dile getirerek; «KİT şöyledir, KİT böyledir, bunları atalım, yok satalım» gibi yargılara varmak son derece sakıncalıdır. Ve zaten mümkün de değildir.

Bu bizim tarihimizde denenmiştir. 1950 yılında DP'nin ilk hükümet programında KİT'lerin özel kesime devri ilke olarak yer almasına karşın, uygulanamamıştır. O zaman hazırlanan raporlarda, ancak bir tek kuruluşun, Sivas Çimento Fabrikası'nın özel kesime devredilebileceği sonucuna varılmış idi. KİT ummanında

özel kesime devredilebilecek tesis bir tek çimento fabrikası... Diğer bir ülkeden örnek vereyim. İngiltere Başbakanı Sayın Mrs. Thatcher, KİT'lere karşıdır. Kendilerinin «KİT'lerin özel kesime mal edilmesi, yeni KİT'ler yaratılmaması» şeklinde çok katı emirleri vardır. Ancak uygulamada tek bir KİT, orada da özel kesime aktarılmamıştır. Alalım Federal Almanya'yı... Bugün Almanya, İktidardaki hükümetin, adı ne olursa olsun, kesinlikle özel kesimin kalelerinden bir tanesidir. Kapitalizmin birinci kalesi ABD ise ikinci kalesi de Almanya'dır. Almanya'nın bugünkü muteber Başbakanı Sayın Helmut Schmid 1972'de diyor ki; «Bazı kimseler çıkarlar, KİT'in kötü olduğundan bahsediler, bunları müthiş karalarlar. Bu adamlar ya cahildir, ya da kötü niyetlidirler. Ben onlara şunu arz edeyim. Eğer bir ortak Avrupa olacaksa ve insanlar bu ortak Avrupa'da daha müreffeh yaşayacaklarsa ve biz ortak Avrupa olarak süper güçlerle rekabet edeceğiz, mutlaka KİT'lere güvenmek zorundayız. Öncelikle KİT'ler arasında bir bağlantı yolu ile Avrupa'da ekonomik entegrasyonu sağlayabiliriz. Biz bu şura sahibiz ve bunun için KİT'lerimizi destekliyoruz.» Ayrıca sözlerine; «sabit yatırımlarda KİT payının, 1980'lerin ortalarına doğru % 33'ü muhakkak geçeceğini» ekliyor. Şimdi bunları toparlarsak, KİT'lerin dertlerini çözmek için özel kesime nakletme olasılığı da yoktur. Dertlerin bence en önemlisi, KİT'lerin Türk kamuoyunca yeterince bilinmemesidir. Eğer biz KİT'lerin derdine çare bulacaklarsak, bu meseleyi öncelikle çözmeliyiz. İkincisi, KİT'leri ne atabiliriz, ne satabiliriz. Özel kesim bunları, tarihi defter kıymetleri üzerinden, uzun vadeli taksitle almağa taliptir. Onun için KİT'lerin özel sektöre devri de mümkün değildir.

AKGÜÇ — İkinci turda KİT sorunlarının çözüm yollarını tartışalım. Bu konuda etkin ve somut önerileri-

nizi rica ediyorum. Buyrun Sayın Dündar.

ilk iş olarak KİT'ler gruplandırılmalıdır

DÜNDAR — Efendim, zaten bu konuşmalarımızda somut çözümler söyleyemezsek zaman boşa gitmiş olur. Benim kanaatim şu ki, bu davaya çözüm ararken kesinkes genellemelerden kaçınmamız lâzım. Sayın Aysan'ın belirttiği gibi, yapıları birbirinden çok farklı bir sürü kuruluşla karşı karşıyayız. Bunların her biri için ayrıntılı çalışmalar yaparak, değişik çözümler aramalıyız. Bunun yolu nedir? Bunun yolu, büyük bir yelpaze oluşturan KİT'leri evvela gruplandırmaktır. Benim kanıma göre bu kuruluşların bir bölümü kesinkes kamu hizmeti ile görevli veya alt yapı hizmetleriyle görevli kuruluşlardır. Devlet, sosyal devlet olmanın gereği, kendi ekonomik kalkınma politikalarının gereği bir takım hizmetler yapmak zorundadır. Ve araç olarak da bu gruba giren kuruluşları kullanacaktır. Bu doğaldır. Bu kategori kuruluşlara hükümetlerin, kendi dünya görüşlerine, programlarına göre müdahale etmesi hakkıdır. Söz konusu grubun hem yönetimi, hem denetimi, hem de finansmanı doğrudan doğruya bütçe çerçevesinde olmalıdır. Bu kuruluşlar açık mı verecek, bu kuruluşlar fazlalık mı verecek, doğrudan doğruya genel bütçe ile ilgilendirilmelidir. Denetimleri bütçe komisyonlarında yapılmalıdır. Sayıştay denetimine de tabi olmalı, bütçe disiplini içerisinde çalışmalıdırlar. Kanımca enflasyonun temel kaynağı aslında bu kuruluşlardır. Eğer denk bütçe politikası uygulanacaksa, bu kuruluşlar da enflasyon kaynağı olma vebalinden kurtulacaklardır. Hükümetler de kendi bütçe olanaklarına göre bu kuruluşları çalıştıracaklardır. Evvela kamu hizmetli gören, devletin sosyal devlet ola-

rak yapmak zorunda olduğu hizmetleri yerine getiren bu kuruluşları İktisadi Devlet Teşekkülleri topluluğundan birinci grup olarak ayırmalıyız.

AKGÜÇ — Katma bütçeli idareler haline mi getireceksiniz?

DÜNDAR — Şeklini bilemiyorum. Yalnız yönetim olarak tıpkı genel devlet idaresindeki prensipleri, devlet personel rejimini bu gruba dahil kuruluşlara uygulayabiliriz. İkinci grup da, temel mal ve hizmetleri üreten kuruluşlardan oluşmaktadır. Bunlar birinci gruba dahil kuruluşlardan yapısal farklılıklar gösterirler. Devlet, ileri teknoloji isteyen, çok büyük yatırım isteyen ve temel malları üreten. KİT'leri kurmuştur ve bundan sonra da kurmak zorundadır. Özel kesimin gücü yetmez bunları kurmağa. Bütün dünyadaki gelişme de böyledir. Demiryolları, Demir Çelik, P.T.T., TEK gibi kuruluşlar bu gruba dahildir.

ÖZMEN — Affedersiniz, sadece bizi örnek almayın. A.B.D. de uzayla haberleşmede KİT kurar. Başka çaresi yoktur.

DÜNDAR — Bu ikinci gruba giren KİT'lerin yönetim kurullarının tesbiti, genel müdürlerinin tayini, genel hedeflerinin saptanması hususunda yetkili olacak organın teşekkülünde daha geniş bir grubun temsil edilmesine imkân verilmelidir. Bir nevi genel kurul görevi yapacak bu organda, hükümet temsilcileri ile birlikte sanayi kuruluşlarının temsilcileri de yer almalıdır. Bu ikinci grup KİT'lerde motivasyon, hedeflere yaklaşılma derecesine göre ücret ayarlaması olabilir. Bu kategori KİT'lerde temel hedef kesinlikle kâr maksimizasyonu olmamalıdır. Bunlara temel hedefleri, kâr değil, üretim, kalite ve maliyet olarak vermek lâzımdır. Çünkü bu kuruluşlar tüm sanayi performansına, tüm sanayinin gelişmesine, hatta dışarıya katkıda bulunacak kuruluşlardır.

Üçüncü grupta ise devletin müteşebbis sıfatı ile bizzat girip yaptığı ekonomik faaliyetler vardır. Bu gruba dahil olabilecek KİT'lere Sümerbank, hatta Etibank örnek olarak gösterilebilir. Bu KİT'ler tamamen piyasası ekonomisinin kurallarına göre çalışacak; ona göre disipline edilmiş, ona göre hedeflendirilmiş yönetim sistemleri, denetim sistemleri olacaktır. Bunlar üzerinde katı bir kamu denetimini kabul etmiyorum. Kuruluş, bazı işlemlerde kâr edecek, bazılarında zarar edecek. Sonunda kâr hedefine ulaşmış mı, ona bakmak gerekir. Bu üçüncü grup KİT'in hedefi kesinlikle kâr olmalıdır, fon yaratmak olmalıdır. Fon yaratmak suretiyle bu kuruluşlar, başka bir finansman kaynağına başvurmaksızın yeni yatırımların finansmanını temin etmelidirler. Bunun yönetimi nasıl olacaktır? Ben bu konuda eski 3460 sayılı Yasa'dan daha ileri giderek, hükümetlerin git-tikçe ağırlıklarının azaldığı geniş genel kurullar öngörüyorum. Bu karma genel kurul hükümet temsilcileri ile

birlikte, halk temsilcileri ve diğer kuruluşların temsilcilerinden oluşacaktır. O genel kurulun delege ettiği yönetim kurulları ve belli bir prosedüre göre seçilecek genel müdür şeklinde bir organizasyona gidilmesini öneriyorum. Bu şekilde yönetimde devamlılık sağlanmış olacak; bir genel müdürün, bir yöneticinin değişmesinin nedenleri, temel hedeflere ulaşip veya ulaşmama şeklindeki bir performans analizine dayanacaktır. Karma genel kurulda hükümet temsilcileri azınlıkta olduğundan, politika bu kuruluşlardan mümkün mertebeye saf dışı edilecektir. Bu kategori KİT için devlet değilde «Milli» tabirini ben tercih ediyorum. Bunların, devlet teşebbüsü olmaktan çok, milli teşebbüs olarak düşünülmesi, tüm millete mal edilmesi gerektiği görüşündeyim. Bu konuda bir uzmanlar grubu çalışma yaparsa, bunun genel kurullarının, yönetim kurullarının nasıl seçileceğine dair mutlaka iyi bir model bulunabilir. Fransa'da örnekleri vardır. İngiltere'de, Avusturya'da örnekleri vardır. Hatta bizim ülkemizdeki TRT, Merkez Bankası, OYAK örneklerinden yararlanılabilir. Aranırsa mutlaka model bulunur. Bu sistemi de bir daha bozulmıyacak şekilde üçüncü grup KİT'ler için kurmak lazım.

Ücret konusunda Sayın Aysan'dan ayrılıyorum. Ücretleri değişik olacaktır. Burada sağgörü ile hareket eden bir teşebbüsten beklenen esnekliği sağlamak zorundayız. Burada yalnız bir şey daha belirtmek istiyorum. KİT'lerde her başarısızlığı mutlaka politik müdahaleye bağlamak doğru değildir. Zamanında kalkmayan uçağın, trenin, geminin veya kaliteli dokunamayan bezin bütün günahını da politikacılara yüklemek doğru değildir. KİT'lerde böyle bir sınıflandırmaya gittiğimiz takdirde, değerlendirme emsalleri de hiç değilse öntümüze çıkacaktır. Neyi, nasıl karşılaştıracağımızı bileceğiz; kamuoyu da kritiklerini buna göre yapacaktır.

KEMAL KURDAS

**Ekonomik Politikada
Bilim ve Sağduyu**

**ES
YAYINLAN**

**1955-1979
yılları
arasında
Türkiye'nin
temel
ekonomik
sorunları**

Hatalı
tutum ve
politikalara
doğru
cevapların
bulunması.**

Neden ve nasıl bu günlere geldik ?

İsteme adresi: Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.
Çatalçeşme Sokak No. 17/4, Cağaloğlu - İstanbul
Telefon: 26 34 11

Son zamanlarda KİT'ler için «holding» modeli tartışılıyor. Sektör holdingleri kurulacakmış. Benim görüşüm, bu holding modeli, ancak üçüncü grup KİT için söz konusu olmalıdır. Diğer iki gruba uygulanacak model ve onlara verilecek hukuki yapı farklı olmalıdır.

AKGÜÇ — Sayın Aysan, siz KİT'lerde denetim eksikliğinin ve genel kurul noksanlığının temel sorun teşkil ettiğini vurguladınız, ilk konuşmanızda. Acaba KİT'ler için nasıl bir genel kurul, nasıl bir denetim düzeni düşünüyorsunuz?

bir üst kuruluş ve sektör holdingleri

AYSAN — KİT'lerin sınıflandırılması konusundaki görüşüm. Sayın Dündar'a yüzde 100 uyuyor. Bunun için tekrar etmiyorum. O iki grubu bir tarafa bırakıyorum. Özelliklerini Sayın Dündar'ın belirttiği o iki grup, devlet teşkilatı içinde bir yere yerleştirilecek. Kimisi katma bütçeli idare olacak, kimisi bir bakanlığın genel müdürlüğü olacak, kimisi belki 3460 sayılı Yasa anlamında İDT olarak kalacak. Ama bunların dışında kalan sanayi, ticari kuruluşların, özellikle dünya piyasasına da açılacak işletmelerin, piyasa kurallarına göre düzenlenmesi lazımdır. Şimdi bunların her birinin grup grup, sektör holdingleri halinde birleştirilmesinin mümkün olduğuna inanıyorum. Zaten başka yol da yoktur. Bunların tümünü anonim şirketler halinde örgütlemeli ve o anonim şirketleri de holdinglerde birleştirmeli. Bir genel kurul oluşturabilmek için, bu holdinglerin hisselerinin de Devlet Yatırım Bankası'na verilmesini öneriyorum. Devlet Yatırım Bankası için Sayın Dündar'ın önerdiği şekilde genel kurul oluşturulmalı. 100 üyeli bir genel kurul. Bunun 25'ini hükümet atama-

lı. Fakat geri kalan üyeler sektör holdinglerinin yönetim kurullarınca oluşturulmalı. Özel sektör meslek kuruluşlarının birkaç temsilcisi de bu genel kurulda yer alabilir. Devlet Yatırım Bankası tam bir kalkınma bankası haline getirilmeli. Bunun için Devlet Yatırım Bankası Kanunu'nda da değişiklik gerekli. Devlet Yatırım Bankası, bu modelde bir holdingler holdingi olacak. Bu sistemin tepesine, Devlet Yatırım Bankası'nın üstüne, İştirakler Bakanlığı, İşletmeler Bakanlığı gibi bir bakanlık getirmek hiç önemli değildir. Sistemi böyle kurduktan sonra bakanlık gerekmez.

ÖZMEN — Bir soru sorabilir miyim? Siyasi otorite ile devletin ekonomik aracı olan KİT'ler arasında genellikle bir bağlantı kurmamız lazım. Bu bağlantıyı nasıl kuruyorsunuz?

AYSAN — Burada nasıl kuruyorum? Genel kuruldaki hükümet temsilcileriyle... Genel kurul, DYB Yönetim Kurulu üyelerini seçecek. Özerk hale getirilen Devlet Yatırım Bankası, devletin genel ekonomik politikasını nazarı dikkate almamazlık edemez. Bu sistemin içinde, anonim şirketler ve holdingler açısından devletin kalkınma planları yol gösterici olacak, aynı özel sektör gibi... Kalkınma Planı bu tipteki kuruluşlar için emredici olamaz. Bu tip KİT'ler için planın emredici olmasını son derece sakıncalı buluyorum.

ÖZMEN — İtalyan modelinde KİT'lerin plan ve programla bağlantısı, İştirakler Bakanı ile konuşularak hallediliyor. Bizde, KİT'lerle plan-program bağlantısını nasıl çözeceksiniz? Ayı bir örgüt mü düşünüyorsunuz?

AYSAN — Hayır efendim. Devlet nasıl özel sektörü yönlendiriyorsa, bu grup KİT'leri de öyle yönlendirsin. Yani devlet, ekonomik ve sosyal amaçlarla bazı şeyler yapmak istiyorsa, birinci ve ikinci gruba giren kuruluş-

larla yapsın onu. Bahsettiğimiz türdeki KİT'lere böyle görev vermesin. Çünkü böyle görevleri, ticari, sınıai kuruluşlar kendi bağımsız organları ile yapmalıdır.

DÜNDAR — Proje rantabilitesi esas alınacak.

AYSAN — Tabii tabii. Şimdi bu öneri teorik görülebilir. Ben de biliyorum, bunu söylerken. Çok uzun sürede kimse kabul etmez bunu. Uygulanmaz. Ama şimdiden alacağımız tedbirlerle bu hedefe doğru gitmeliyiz. Şimdi, bu hedefe doğru giderken neler yapılmalıdır? Birinci yapacağımız iş, yani bu tipten kuruluşlar için, yeniden değerlemedir. Bu konuda emredici hükümler vardır, hazırlanmış yasa tasarısı vardır. O tasarının hükümlerine göre bunların aktifleri bir kere cari değerlerine getirilmelidir. Sermayeleri belirli düzeye çıkmalıdır. Ondan sonra, teşekküllere bağlı müesseseleri de yavaş yavaş anonim şirketler haline getirmeye başlamalıyız. Yeniden değerlendirme yapıldıktan sonra, sermayeleri cari değerle ifade edilmiş anonim şirketler haline getirilebilirler. O anonim şirketlerden de halka hisse satmaya başlamalıyız. Şimdi ben bunu, kuruluşlar halka devredilsin, özel sektöre devredilsin, diye söylemiyorum. İçinde bulunduğumuz koşullarda, enflasyon dönemlerinde, kredinin bu kadar pahalılaşığı zamanlarda, bir finansman usulü olarak hisse senedi ihraç etmek, ucuz maliyetli kaynak sağlamaktır. Bu imkânı KİT'lere vermek lazımdır.

AKGÜÇ — Belli bir süre kâr payı dağıtma teminatı olmadan bunu yapabilir misiniz?

AYSAN — Şimdi hisse satmak tabii olmaz. Ben diyorum ki, hisse satmadan önce müesseseleri şirketleştirilim. Yeniden değerlemeyi de yapınca, doğru dürüst bir sermaye teşekkül eder; sonra onları yavaş yavaş fırsat buldukça piyasaya vermek lâ-

zım. Bunu kolaylaştıracak çok usuller var. Kâr garantisi bir tanesidir bunun. Bir başkası da, ucuz fiyat koymaktır hisse senedine...

ÖZMEN — Bu çok önemli Sayın Aysan. Çünkü burada siz bir mekanizma oluşturduunuz, aynı zamanda yatırılabilir fonları da artırmak istiyorsunuz. Bir taraftan da kamunun ilgisini çekmek, denetim etkenliğini dolaylı olarak artırmak istiyorsunuz. Ama bunun olması için, sokaktaki adamın gerçekten ilgi duyması lâzım. Sokaktaki adam, parasını sertifikaya yatırınca şu payı alırken, burada sonu belli olmayan bir işe atmak istemez. Ona bir garanti vermemiz lâzım.

AYSAN — Bu detleri biliyorum. Biraz evvel söylediğim hedef uygun geliyorsa, o istikamete göre adım adım gitmeliyiz. Gerekirse kâr garantisi vermek için kanun çıkarılır. Anonim şirkete geçmeyi ve halka hisse senedi satmayı bir ilke olarak kabul edersek, o tarafa doğru yönelmeliyiz. Almanların Volkswagen örneğini söylemek istiyorum. Amaç özel sektöre devir değil. Burada maksat yine devlet yönetecek, ama ucuz bir finansman kaynağını kullanmış olacak. Ayrıca Türkiye'de biz bunu yaptığımız zaman, bu tip KİT'lerden kâr isteyen bir baskı grubunu yaratmış olacağız. Şimdi o baskı grubu yok. Bu baskı grubunu yaratmak için böyle şeyleri yapmak lâzım. Ondan sonra göreceksiniz ki, bunlar fon da yaratacak, kâr da elde edecek, prodüktif de çalışacak. Şimdi esnek olmayan yapı içinde hiçbirşey yapamıyorsunuz. Halbuki sermaye yapısında bu esnekliği getirirseniz, bu kapı açılacak. Almanlar çok başarılı biçimde uyguladılar bu modeli. Bugün Volkswagen % 40 devlet hissesi ile devlet tarafından yönetilmektedir. Ama anonim şirket gibi sermaye piyasasının gereklerine göre yürütülmektedir. Bu imkânı bu tip KİT'lere vermek lazımdır. Böyle bir model içinde denetimi nasıl yapı-

rız? Faaliyet raporları Devlet Yatırım Bankası'na belirli sürelerde gidecek ve halka yayınlanacak. Açıklama kuralları getireceğiz. Belirli muhasebe ilkelerine ve belirli formlara göre bilanço kâr-zararlarını yayınlacaklar. Halk da bunları doğrudan denetleyecek. Benim düşündüğüm mekanizma bu. Ben demiyorum, bu mekanizma hemen çalışır. Belki hemen çalışmaz. Ama bir kum saati gibi birer birer bu söylediğim aşamalardan geçmek lazım.

AKGÜÇ — Sayın Torun, siz de ilk konuşmanızda KİT'lerin yönetimi ile siyasi organ arasındaki ilişkilerin belli kurallara bağlanmadığını ifade ettiniz. Acaba bu kuralları nasıl saptayabiliriz? Ne gibi kurallar getirebiliriz? Bu ilişkileri nasıl düzenleyebiliriz? Bu konu üzerindeki görüşlerinizi rica edeceğim.

politik organın teması
tepe kuruluştan öteye
gitmemeli, yetkili kişi
sorumlu kılınmalıdır

TORUN — Efendim, Sayın Aysan'ın dediği, daha önce de üzerinde tartışılmış olan model, esas itibarıyla piyasa mekanizması içinde çalışacak KİT'ler için düşünüyor. Piyasa mekanizması içinde çalışmaya-
caklar için tamamiyle Sayın Dündar'a katılıyorum. Onlar kamu kesiminin kurallarına göre organize olurlar. Kamu hizmeti yapmanın belli bir organizasyonu ve yönetim şekli vardır. Piyasa kurallarına göre çalışacak KİT'lerin hepsinin bir çatı altında toplanması ve onun tepe yönetimi ile devlet arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi, tepe yönetiminin alt işletme yönetimine bir tampon görevi görmesi, devlet politikasının bu yolla işletmelere aktarılması, kuruluşların işletme problemlerinin nihai olarak bu çatı

altında çözülmesi... Düşünülen mekanizma bu. Bunun uygulamasının çok zor olduğunu biliyorum. Birinci zorluk KİT'leri hiç beğenmeyen bakanlardan gelecektir. Hiçbir bakan, kendi kontrolü altındaki KİT'in bir başka bakanlığa bağlanmasına tahammül edemez Türkiye'de. Dünyada da böyledir. Çünkü elinden önemli bir imkânının alınmış olduğu havasına girer derhal.

ÖZMEN — Yalnız bizde değil, aynı sorun diğer ülkelerde de var. İngiltere'den bu konuda tiplik örnekler verilebilir.

TORUN — Birinci problem, KİT'lerin ilgili bakanlıklardan, bakanlıkların bütün şikayetlerine rağmen, koparılması meselesidir. Ama bu mesele çözümlenmedikçe, yeniden düzenleme konusunu çözüme bağlayamayız. KİT'lerin Devlet Yatırım Bankası şemsiyesi altında toplanılması şeklindeki Sayın Aysan'ın görüşüne katılıyorum. Devlet Yatırım Bankası'nda, devlet politikası ne olacaksa, devletle bir arada halledilmeli ve politik organın kuruluşlarla teması Devlet Yatırım Bankası'ndan öteye gitmemelidir. Tepe kuruluşlardan öteye devletin politik organlarının ve politikacıların temasları gitmemelidir; en çok o düzeyde kalmalıdır. Devlet Yatırım Bankası da işletmelerin denetiminden ve yönetim değerlemesinden sorumlu olmalıdır. Eğer özerklik istiyorsak, özerklikte önemli olan, denetimin merkezli bakımdan etken olmasıdır. Yönetimde özerklik öngörüyorsanız, denetimi merkezileştireceksiniz ve merkezileştirdiğiniz zaman da bunu etkili bir biçimde yapacaksınız. Özerkliği bulunan kişi, kullandığı bütün yetkilerin hesabını verecek tarzda sorumlu olmalıdır. Bu sorumluluğun bilincine vardığı zaman ve nihai sorumlunun da kendisinin olacağını bildiği zaman, mesele geniş ölçüde çözümlenmiş olur. Sorumluyu tayin eden kişiler de bu sorumluluğa katılacak-

ları için, bu şuurla yöneticileri tayin edeceklerdir. Yönetimde süreklilik de böylece sağlanmış olacaktır. Sırf tepe yönetiminin kuruluş tarzının çözümlenmesi, meselelerin büyük kısmının çözümüne olanak verecektir. Ondandır sonra yönetim metodları, organizasyon şekilleri bellidir zaten. Bunlar işin teknik yönleridir. Asıl politik tarafı, siyasi sorumlu kimdir ve devlet KİT yönetiminde nereye kadar uzanacaktır? Devletin eli nerede nihayet bulacaktır? Bunu belirleyecek çözüm, bu tepe dediğimiz en üst organın nasıl oluşturulacağı, bunun fonksiyonlarının ne olacağı, nasıl çalışacağı meselesidir. O tepe organ bir taraftan devlete hesap verecektir, bir taraftan da kendisine bağlı olan kuruluşların her birisinden hesap alacaktır. Onların yönetimine nezaret edecektir, denetimini yapacaktır, onların yönetimlerinin sonuçlarından da devlete karşı sorumlu olacaktır.

AYSAN — O zaman Yüksek Denetleme Kurulu'nu da Devlet Yatırım Bankasına mı bağlayacağız?

TORUN — Yüksek Denetleme Kurulu'nun da denetiminin olmaması lazımdır. Çünkü yasama organının yaptıracağı denetim siyasi denetimdir. Teknik denetim, siyasi organın içinde olmaz. Teknik denetim yapılacak ise eğer, bunun yönetimden sorumlu olan tepe organa bağlı olarak yapılması gerekir.

AKGÜÇ — Sayın Işıl, bazı öneriler ortaya atıldı. KİT'lerin sorunlarının çözümünü konusunda, Sizin de bu konudaki görüşlerinizi alabilir miyiz?

İŞİL — Çözüme çözümsüzlükle başlamak belki yerinde olur. Çünkü bir süre önce KİT'lerin, özel kesime devirlerinin bir çözüm olduğu ileri sürüldü ve herkes bir şekilde bunu tartıştı oldu. Bu çözüm değildir. Sorundan kaçmaktır.

AKGÜÇ — Bundan evvelki konuşmalarımızda bunun çözüm olmadığını

vurgulandı. Burada, KİT'lerin özel kesime devrini kimse savunmuyor. Bu önerinin uygulanabilecek bir tarafı da yok herhalde.

yeniden düzenleme temel çözüm değildir

İŞİL — Kesindir. Sayın konuşmacılar buna değindiler. Tayland denemesini bilmiyorum. KİT'lerin özel kesime devrine bir çözüm diye yaklaşmışlardı. Çözümsüz olduğu meydana çıktı. Ülkemizde daha başka etkenler de var. Ben, ilk turdaki konuşmamda, çözüm amacın ne olduğuna göre değişir, demiştim. Eğer amaç ekonomik ve sosyal kalkınma ise, bunun içinde KİT'leri değerlendirmek lazım. «KİT'lerin bu konuda yapacağı katkı yoktur.» deniliyorsa, o zaman başka yollar aranabilir. Ama sanıyorum, ekonomik ve sosyal kalkınma amacına ben karşıyım, diyecek bir kimse olsun. Konunun Türkiye sahnesinde geçerli başka yönleri de var. Yürürlükteki hükümleri ile Anayasa çok açık bir gerçek olarak duruyor. Bizim Anayasamız KİT'lerin ne şekilde denetleneceğine, ne şekilde yönetileceğine dair çok net hükümler taşır. Anayasa bambaşka bir anlayış içinde değiştirilmediği sürece, KİT'lerin özel kesime devri söz konusu olamaz. Kaldığı, bugün işbaşında olan hükümetin programı okunduğu vakit; KİT'lerin enflasyonu körüklemeyecek, yararlı üretimleri yapacak şekilde çalıştırılacaklarına dair siyasi taahhütler olduğu görülür. Beni şaşırtan olay, bütün bu oluşum içinde hükümetin bazı üyelerinin KİT'lerin satışının olabileceği izlenimini veren beyanlarda bulunmuş olmalarıdır. Bu konuyu daha fazla uzatmak istemiyorum. Sadece bir siyasal hata olduğunu belirtmekle yetineceğim.

Şimdi uzun yıllar sözü edilen yenden düzenleme konusuna, benden evvelki Sayın konuşmacıları kısmen

İzliyerek, değinmek istiyeyeğim. Yeniden düzenleme bir temel çözüml değıldir. KİT'leri o türlü örgütlemek, bu türlü örgütlemek, bizim gerçekten özlediğimiz sonuçları yaratacak çözüml değıldir. Bizim temeldeki sorunumuz, Türkiye'nin sorunlarının yoğunluğunun zirvede oluşmasından kaynaklanıyor. Bu da politik güçlerin Türkiye'ye katkıları konusunu gündemimize getirir. Her alanda olduğu gibi KİT'lerin problemlerinin çözülmesinde de yepyeni bir takım politik anlayışlara,

politik güçlere, yepyeni bir politikacı türüne ihtiyaç vardır. Finansman açıkları, enflasyon... Türkiye'de hiçbir KİT olmasaydı dahi birtakım politik güçler enflasyonu yapmayı pek başarılı bir marifet saydıkları sürece bunu başırlardı. Enflasyon, açık finansman, bunlar KİT'lerle ilgili değıldir. Demokrasi ile bir takım yetersiz insanların toplumu yönetmesi sonucunu vermeyebilir. Acaba biz demokrasıyla yönetimde bu oyunun kurallarına tam uyduk mu? Bu ayrı

**PROFESYONEL
YÖNETİCİ**

BİR YÖNETİM SORUNU
YÖNETİCİ RAPORU
DÜNYA'DA YÖNETİM
YÖNETİMDE YENİLİKLER
YÖNETİM TEKNOLOJİLERİ
POLİTİKA ve STRATEJİ
ORGANİZASYON ve İNSAN
ARAŞTIRMA YORUMU
EĞİTİM ve GELİŞTİRME
PAZAR ANALİZİ
ÜRÜN PROFİLİ
BÜRO ORGANİZASYONU
PERSPEKTİF
PANORAMA

YG Aylık Dergi
Yönetim Geliştirme A.Ş.

YAZIŞMA ADRESİ:
YÖNETİM GELİŞTİRME A.Ş.
Ali Sami Yen Sokak Orman Apt. 3/17 Gayrettepe-İstanbul Tel: 66 67 88
ABONE : Yıllık 12 Sayı : 1200.- TL.
BANKA HESAP NO: AKBANK Beyazıt Şubesi 6313.

bir sorundur. Bahsi saptırmak istemediğim için konuya döneceğim. Şimdi biraz önce söylediğim gibi, amaçtan hareket etmemiz gerekir.

Amacımız ekonomik ve sosyal kalkınma ise, KİT'lerin burada bir takım görevleri olacaktır. Bunun aracı kalkınma planıdır. Kalkınma planı deyince, bir açıklamayı zorunlu görüyorum. Bizde 1960'lı yıllardan beri söylenen bir görüş var: «Plan özel kesim için özendirici, kamu kesimi için emredicidir.» Sizlerden özur dileyerek şunu açıklamak isterim. O zaman plan yoktur ortalıkta. Böyle bir söz anlamsızdır, tutarsızdır, geçersizdir. Bu anlamda KİT'lerin yapacağı yatırımların iyi plancılık anlayışı içinde emredilmesinde hiçbir şaşılacak nokta yoktur. «Plan, KİT'ler için de özendirici olsun.» Bence bu görüş, kalkınma planı yapma anlayışı ile uyumlu değildir. Sayın Aysan'ın fikrine o noktada katılırım. Özel kesim ne şekilde yönlendiriliyorsa, KİT'ler de öyle yönlendirilsin. Genel çizgileri ile evet. Ama «Demir-çelik üretimini iki katına çıkaracaktır» denildiği vakit, kuruluşun «Ben bunu istemiyorum.» tartışmasına girmesinin anlamı yoktur. O zaman arzettiğim gibi plan kalmaz.

Olayımıza dönüp bir başka noktaya gelelim. Yeniden düzenlemenin, politik güçler bir çeşit iyileştirmeğe tabi olmadan, çözüm teşkil edemeyeceği meydana çıktı. Kanun yapmakla, anayasaya hüküm koymakla meseleler çözülüyor. Kanun yazmakla biz KİT'lerde düzenleme yapmak gücüne sahip değiliz. Özelemlerimiz gerçekleşir, değişik bir takım siyasal örgütler ortaya çıkar, Türk toplumu gerçekten yönetebilecek birtakım beyinlerin bu saflarda yer alabileceği bir siyasal örgütlenme modeli oluşturulabilirse; o zaman yeniden düzenlemeyi haklı olarak düşünmek zorundayız. Düzenleme konusunda ayrıntılara girmeyeyim, önemli gördüğüm iki temel nokta var. Bunlardan biri yönetimdir, diğeri de-

netimdir; benim kanımca, yönetim açısından benim de düşünebildiğim model, sektör holdingleri ve bir üst kuruldur. Sayın Torun'un deyimi ile bir tepe örgüt. Bu DYB de olabilir, bambaşka bir örgütlenme biçimi de olabilir. DYB finansman açısından ağırlık taşıdığı için, bir tepe örgüt pekâlâ olabilir. Bu örgütlenme girişimi içinde hükümetin atama yapma yetkisinin bir çeşit buharlaşması lâzım geldiği inancındayım. Üst kurul ve sektör kurulları atamaları kendileri yaparlar. Bugünkü yönetim kurulları, bir anlamda lağvedilmek durumundadır. Bir anlamda derken kastım şudur: Kurul içinde, asli görevli bu iş olmayan, bütün gün çalışma görevi olmayan bir yönetim kurulu üyesi tasavvur edemeyiz. Bunlar pekçok memlekette görüldüğü gibi, müdürler kurulu şeklinde buluşurlar, toplanır karar verirler, icra ederler. Genel müdür üst kurulda ve sektör holdinglerinde ismen belli olduktan sonra, kendi çalışma arkadaşlarını seçme hakkına tümüyle sahip olmalıdır. Başka bir deyişle onu «Sen genel müdürsün ama, genel müdürlüğe yardımcı olarak biz bunları tensip ettik» denilmiyecektir.

millet adına etkin bir denetim yapılmalıdır

Denetime gelince; hükümetin KİT'lerle ilişkisinde denetim fonksiyonunun varlığı tartışılmaz. Eğer KİT'ler milletin malı ise, ki bu tartışmalı değildir, millet adına etkin bir denetimin yapılması gayet doğaldır. Bunun bazı aşamaları, fonksiyonlar iyice ayrılmak suretiyle, düşünülebilir. KİT'ler kendi iç denetimlerini yaparlar. Yüksek Denetleme Kurulu bir başka denetleme fonksiyonunu ifa edebilir. Biraz önce üst kurul diye adlandırdığımız Devlet Yatırım Bankası veya benzeri bir örgüt, daha çok genel hatlarla bir denetim fonksiyonu

icra eder. Maliye Bakanlığı'nın, bir anlamda hükümet diye kabul edelim, genel finansman, borçluluk, borç servisi kapasitesi ve benzeri konularda bir genel denetimi olabilir. Son denetim için benim önerim, gene milletin malı olan bu varlıkların; siyasal, ekonomik, teknik, adını ne koyarsak koyalım, denetiminin bir parlamentoya ait olması lâzım geldiğidir. 3460 sayılı Kanun'daki genel kuruları ben biraz hatırlarım. Bu genel kurullar, kuruluş biçimleri ne olursa olsun, sahiplik fonksiyonunu yerine getirememiş, özlemimizi çektiğimiz bir genel kurul gibi çalışmamışlardır. O uygulamanın yanlışlığı, şimdi kurulacak bir genel kurulu da yanlışlıkla nitelenebilir mi? Endişelerim var. Şunun için. 3460 sayılı Yasa'da yer aldığı şekilde bir genel kurul oluşturduğumuz vakit, endüstrinin temsilcilerinin, milli banka genel müdürlerinin, belki emekçilerin, politikacıların, ne çeşit bir mal sahipliği fonksiyonunu yapacaklarında şüphem var.

Genel kurul eğer düşünülecekse, burada organik mal sahipliği ilişkilerini kurmamız lâzım. Bunu da kuramayacağımızı zannediyorum. Çünkü mal sahibi olmayan bir kimsenin, mal sahibi imişcesine, bir yan meşguliyet havası içinde, nasıl olupta KİT'lere sahip çıkabileceği konusunda, ciddi endişeler duymaktayım. Devletin anonim şirketlerini zaman zaman tanımak imkânını elde ettim. Benim gördüğüm şudur: Bunlar, gerçek anonim şirket değildir. Bürokrasi, politikacı, bazı nedenlerle, bazı KİT'lerde anonim şirketçilik oynamayı uygun gördükleri için, bunlara anonim şirket statüsü vermişlerdir. Benim deneyimlerimden öğrendiğim tek şey, kamu sermayesi ile özel sermaye, tıpkı zeytinyağı ile su gibi bir araya gelemiyorlar. Bir araya geldikleri zaman eğer devlet sermayesi ağır basmakta ise, özel sektörün kendi esnekliğine, kıvraklığına, iş başarmadaki yeteneklerine yazık oluyor. Yok eğer devlet

sermayesi azınlıkta ise, o zaman da kamu fonlarına yazık oluyor. Anonim hisse senetleşme süreci içinde KİT'lerin hisse senetlerinin halka intikalinin, yatırılabilir fonlarda değil, tüketilebilir fonlarda artışlara yol açabileceğini düşünüyorum.

AKGÜÇ — Sayın Özmen, son olarak, sizin de KİT'ler hakkındaki önerilerinizi rica edeceğim.

dış uygulamalardan yararlanılabilir

ÖZMEN — Arkadaşların önerilerinin büyük bir bölümüne katılıyorum; ancak işlerlik açısından bazı kuşkularım var. Diğer ülkelerin deneyimlerinden yararlanarak, bu öneriler işlerlik kazandırılabilir. Benim, arkadaşların önerilerine birkaç ilavem olacak. İlk konuşmamda, KİT'lerin en önemli sorunlarından biri olarak, Türk kamuoyunca KİT'lerin bilinmemesine işaret etmiştim. Türk kamuoyu KİT'ler konusunda aydınlatılmalı... İtalya'da İspanya'da IRI ve INI'nin yayınladıkları yıllıklar var. Bizde bu konuda ciddi bir yayın yok. Yüksek Denetleme Kurulu'nun raporları hizmete özeldir. Maliye Bakanlığı'nın yayınladığı Kamu İktisadi Teşebbüsleri Yılığ'ından ise, kamuoyunun haberi yoktur. Kamuoyu KİT'ler hakkında aydınlatılmalı, tek yanlı bilgilerle yanıltılmamalıdır.

Türkiye'nin koşulları, ilk KİT'leri kurduğumuz 1930 yılından farklıdır. Bu nedenle 1930 modeli, 1980 Türkiye'sinde aynen uygulanamaz. KİT'lerin yeni girişimlerinde özel kesim deneyimlerinden, birikimlerinden, diğer ülkelerde uygulanan modellerden yararlanılmalıdır. İspanya ve İsrail'in uygulamaları, bize belli konularda, yeni KİT'ler kurulmasında ışık tutabilir. Bunları denemeye değer modeller olarak görüyorum. Modelin esası şu: Ekonomideki boşlukların dol-

durulması konusunda, özel kesimden projeler bekleniyor, bu projeler çeşitli şekillerde özendiriliyor, gerekiyorsa belli süreler için kâr garantileri tanınıyor. Eğer özel kesim bu boşluğu doldurmazsa, veya hazırladığı proje, kamu fonları ile destekleme açısından yeterli görülmezse, o zaman ekonomideki boşluk KİT'ler tarafından dolduruluyor. Millî ekonomide, özel kesimin dolduramadığı boşluklar varsa, yeni KİT'ler kurulmalıdır. Yoksa siyasal parti yararına KİT kurulamaz. KİT'ler siyasal partilere hizmet aracı olarak kullanılamaz. Zaten anayasa da, politik organa böyle bir yetki vermemiştir.

KİT yönetimine politikacı baskısını önleyici en uygun formül, bençe İtalyan IRI modelidir. Diğer bir deyişle «Kademeli Holding Modeli»... Avusturya modeli, tarafsız, özerk olarak alınabilir. Avusturya'da siyasal partiler, KİT'ler konusunda bir asgari müşterekte birleşmişlerdir. KİT'lerin siyasal parti çıkarlarına göre değil, ekonomik kurallara göre işletilmesi konusunda... Bu ülkede KİT'ler için 17 üyeli bir mütevelli heyet oluşturulmuştur. Mütevelli heyet üyelerinin bir bölümü, partiler tarafından seçimde aldıkları oy oranı ile mütenasip olarak, tarafsız kişiler arasından seçilmektedir. Heyetin diğer üyelerini ise üniversiteler seçmektedir. Mütevelli heyette, oy dengesi öyle ayarlanmıştır ki, hiçbir parti aldığı oy oranı ne olursa olsun, KİT mütevelli heyetinde çoğunluğa sahip olamamaktadır. Böyle bir model Türkiye'ye uygulanabilir. KİT genel kurulu veya mütevelli heyetinin bir bölümü, partiler tarafından, aldıkları oy oranlarına göre, seçilebilir. Ancak seçilecek kişilerin, partilere kayıtlı olmaması koşulu ile belli niteliklere sahip olması aranır.

Kanımcı, hangi model uygulanırsa uygulansın, KİT sorunlarına tam çözüm getirmez. KİT'ler olduğu sürece bunlar üzerinde siyasal baskı-

lar olacaktır; ancak bu baskılar hafifletilebilir, hafifletilmelidir. KİT'ler Türk ekonomisinin gelişmesine katkıda bulunmuşlardır ve katkıda bulunacaklardır. KİT'lerin satılması, tasfiyesi, herhalde düşünülemez. Bu tip çözüm önerileri, sadece sorunları ağırlaştırır.

tartışmaların özeti

AKGÜÇ — Bugünkü tartışmalarımızı ana hatları ile şöyle özetlemeye çalışayım. KİT'ler Türk ekonomisinde vazgeçilmez, geriye dönülemez şekilde yerlerini almışlardır. Bu kuruluşların Türk ekonomisinde çok



Dr. Öztin AKGÜÇ

ağırlıklı yerleri vardır. Ancak Türk kamuoyunun KİT'ler konusundaki bilgisi son derece sınırlıdır ve bazen de yanlış bilgilere ve izlenimlere sahiptir. Kamuoyunun bu yönden aydınlatılması zorunludur.

KİT'lerin bir sistematik sorunları, bir de Türk özel kesim işletmelerinde de görülen sorunları vardır. Sistematik sorun, bu kuruluşların politik baskılara maruz kalması, özerk

yönetimden yoksun oluşudur. Bu sistematik sorunun çözümü için, KİT yönetimi ile siyasi organın karşılıklı uyacakları kuralların belirlenmesi gerekir.

Bu kuruluşların üzerindeki politik baskının hafifletilmesi, devlet müdahalesinin belli bir noktadan daha ileriye gitmesini önlemek için, bir tepe organın şemsiyesi altında sektör holdingleri veya kademeli holding modeli uygulanabilir. Tepe organın genel kurulunun, olanak ölçüsünde tarafsız kişilerden oluşmasını sağlayacak düzenlemeler yapılabilir. Kuşkusuz böyle bir karma genel kurulda, çoğunlukta olmamak koşuluyla hükümet temsilcilerine, hatta partiler tarafından seçilmiş kişilere yer verilebilir.

Kademeli holding modeli, piyasa ekonomisi kurallarına göre çalışacak KİT'lere uygun bir modeldir. Ülkemizde KİT'lerin yapısı ve işlevleri birbirinden çok farklıdır. Bu nedenle tüm KİT'lere aynı modelin uygulanması düşünülemez. Kamu hizmeti yapan, devletin sosyal devlet olarak yüklenmediği bazı görevleri yerine getiren KİT'lere ayrı bir statü verilmelidir. Bunlar katma bütçeli idareler şeklinde düzenlenebilir. Temel mal ve hizmet üreten KİT'ler için de ayrı bir yapı düşünülmelidir. Bu nedenle KİT'leri gruplara ayırmak, her gruba uygun düşecek bir statü vermek, daha akılcı bir yaklaşım olur.

KİT'lerin tasfiyesi, özel sektöre devri düşünülemez. Bu bir çözüm değil, çözümsüzlük getirir; sorunları daha da ağırlaştırır. Geçmiş deneyimlerimizden, yabancı ülkeler uygulamalarından da yararlanarak, bu kuruluşları daha verimli, ekonomiye daha

fazla katkıda bulunur hale getirmeliyiz. Türkiye'nin ekonomik ve sosyal kalkınmasında KİT'lerin işlevleri tamamlanmamıştır; teknoloji getirmesi, istihdam, yatırımların gerçekleştirilmesi yönünden büyük görevleri vardır. Yalnız Türkiye'de değil, dünya ülkelerinde de KİT'lerin önemli yerleri vardır. Türkiye, bu konuda da dünyadaki genel eğilimlere ters düşmekten kaçınmaktadır.

Dergi'nin Notu : Yukarıda sunulan «Açık Oturum» 3 Mart 1981 tarihinde yapılmıştır.

banka ve ekonomik yorumlar

Dergisi'nin ciltlenmiş
eski sayıları :

- Bankacılar
- İktisatçılar
- Yöneticiler
ve ilgili alanlarda
yüksek öğrenim gören
- Öğrenciler

için en yararlı kaynak.

1980 yılı cildi : 600.— TL.

1979 yılı cildi : 450.— TL.

1978 yılı cildi : 300.— TL.

Daha önceki yıllar : 200.— TL.

İSTEME ADRESİ

Catalçeşme Sokak No. 17
Kat 4; Cağaloğlu - İstanbul
TELEFON : 26 34 11

◆ Kitaplar, benim sevgili dostlarım, gerçek yol gösterenlerimdir. Çünkü, iki yüzlülük etmeden bana görevlerimi hatırlatırlar.

Alphonse Daudet



kâğıdın ipeği, temizliğin gereği...

Sağlıklı temizliği arıyorsanız,
evde, işte, yolda,
emici, yumuşak SELPAK
sizin içindir.

Titiz olmakta haklısınız.
Sağlıklı, pratik,
ekonomik temizlik için
üretiliyor SILEN mamülleri.

**SEL
PAK**

her yerde her zaman

silen

temizliğin simgesi...



1570

Selin

LİMON KOLONYASI



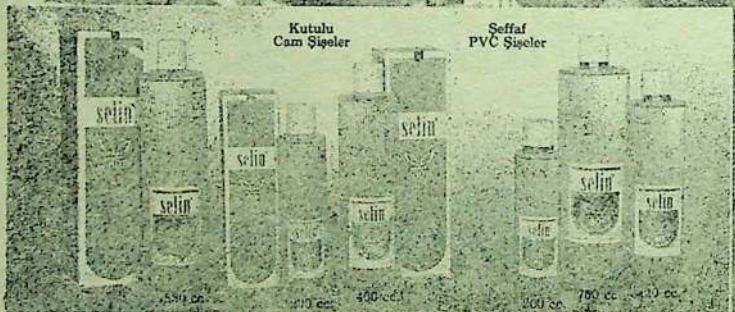
*Doğanın
Saf Damlası...*

Bir yaşamı detsleyin... Serilik ormanında...

Koluker pazarında...

Doğanın kaynağında.

Selin'in her damlasında
bir doğa parçası gizlidir.



Önemli Bir Sorun :

DEVLET - KİT

İLİŞKİLERİ

Örnek Modeller

SELÂHATTİN

ÖZMEN

KİT'lerden gereğince yararlanabilmenin temel koşulu, geçici ya da kısa amaçlı politik çıkarların etkili olamayacağı yapı ve düzen kurulmasıdır. Bu yaygın kanı ile son 10 yılda çeşitli öneriler ortaya konmuştur.

Ülkemizin durumuna uygun önerilerde bulunurken, başka ülkelerdeki denemeleri ve alınan sonuçları bilmekte yarar vardır.

KİT'lerin, değinilen politik olumsuzluklardan zarar görmesi, bize has değildir. Her ülke bundan az-çok payını almıştır.

1967 yılında İngiltere'de KİT'ler konusunu incelerken, Avam Kamarası'nda, KİT'lerle ilgili komisyon memurlarından bir kişi; «İngiliz KİT'lerinin rasyonel yapıya kavuşmasına, krallıklarının sınırlarını vahşice koruyan Bakanlar, en büyük engeldirler.» demişti. Gerçekten de İngiltere bu düzeltmeyi çok büyük gayretlerle ve uzun sürede hem de eksik olarak yapabildiği.

İngiltere örneğine, İsvec'i, çok carıncı olan Avusturya'yı, hâlâ en iyiyi arayan İRI İtalyasını ve akılcı dostlarımız Fransızları, mantıklı Almanya'yı katmak mümkündür.

KİT'leri, kısa ve öncel politik oyunlardan kurtaracak olan yapının, başka rasyonellikleri de birlikte getirmesi, bütün KİT'lerin devletle olan ilişkilerinin bir Genel Kurmay üzerinden yapılmasını çok çekici kılmaktadır.

Bu acıdan iki ülke özellikle incelemeye değerdir. Bunlar, KİT'leri azami verimlilikle uzun süredir kullanan İtalya ile, batmakta olan tüm ekonomisini ve KİT'lerini akılcı bir yoldan düzenleyerek kurtarmış olan Avusturya'dır.

I — Avusturya KİT'lerinin Devlet Yapısındaki Yerli ve Örgütlenmesi

Avusturya ekonomik ve sosyal hayatında KİT'lerin önemi, merkezi planlamalı ülkeler dışında, en büyük ağırlıktadır. Üretim, yatırım, işgücü ve özellikle ihracat bakımlarından KİT'ler Avusturya'nın belkemiği niteliğindedir.

1 — İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Avusturya'da KİT'lerin alanları çok genişlemiştir. Ülkede mevcut olan siyasal partiler, bu büyük gücü kendi kısa vadeli çıkarları için kullanarak daha fazla güçlenmek, ya da sistemi kendi inançları yönüne çevirmek amaçlarından, araç olarak kullanıyorlardı. Muhalefetteki parti, iktidardan bu yönden yakınmış, fakat iktidara gelince yakındıklarını tekrarlamaktan sakınmamıştı. Bu davranış Avusturya ve çoğulcu demokrasi için büyük bir tehlike doğurmuştu. Siyasal partiler bunu görebilmiştir.

2 — Başlıca iki siyasal parti olan, Halk Partisi ile Sosyalist Parti, soruna ortak çare aramada içtenlikle birleşerek, çözüm için şu ilkelerde anlaşmışlardı.

2.1 — Siyasal iktidarların kendi ci-

karlarına göre KİT'leri yönetmesini engelleyecek yapı ve yöntem gereklidir. Başka bir deyimle, seçimlerin temelden etkilemeyeceği yapı ve yöntemlere zorunluluk vardır.

2.2 — KİT'leri devlet adına yönetmek üzere, belli sayıda yetenekli kişilerden oluşan bir tür «Saygın Kişiler Kurulu», başlıca siyasal partilerin adayları ile bilgi, deneyim sahibi ve yetenekli tarafsız kişilerden oluşturulmalıdır. Parti adayları, oy oranlarıyla bağlantılı olmalı, tarafsız kişilerin sayısı, en kötü olasılıkta bile hakem kalacak şekilde sayı ve yapı düşünülmelidir.

2.3 — Bu örgütte görev alanların, aktif politikacı olmaması, parti üyesi bulunmaması, belli niteliklere sahip olması, partilerce içtenlikle gözetilmelidir.

3 — Avusturya siyasal partilerinin açıklanan ilkelere dayalı, akılcı ve uzak görüşlü işbirliği sonunda, KİT'lerle devlet ilişkileri, rasyonelliği maksimum bir biçimde düzenlenmiştir.

3.1 — KİT'lerin çok büyük bölümünü kapsayan sanayi, enerji ve maden kesimi, OIAG kısa adıyla anılan bir Devlet Holdingi'nin genel yönetim ve denetimine verilmiştir. OIAG ve diğer KİT'lerin gözetiminden sorumlu bir Bakanlık, parlamentoya ve hükümetle olan ilişkileri düzenlemektedir.

3.2 — Değinilen yapının ve düzenin esası, 1966 yılında çıkarılan bir yasa ile kurulmuştur. Bu arada kısa adı OIG olan, Avusturya Devleti Endüstri Ltd. Şirketi oluşturulmuştur. 1970 yılında isim OIAG olmuştur. 1973, 1975 ve 1979 yıllarında, önemli yasal gelişmeler olmuş ve bugünkü yapı ve başarılı işleyen düzen kurulmuştur.

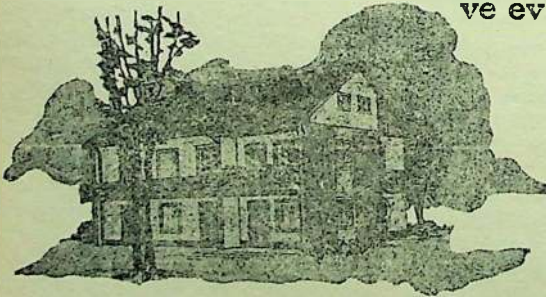
3.3 — Yasanın ana hükümleri özetle şöyledir :

- Tüm KİT'lerden tek bir Bakanlık sorumludur.
- Sanayi, enerji ve maden kesimlerinin bütün KİT'ler OIAG'nin genel yönetimi ve gözetimi altındadır.

TÜRKİYE EMLAK KREDİ BANKASI

66 tasarruflarınızın değerlendirilmesinde ve ev edinmenizde

DEVLET GÜVENCESİ.



TÜRKİYE EMLAK KREDİ BANKASI

- c) İşletmeciler kuruluşlarının OIAG ile bağılılığı, bazılarında doğrudan, bazılarında ise sektör holdingleri üzerindedir.
- d) OIAG Yönetim Kurulu üyelerinin bir bölümü, parlamentoda temsil edilen siyasal partilerin oy oranlarına göre, onların adaylarından seçilmekte, bir bölüm üye de belli fonksiyon sahiplerinden oluşmaktadır.
- e) Yasa, parti adaylarının siyasal partide üye olmaması kaydını koymadığı halde, uygulamada partilerde üye olmayan kişiler teklif edilmektedir.
- f) Yönetim Kurulu parlamento seçimlerinden sonra yenilenmektedir.
- g) KİT'lerin tüm düzenli, kadro OIAG tarafından kurulup işletilmektedir. Tabii, ülkenin ekonomik hayata ilişkin yasal hükümleri ile kuruluşların statüleri gözetilmektedir.

4 — Açıklanan yapı ve düzen ile Avusturya KİT'leri, başarılıdır. 1970-1975 döneminde verimlilikte reel artış % 36-40, parasal artış % 70 olmuştur. Alan ve nüfus açısından küçük olan Avusturya'da, OIAG KİT'lerinde çalışanlar toplam 115.000 kadardır. KİT üretim değeri 1978'de dünya fiyatlarıyla 8 milyar \$, ihracat 3 milyar \$ dolaylarındadır. Buna karşılık bizim KİT'lerin eş kesiminde çalışanların sayısı yaklaşık 400.000, üretimin değeri ise 1,5 milyar \$ kadardır. İhracat çok çok düşüktür.

II — İtalya KİT'lerinin Devlet Yapısında-ki Yerli ve Örgütlenmesi :

İtalya'da KİT'ler başlıca iki büyük grup halindedir. Akaryakıt kesiminden sorumlu ENI kısa adındaki Ulusal Akaryakıt Kurumu isimli Holding ile IRI kısa adıyla ünlü, diğer KİT'lerden sorumlu olan Sınai Kalkınma Enstitüsü isimli Holding...

KİT'lerin İtalya ekonomisine sağladıkları yararlar pek büyüktür: Ekonomik ve sosyal düzeni çöküntüden 1930'lu yıllarda kurtaran, petrol krizinde ülkeye derman veren, genç İtalyan sanayiini Ortak Pazar koşullarına hazırlayan, İkinci Dünya Savaşı'nın yıkımlarının onarımını hızlı ve rasyonel yapan, bölgesel dengesiz-

likleri hızla gideren, ekonomik gelişmede, teknolojiye öncülük eden KİT'lerdir.

IRI, tanıtıcı kitapçıkların kapağına, «özel gelişimle yarışan» cümlecikliğini yazabilmektedir ve bu gerçektir. Anlatılan parlak durum akılcı yapı ve düzenin sonucudur.

1 — 1956 yılında yayınlanan bir yasa ile, KİT (İştirakler) Bakanlığı kurulmuş ve o zamana kadar, diğer hükümet organlarından oluşan bir komite kurmuştu. Komiteye Başbakan, yokluğunda İştirakler Bakanı Başkanlık etmektedir. Bakan ekonomi ile ilgili diğer komitelerin de üyesidir. Bakanlığın kendi örgütü hafiftir. Temel görev, IRI ve ENI ile Hükümet arasındaki ilişkileri, belli ilkelere göre yürütmektir.

Yasa, Bakanlığın KİT'lerle ilgili faaliyetlerinde eşgüdümü sağlamak amacıyla; İştirakler, Hazine, Bütçe, Endüstri, Ticaret, Çalışma ve Sosyal Sigortalar Bakanlarından oluşan bir komite kurmuştur. Komiteye Başbakan, yokluğunda İştirakler Bakanı Başkanlık etmektedir. Bakan ekonomi ile ilgili diğer komitelerin de üyesidir. Bakanlığın kendi örgütü hafiftir. Temel görev, IRI ve ENI ile Hükümet arasındaki ilişkileri, belli ilkelere göre yürütmektir.

2 — IRI, kendisine bağlı olan 8 Sektör Holdingi aracılığı ile ya da doğrudan doğruya, akaryakıt dışındaki bütün KİT'lerin genel yönetim ve fiili denetim örgütüdür.

2.1 — IRI'ye bağlı 8 Sektör Holdingi, faaliyet alanları ve bağlı KİT'leri ile şöyle özetlenebilir.

- a) STET: Elektrik ve telekomünikasyon alanında 21 KİT'e kumanda etmektedir.
- b) FINMARE: Deniz ulaştırıcılığı alanında 14 KİT'e kumanda etmektedir.
- c) FINSIDER: Demir-çelik ve ürünleri alanında 46 KİT'e kumanda etmektedir.
- d) FINMECCANICA: Mekanik imalat alanında, otomobilden uçağa kadar üretim yapan 33 KİT'e kumanda etmektedir.
- e) FINCANTIERI: Gemi yapımı alanında 17 KİT'e kumanda etmektedir.
- f) ITALSTAD: Bayındırlık işleri alanında 79 KİT'e kumanda etmektedir.
- g) SME: Çeşitli ticaret ve sanayi ku-

ruleşu olarak 27 KİT'e kumanda etmektedir.

h) SPA : Çeşitli, ikincil faaliyet alanlarında 11 KİT'e kumanda etmektedir.

2.2 — ALITALIA — İtalyan Otoyolları, İtalyan TV'si, aralarında Banca Commerciale İtalyana ve Banco di Roma'nın da bulunduğu 22 çeşitli banka da doğrudan doğruya İRI'nin kumandası altındadır.

2.3 — İRI'nin bugünkü yapısı ve düzeni, 1948 yılında yayınlanan, 51 sayılı konun gücündeki kararnameye dayalıdır. İRI, Merkezi Roma olan, bir Devlet Holdingi'dir. 1971 yılında kuruluşun emrine verilen fonlar yaklaşık olarak 3,5 milyar dolara yükseltilmiştir. İlgili diğer önemli veriler şöyledir :

a) Organları Başkan ve yardımcısı, Müdürler Kurulu, İcra Komitesi'dir.

b) Başkanı ve yardımcısını Bakanlar Kurulu'nun önerisi ile Cumhurbaşkanı, uzatılabilir üzere 3 yıl için tayin eder.

Başkan İRI'nin yönetiminden baş sorumludur. Başkan, Müdürler Kurulu'nun görüşünü alarak, Genel Müdürü İştirakler Bakanı'na önerir. Diğer yöneticileri, Genel Müdür ile görüşerek Başkan tayin eder.

Başkan Yardımcısı, Başkana her konuda yardım eder ve olmadığı, görev yapmadığı hallerde, her konuda onun görevlerini yürütür.

c) Müdürler Kurulu; Başkan, yardımcısı, İştirakler Bakanı tarafından atanan endüstri ve maliye alanlarında uzman 3 üye, Muhasebat Genel Müdürü, Hazine Genel Müdürü, Endüstri Genel Müdürü ile Ekonomi, Milli Savunma ve diğer ilgili Bakanlıkların konuyla alakalı 6 Genel Müdüründen oluşur. İRI'nin en yetkili organıdır.

d) İcra Komitesi; Başkan ve yardımcısı ile İştirakler Bakanı tarafından Müdürler Kurulu'na atanmış olan 3 uzman üyeden oluşur. Görevi Müdürler Kurulu tarafından belirlenir.

e) Müdürler Kurulu ile İcra Komitesi'nin çalışması belli kurallara bağlanmıştır.

f) 7 üyeden oluşan Denetleme Ku-

rule, İştirakler Bakanı tarafından, belli nitelikteki kişiler ile belli görevlerde bulunan kişiler arasından 3 yıl için seçilir. Süre uzatılabilir. Çalışma belli kurallara bağlıdır.

g) İRI personelinin nitelikleri, yasaklar, özgürlük hakları ve diğer hususlar için açık sistemler ve düzenler konmuştur.

h) İRI'nin kârları, işletmenin gelir ve gideri arasındaki olumlu farktır. Aktifte bulunan bir demirbaş veya hakkın satışı yoluyla kâr oluşturulamaz.

i) Kârların % 20'si olağan yedek akçeye, % 15'i eğitime ve ARGE tesisleri kurmaya, kalan % 65 devletin İRI'ye tahsis ettiği 3,5 milyar doları ödemek üzere Hazine'ye verilir.

2.4 — İRI, kendisine bağlı Sektör Holdingleri'nin, sermaye paylarından çoğuna sahiptir. Doğrudan İRI'ye bağlı olan KİT'lerin, sermaye paylarının çoğu da genellikle İRI'ye aittir.

Genel olarak, üretim yapan KİT'lerin, sermaye paylarının çoğunluğu, bağlı bulunduğu holdingin elindedir. Ancak, bazı hallerde azınlıkta ortak olunan KİT'lere



de rastlanır. Örneğin; Monte- Catini - Edison grubunda, IRI doğrudan veto hakkı bulunan % 15 pay sahibidir.

3 — İtalyan KİT'lerinin ikinci grubu olan ENI, 1953 yılında bir yasa ile kurulmuştur. Faaliyet alanları petrol, doğal gazlar, kimyasal ve nükleer yakıtlar üzerinde araştırma, üretim, sınai tesisler kurmak ve ilgili alanlarda pazarlama işleri yapmaktır. ENI doğrudan doğruya 9 kuruluşa kumanda etmektedir.

3.1 — ENI'nin yapısı IRI'nin yapısına çok benzemektedir.

a) Başkan ve yardımcısı IRI'deki gibidir.

b) Müdürler Kurulu 13 üyedir. 4 uzman üyeyi İştirakler Bakanı tayin etmektedir. 2 üye personel tarafından seçilmektedir. İştirakler Bakanlığı ile Ticaret - Sanayi Bakanlığı'nın ikişer temsilcisi üye vardır. İki üye de Hazine Bakanlığı ile Bütçe - Planlama Bakanlığı'nın temsilcisidir.

c) İcra Komitesi: Başkan, yardımcısı ve 3 uzman Müdürler Kurulu üyesinden oluşmaktadır.

d) 5 üyeden kurulan bir Denetçiler Kurulu vardır. Başkan ile iki üye belli kamu görevlileridir.

3.2 — ENI'nin bağlı kuruluşları; petrol bulup, üreten, tasfiye eden AGIP; pazarlama yapan SNAM; kimyasal alanda çalışan ANIC; petrol ve petrokimya sanayii alanlarında mühendislik ve müteahhlik yapan SNAMPROGETTİ; denizlerde petrol arayan SAIPEM; mekanik imalat alanında çalışan NOUVE PIGNONE; tekstil alanında çalışan LANEROSSE; nükleer yakıt alanında ticari ve sınai işler yapan AGIP NUCLEARE'dir.

4 — Bunca beğenilen ve buna layık olan KİT'lerinden, İtalyanlar memnun değildir. 1978 yılında başlayan yeni ve önemli düzenlemeler vardır.

III — Türkiye'ye Uygun KİT Modeli

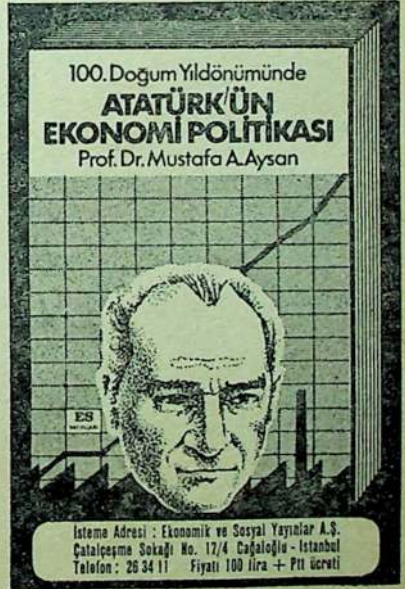
Bizim yapımıza göre, Avusturya modelini, koşullarımıza uydurmak yararlı bir çözümdür. Ancak KİT'lerin sorunları, yapı ve düzen ile hemen yok edilemez.

Temeldeki dert, ekonomik alanda toplumun genel düzeyidir. KİT'ler sanayi alanında çalışan, mal veya hizmet üreten büyük kuruluşlardır. Üretim belli bir bilgi ve beceri düzeyi istemektedir. Bu, köyden yeni gelip makineye alışmaya çalışan bir işçiden, üretim için kurallar koyan kamu yöneticisine kadar, bütün bir zincirin uyumu sorunudur.

Eğer KİT'lerin Devlet'le ilişkileri iyi düzenlense, KİT sorumlularına açık ve makul hedefler ve bunlara bağlı sağlıklı güvenceler verilse, bugünkünden çok daha iyi sonuçlar alınacaktır.

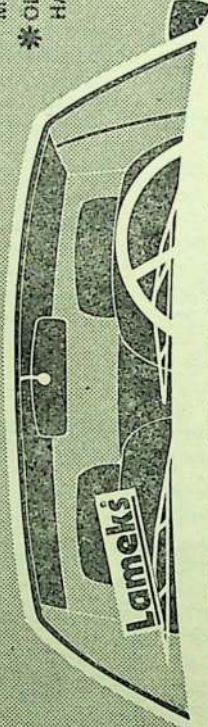
Zaman içinde, genel eğitim düzeyi, kamu yönetiminin üretime ilişkin bilgisi, özel kesimin sosyal sorumluluk bilinci, politikacının çok amaçlı ve uzun vadeli davranış biçimi gelişecektir.

Bir yerden başlamalıdır; en çok sonuç vadeden KİT'lerin genel yapısıdır. Bu açıdan verilen örnekler dikkatle incelenmeye değer niteliktedir.



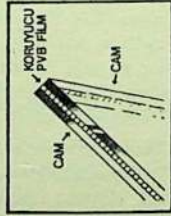
Lamex® oto camları yolda bırakmaz!

- * OPTİK KALİTE
- * YÜKSEK DARBE MUKAVEMETİ
- * OLCU VE KALIP HASSASİYETİ



POLYVİNYLE BUTYRAL (PVB)

CAMLA EN İYİ BİRLEŞEN BİR PLASTİK BAĞLAYICI ELEMANDIR. POLYVİNYLE BUTYRAL YIRTILMAZ, KOPMAZ, ESNEKTİR, KUVVETLİDİR. Lamex, EMİNİ YETİNİ BÜNYESİNDEKİ ULUS LARARASI STANDART KALINLIKTAKİ PVB FİLM'DEN ALIR.



Sertleştirilmiş oto camları kırılınca bir anda önünüzü göremez, güç durumunda kalırsınız. Anında yumrukları kırıp durmak için uygun bir yer bulmanız gerekir, ve bu sanyeler içindeki kötü ihtimalleri her sürücü çok iyi bilir.

Bundan sonrası ise bir dramdır, hele uzun yoldaysanız. Çok katlı Lamex Oto Emniyet Camları faklidir. Dağılmaz. Önünüzü daima göre bilirsiniz. Dağılmayı camlar arasındaki PVB koruyucu film tabakası önler. Güvenle sürebilirsiniz otonuzu Lamex sızı yolda bırakmaz.

Çok katlı Lamex Oto Emniyet Camları faklidir. Dağılmaz. Önünüzü daima görebilirsiniz.

Genel Dağıtım:

Cam Pazarlama A.Ş.

Valkonağı Cad. No. 73 Nişantaşı - İSTANBUL
Tel: 47 06 66 - 46 80 27

Lamex®
ARACINIZDA CAN GÜVENLİĞİ



Hizmette sınır yoktur

Bir bankanın müşterisi para değildir: İnsandır.

Kurulduğu günden beri, Yapı Kredi, tasarrufunuzun miktarından önce, size önem veren banka olmuştur.

Artık, 37. yılımızı yaşıyoruz.

Kıvancımız, sadece, Türk bankacılık kesimindeki hemen her yeniliğin öncüsü bulunmamızdan değildir.

Kıvancımız, 36 yıldır tükenmeyen "hizmet" tutkumuzu, şimdi, yeni bir solukla sürdürmemizdir...

İnsanlar gibi kuruluşların da başan çizgisi düz değildir. İniş, çıkışlarla gelişir...

İnsanların ve kuruluşların başarısını sürükledi kılan, kendilerini yenilemeyi bilmeleridir.

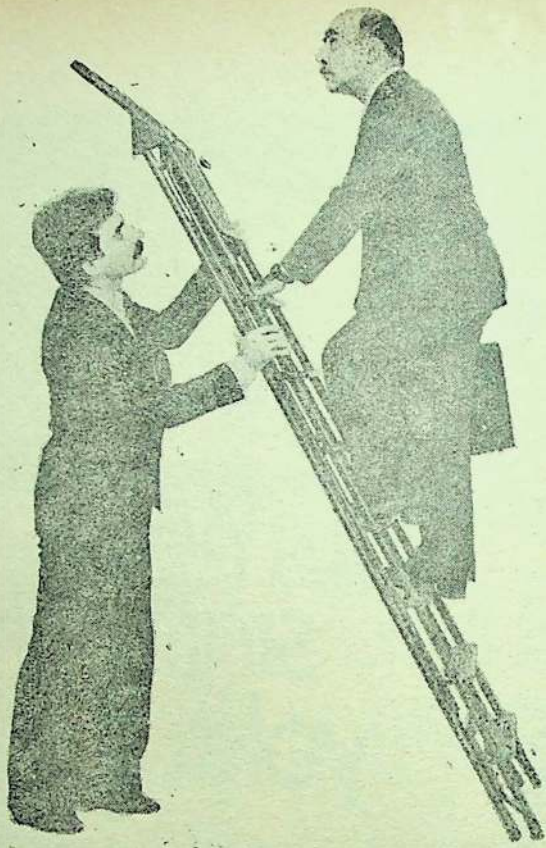
Şimdi, yeni atılımların eşliğindeyiz.

Koklu bir geçmişten yeni bir geleceğe doğru yol alıyoruz.

Yapı Kredi'yi izleyin. Yapı Kredi'den bekleyin.



**YAPI ve KREDİ
BANKASI**



**Tasarruflarınızın
değerlendirilmesinde
desteğe ihtiyacımız vardır!**

BİLGİSİ, tecrübesiyle Banker Kastelli.

Yatırımda gerçek güvence

 **Banker
Kastelli**

“sermaye piyasasında lider kuruluş”

AYIN EKONOMİK OLAYLARI

DOÇ. DR. YILDIRIM KILKIŞ

1 1981 yılının başından beri piyasalarda başlayan durgunluk, yeni vergi kanunlarının veya bu kanunlarda yapılan değişikliklerin anlaşılması, bunların gereklerine uyulmasıyla, önemli şekilde devam etmektedir. Piyasalardaki durgunluğun önemli bir nedeni de, hükümetin uyguladığı talebi kısma politikası ile ilgilidir. Bu hususta alınan tedbirlerin istenen sonuçları sağladığı anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan, iç piyasalarda talebi kısma politikası yanında, yatırımları ve ihracatı geliştirmeyi amaçlayan mevzuatın da getirildiği bilinmektedir. Sınai üretim, satışların yavaşlaması dolayısıyla kısıtlı olarak devam etmektedir. Nakit darlığı, ödemeleri zorlaştırmakta ve bir çok firma bu bakımdan sıkıntılı bir dönem geçirmektedir.

Banka kredilerinin tasarruf sahipleri için cazip, kredi kullanmak isteyenler için çok yüksek olması, piyasalarda, spekülatif, kapkaççı ve enflasyonu körükleyici işlemleri hemen tamamen durdurmuştur. Bu nedenle, elinde ürettiği malları biriken sanayicilerin bir kısmı, fiyat indirimlerine, peşin fiyatına vadeli satışlara başvurmuşlardır. İhracata yönelemiyen sanayicilerin, üretimlerini durdurmamaları için, piyasalara bir canlılık getirilmesi zorunlu görülmektedir. Buna rağmen otomotiv sanayiinde faaliyette bulunan bazı fabrikaların üretim durumları ciddi bir duraklamaya girmiştir.

1981 Mart ayının sona ermesiyle, Türkiye'nin normal ekonomik konjonktürünün olumlu etkilerini göstermeye başlaması, yani Mayıs ve Haziran aylarında piyasalarımızın canlanacağı tahmin edilebilir. Ayrıca hükümetin, inşaat piyasasını canlandırmak suretiyle sanayi ve ticaret âlemine bir katkıda bulunacağı ümit edilmektedir.

Geçtiğimiz dönemin ekonomik manzarasını bu şekilde kısaca açıkladıktan sonra, dönem içinde daha ziyade vergi kanunlarıyla ilgili olarak yayınlanan açıklamalara kısaca yer verilecektir.

Vergi Usul Kanunu, Değerli Kâğıtlar Kanunu ve Harçlar Kanunu Hakkında Tebliğler Yayınlandı

Dergimizin önceki sayılarında yapılan vergi kanunları değişiklikleri hakkında bilgiler verilmişti. Bu kanunlardan bazıları için, daha sonraki tarihlerde bazı tebliğler ile yapılan değişikliklere ve mükellefiyetlerin uygulanmasına dair açıklama bilgileri getirilmiştir.

Vergi Usul Kanunu Hakkında Genel Tebliğ :

19 Şubat 1981 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 142 sayılı «Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği», vergilerin ilânı ve vergi levhası hakkında aşağıdaki bilgileri vermektedir.

Vergiler (Gelir ve Kurumlar Vergileri), hem Vergi Daireleri'nde hem de mükellefin bağlı bulunduğu teşekküllerde asılacak cetvellere ilân edilecektir. Genel Tebliğ'de, vergi levhası asmak mecburiyetinde olan mükellef grupları şöyle sayılmaktadır: Ticari kazanç sahipleri, zirai kazanç sahipleri, serbest meslek erbabı, adi şirketler, kolektif şirketler, adi komandit şirketler, anonim şirketler, limited şirketler ve eshamlı komandit şirketler... Tebliğ ayrıca, vergi levhasının örneğini vermekte, levhanın asılacağı yerleri, levhanın şekli ve ebadını (sabit işyerlerinde 17.5 x 25 cm., taşıtlarda 8 x 12 cm.), vergi levhalarının tasdik ve asılma sürelerini belirtmektedir. Tebliğ'den, vergi levhası asma mecburiyetinin yerine getirilmemesi halinde, her tespit 5.000.— TL. özel usulsüzlük cezası verileceği anlaşılmaktadır. Kaçakçılık halinde ise meslek icrasından mahrumiyet cezası ve kamuya ilân cezası uygulanacağı açıklanarak, bu konuda gerekli bilgiler verilmektedir.



Dünyanın her yerindeki muhabirleri
Yurdun dört köşesindeki şubeleriyle
Dahili ve harici bütün bankacılık işlerinizde



Değerli Kâğıtlar Kanunu Genel Tebliği :

21 Şubat 1981 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 2 No.lu Tebliğ, değerli kâğıtlardan sayılan faturalarla ilgilidir. 1.3.1981 tarihinden itibaren değerli kâğıtlar kapsamına alınan faturaların Maliye Bakanlığı tarafından bastırılmasına kadar, gerçek ve tüzel kişilerin ellerinde bulunan faturalara yapılacak işlemler bu Tebliğ'de açıklanmaktadır.

Kamu tüzel kişileri, kamu yararına dernekler, vakıflar ve bunlara bağlı iktisadi işletmeler; kullanacakları faturalara ait değerli kâğıt bedellerini, vergi dairelerine veya mal müdürlüklerine makbuz karşılığı peşin ödemek suretiyle, mevcut faturalarını kullanabileceklerdir.

Gerçek ve tüzel kişiler ise, Maliye Bakanlığı'nın bastırdığı bandrolları defterdarlıklardan satın alarak faturalarına yapıştıracaklardır. Bandrolların satın alma tarihinden itibaren 10 gün içinde mevcut faturaların ilk nüshalarına yapıştırılması gerekmektedir.

Mükeleflerce satın alınan bandrolların başkalarına satılması mümkün olmadığı gibi, yukarıda belirtilen işlemleri yapmayanlara 5 kat tutarınca ceza uygulanacaktır. Ayrıca bandrol yapıştırmayarak vergi kaçırınların 3 yıla kadar hapis cezasına çarptıracağı da Tebliğ'de yer almaktadır.

Harçlar Kanunu Genel Tebliği :

Harçlar Kanunu'nda 28.11.1980 ve 31.12.1980 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan değişikliklerle ilgili olarak, yapılan değişikliklerin mahiyeti bunların ne şekilde uygulanacağı hakkında 8 No. lu bir Tebliğ 21.2.1981 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.

Tebliğ'de yer alan açıklamalar; 5000 lirayı geçmeyen nafakalara ait dava ve takipleri ile ilgili istisna sınırını, konsolosluk harçları ve işlemlerini, yargı harçlarını, noter harçlarının sınırlarını, tapu işlemleriyle ilgili harçları, pasaport harçlarını ve liman işlemlerini, kapsamına almaktadır.

Harçlarla ilgili önemli bir açıklama, ihracatçı ruhsatnameleri ve ithalatçı vesikalariyle ilgili bulunmaktadır. İhracatçı ruhsatnameleri için 2500 lira harç alınacak, ayrıca her ihrac maddesinin ilâvesinde 500 lira harç ilave edilecektir. İthalatçı vesikalari ise 15.000 liralık harca tabi tutulmakta olup, yıllık vizeler 7500 liraya yükseltilmiştir. Ayrıca her fasıl için 2500 lira harç alınacaktır.

Harçlarla ilgili açıklamalar içine, taşıocakları ruhsatname harçları ve motörlü taşıtlarla ilgili çeşitli harçlar da girmektedir.

Bina İnşaat Vergisi, Damga Vergisi Kanunu ve Harçlar Kanunu ile İlgili Yeni Tebliğler

14 Mart 1981 tarihli Resmi Gazete'de, vergi kanunlarıyla ilgili yeni tebliğler yayınlanarak, mükeleflere bu kanunlarla ilgili açıklamalar getirilmiştir.

Bina İnşaat Vergisi Genel Tebliği :

1318 sayılı Finansman Kanunu ile getirilmiş olan Bina İnşaat Vergisi'nde değişiklik yapan kanunun 11.12.1980 günü yürürlüğe girmiş olduğu bilinmektedir. Bu defa yayınlanan Seri 1 No.lu Tebliğ, bundan önce yayınlanmış olan genel tebliğ ile genel yazıların tümünü kaldırmış bulunmaktadır.

Bina İnşaat Vergisi Genel Tebliği, verginin konusunu şöyle açıklamaktadır: Belediye sınırları içinde veya mücavir alanlarda yapılan her türlü bina inşaatı,

binalara ilâve ve binalardaki değişikliklerin ruhsatında alınması gereken Bina İnşaat Vergisi ile ilgilidir.

Binalara yapılan ilâve ve bunlarda yapılan değişiklikler, yürütülen işlerin yapıldıkları tarihlere göre farklı nispetlerde vergilendirilmektedir.

Bina İnşaat Vergisi'nden muaf tutulan bina inşaatları; kamuya ait, sağlıkla ilgili, sınai nitelikteki imalathaneleri, turistik teşvik belgesi almış olanları, dini hizmet binalarını, okullarla ilgili inşaatları kapsamaktadır.

Bina İnşaat Vergisi Genel Tebliği, verginin matrahını tarif etmekte ve bina inşaat vergisi tablosundaki artırılan tarifeleri açıklamaktadır.

Damga Vergisi Kanunu Genel Tebliği

Yine 1318 sayılı Finansman Kanunu'nu değiştiren 488 sayılı Damga Vergisi Kanunu'nun bazı maddeleriyle bu kanuna bağlı 1 sayılı Tablo'nun 28.11.1980 tarihli Resmi Gazete ile değiştirildiği malumdur. 14 Mart 1981 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 17 seri No.lu Damga Vergisi Kanunu Genel Tebliği'nde, yapılan bu son değişikliklerin mahiyeti ve bunların ne şekilde uygulanacağı açıklanmaktadır.

Kanunun 24 üncü maddesi; «Verginin ödenmemesi veya noksan ödenmesi halinde vergi ve cezanın tamamından kişilerle birlikte kurumlar müteselsilen sorumludur.» şeklinde sorumlulukla ilgili bir değişikliği kapsamaktadır. Madde 27'de yapılan değişiklik ise; «bankaların, kamu iktisadi teşebbüslerinin veya iş-



OYAK SİGORTA

• yangın • nakliyat
• kaza
• makine • montaj
• hayat
sigortalarında hizmetinizde

Merkez

İstanbul Salıpaazarı Meclisi Mebusan Cad. 319 Oyak İş Hanı Kat 6-7

Telgraf : OYAKSİGOR - İSTANBUL

P.K. : 270 Karaköy

Telefon : 49 07 00 - 01 49 69 22

• OYAK SİGORTA A.Ş. Ordu Yardımlaşma Kurumunun (OYAK) bir kuruluşudur.

tiraklerinin yapılan işlemler dolayısıyla kendilerine tevdi edilen kâğıtların damga vergisinin ödenip ödenmediğini araştırmakla yükümlü kılındıklarını açıklamaktadır.

Damga Vergisi Genel Tebliği'nde, kanuna bağlı 1 ve 2 sayılı tablolarda yapılan değişiklikler yer almakta; faturalara, müstahsil makbuzlarına, gider pusulalarına ve diğer kâğıtlara uygulanacak damga resimleri açıklanmaktadır.

Bu tebliğ, fatura ile makbuz arasındaki ayırımı kesinlikle belirtmekte, sermaye şirketlerinin kuruluş mukavelenameleri ile sermaye arttırımı ve süre uzatımı kararlarının, akdi mutazammın siparişi kabul mektuplarının tanımını örneklerle yapmakta ve ayrıca Damga Vergisini makbuz karşılığı ödeyecek kuruluşları belirtmektedir.

Harçlar Kanunu Genel Tebliği

Harçlar Kanunu Genel Tebliği No. 9 olarak 14 Mart 1981 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanan bu tebliğde yargı ve icra harçlarının miktarları açıklanmaktadır. Kanun, 10.000 liraya kadar harç alınması gereken davalarda ve icra işlemlerinde evraka pul yapıştırılmasını, 10.000 lirayı aşan harçlarda ise bedelin makbuz mukabili tahsil edilmesi esasını getirmektedir.

Gelir Vergisinde Peşin Ödeme Esasları Hakkında Yönetmelik Yayınlandı

11 Mart 1981 tarihli Resmi Gazete'de, gerçek usulde Gelir Vergisi'ne tabi ticari kazanç sahipleri ile serbest meslek erbabının, yıllık Gelir Vergisi'nden mahsup edilmek üzere peşin ödeyecekleri Gelir Vergisi'ne esas olacak dereceler ile bu dereceler nasıl tespit edileceğine dair yönetmelik yayınlanmıştır. Peşin ödeme dereceleri şöyledir :

5 inci derece	50.000 TL.
4 üncü »	100.000 TL.
3 üncü »	200.000 TL.
2 nci »	400.000 TL.
1 inci »	600.000 TL.

Mükelleflerin hangi vergi derecesine gireceği her yıl yeniden belirlenir ve bu belirleme işi ile ilgili olarak, Merkez Özel Komisyonu, İl Özel Komisyonu ve İlçe Özel Komisyonu seçilir. Bu komisyonlarda görev alacak olan üyelerin nitelikleri ve nasıl seçilecekleri, yönetmelikte açıklandığı gibi; ayrıca, peşin ödeme esaslarının nasıl tespit edileceği de belirtilmektedir.

1981 Mali Yılı Bütçesi Kabul Edildi

1981 Mali Yılı Bütçesi Milli Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilerek 28 Şubat 1981 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Yeni bütçeye göre giderler toplamı 1.540.965.037.000 lira, gelirler 1.480.965.037.000 lira olarak tespit edilmiş, arada 60 milyar liralık açık kalmıştır. Bütçe Kanunu'na göre bu farkın iç borçlanma ile karşılanması öngörülmektedir.

İthalat ile İlgili İşlemler

4 Mart 1981 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan bir tebliğ ile, inceleme makamı gösterilen maddelerin sanayiciler tarafından ithal taleplerine, Türkiye Oda-

lar Birliği tarafından tasdikli kapasite raporlarının asıl, suret veya fotokopilerinin eklenmesi zorunluk kılınmıştır.

Aynı tarihli Resmi Gazete'nin yayınladığı Ticaret Bakanlığı Sirküleri de ithalat belgelerinin vize işlemleriyle ilgilidir. Bu belgelerin vizelerinin 1981 Mart ayı içinde yapılacağı ve işlemlerin neler olduğu sirkülerde açıklanmaktadır.

1980 Yılı Ekici Tütünleri Destekleme Alımları

1980 yılı ürünü ekici tütünleri satış piyasasını destekleme işiyle Tekel Genel Müdürlüğü görevlendirilmiş bulunmaktadır. 18 Şubat 1981 tarihli Resmi Gazete ile yayınlanan bir Bakanlar Kurulu Kararı'na göre, bu alımlar için Tekel'in emrine 19 milyar TL.'na kadar kredi sağlanması yetkisi Maliye Bakanlığı'na tanınmıştır.

AET Ülkelerinin Bazı Dokuma Mamullerimizin İthalatına Gümrük İndirimi

Pamuk iplikleri, sair pamuklu dokumalar ve düğümlü veya sarmalı halılar için, 1.1.1981 tarihinden itibaren Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üye ülkeler tarafından yapılacak kontenjan dışı ithalatta gümrük resmi % 50'den % 75'e indirilmiştir. 20 Şubat 1981 tarihli Resmi Gazete'de bu hususta Ticaret Bakanlığımızın bir sirküleri yayınlanmış bulunmaktadır.

Yukarıda belirtilen maddelerin AET ülkelerine gümrük resminden muaf tutulan kontenjanları da 4 Mart 1981 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Ticaret Bakanlığı'nın bu husustaki sirkülerine göre, 1981 yılında AET ülkelerinin ithal kontenjanları ile toplam 854 ton pamuk ipliği, 2095 ton sair pamuklu menücaat ve 163 ton makine halıları ithalinin gümrüksüz olarak yapılacağı anlaşılmaktadır.

Kur Ayarlamaları

27 Şubat 1981 tarihli Resmi Gazete'de, Sterlin ile Yen'in kurlarının ayarlandığı bildirilmektedir. Buna göre, Sterlin'in alış fiyatı, 225.10 TL.'ndan, 213.84 TL.'na inmiş, Yen ise 33.59 TL.'ndan 46.35 TL.'na çıkmıştır.



113 yıldan beri halkımızın güvenine layık olmuş
asırlık tasarruf bankası



**EMNİYET
SANDIĞI**

"kuruluslara güc, tasarruflara güven,,

SERMAYE PİYASASINDA EKSİKSİZ HİZMETİ YALNIZ MENTAS VERİR.

Kapıdan başlar Mentaş'ın eksiksiz hizmeti.
Gülyüzlü, içtenlikle karşılar sizi.

Dilerseniz elektronik cihazlarda yayınlanan
menkul değerlerin gerçek piyasa rayıçlarını izler.
Mentaş'la fikir alışverişi yaparsınız.

Dilerseniz hiç bekletmeden sorunlarınıza eğilir Mentaş

TASARRUF SAHİBİ İSENİZ

yatırımlara ilişkin sorularınızı cevaplar.
Ayrıntılı bilgiler verir Öneriler getirir.

Sunduğu tahvillerin tümü üst düzeyde gelir sağlar
Ülkemizin en güçlü holdinglelerinin güvencesini taşır
Ve Mentaş eksiksiz hizmetini
anapara ve gelirlerinizin taşıdığı güvenceyi pekiştiren
"Garanti Belgesi" ile tamamlar.

KURULUŞ TEMSİLCİSİ İSENİZ

ihraç edeceğiniz tahvillerle ilgili
tüm işlemleri planlar. Organize eder. Dilerseniz uygular.
Kuruluşunuz için en verimli sonuçları sağlar...

VE SİZ GÜVENLİ GELECEKLERE DOĞRU
SAĞLAM ADIMLARLA ÇIKARSINIZ MENTAS'TAN...
MENTAŞ YAŞAMINIZDAN ÇIKMAZ.



mentas

menkul değerler ticaret a.ş.

Gümüşsuyu, İnönü Cad. No: 72 K. 2 Taksim-İstanbul
Tel: 45 55 29-49 99 27-45 66 14-44 85 57-49 34 38
44 30 45 Teleks: 23 196 lame TR

Sermaye Piyasası

DOÇ. DR. ŞEREF TÜREN

PAY senedi pazarında yüksek kâr payı dağıtımı bekleyişlerinden kaynaklanan bir canlılık kendini hissettirmektedir. Nitekim Mart ayı içerisinde 13 pay senedinin fiyatı artış göstermiştir. Ortalama fiyat artışı 931 TL. olup belli başlı fiyat yükselişi gösteren pay senetleri şunlardır: 350 TL. ile Batı Anadolu Çimento, 400 TL. ile Bursa Çimento, 10.000 TL. ile İş Bankası, 400 TL. ile Kav ve 200 TL. ile Sarkuysan.

Portföyümüzdeki 25 pay senedi geçtiğimiz aydaki fiyat düzeyini korumuş, fakat 7 pay senedi ise düşüş göstermiştir. Ortalama fiyat düşüşü 236 TL.'dir. En büyük düşüşler 300 TL. ile Akçimento'da ve 400'er TL. ile Çelik Halat ve Şişe Cam'dadır.

Bu gelişmelerin sonucunda pazar indeksimiz 91.76 düzeyine çıkmıştır ki, bu durumuyla indeks Şubat 1981'e oranla % 1.68'lik bir artış ve fakat Mart 1980'e oranla % 17.18'lik bir azalış göstermektedir.

Tahvil pazarındaki canlılık ise, faiz oranlarındaki artışların bir sonucu olarak yavaş yavaş yerini bir durgunluğa terketmiştir. Nitekim 1981 yılında özel şirketlerin tahvil ihraçları şu seyri takip etmektedir:

Ocak	937	milyon TL.
Şubat	255.8	»
Mart	130	»

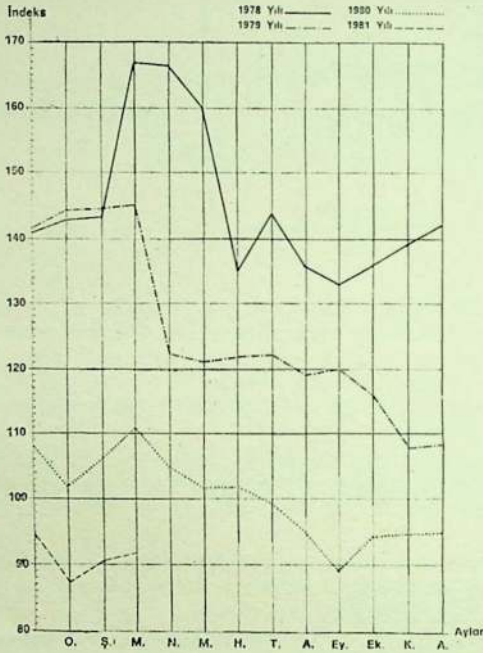
Bu rakamlar 1980'nin aynı dönemiyle karşılaştırılacak olunursa, Ocak ayı hariç olmak üzere, Şubat ve Mart 1981'de özel tahvil ihraçlarında önemli bir azalmanın olduğu görülecektir.

Şirketler içinde kâr payı politikaları ve net kâr payı dağıtım oranları kesinleşenler (Meban'dan alınan bilgilere göre) şöyledir:

Akçimento	% 50	Gübre Fabrikaları	% 58
Anadolu Cam	% 34	Kartonsan	% 40
Çukurova Elektrik	% 61	Kav	% 200

Bu arada bazı Holdinglerin net kâr payı dağıtım oranlarının da şu düzeyde olması beklenmektedir:

Koç Holding	% 40
Enka	% 50
Oyak	% 30
Alarko	% 30
Eczacıbaşı	% 40



Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi
Hisse Senedi Fiyat İndeksi ve Grafiği

(Ocak 1974 = 100)

Aylar	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981
Ocak	95.26	118.85	118.91	142.21	144.23	101.76	87.04
Şubat	96.11	118.57	120.82	144.09	144.25	105.08	90.24
Mart	96.67	121.11	123.65	166.76	144.79	110.80	91.76
Nisan	97.86	125.34	136.12	166.05	122.40	104.31	
Mayıs	97.23	118.00	127.26	159.26	120.40	101.63	
Haziran	96.67	119.13	128.05	134.63	121.36	101.90	
Temmuz	94.58	119.81	128.22	143.21	121.69	98.19	
Ağustos	96.33	124.15	125.56	135.39	119.05	95.18	
Eylül	98.65	126.02	134.48	132.82	119.48	89.12	
Ekim	101.24	137.81	139.11	135.55	115.69	94.21	
Kasım	104.46	119.19	139.00	138.71	107.66	94.51	
Aralık	109.20	117.44	141.93	141.58	107.81	94.64	

Sıra No.	Kuruluşun Adı	Kayıtlı Sermaye (000) TL	Ödenmiş Sermaye (000) TL	Tatlım Yılı Karı (000) TL		Dağıtılan Kar Payı (%)				Piyasa Fiyatı (TL)		
				1977	1978	1977	1978	1978	Okak 1981	Subat 1981	Mart 1981	
1	AŞÇIMENTO	105.000	105.000	58.000	1.541	25,00	30,00	d.	2.150	1.650	1.700	1.400
2	ALTAŞ	30.000	30.000	21.900	12.500	70,00	70,00	30,00	1.100	1.200	1.100	1.200
3	ANADOLU ÇAM	350.000	350.000	80.000	231.750	—	7,98	—	1.400	1.900	1.300	1.300
4	ARONKA	45.000	45.000	45.000	38.100	30,00	30,00	30,00	1.700	1.700	1.550	1.400
5	ASLAN ÇİMENTO	428.600	206.600	10.100	[100.000]	4,81	7,2	7,2	500	450	450	450
6	BAGFAŞ	400.000	400.000	50.000	420.000	30,00	20,00	20,00	1.050	1.100	1.100	1.100
7	BASTAŞ	798.000	798.000	3.300	13.000	—	8,00	12,50	700	1.100	1.100	1.100
8	BATI ANADOLU ÇAM	75.000	75.000	49.600	68.000	35,00	50,00	50,00	1.500	1.700	1.850	1.900
9	BURSA ÇİMENTO	91.000	91.500	56.000	84.200	43,75	56,25	37,50	2.000	2.200	2.600	3.000
10	CELİK HALAT	216.000	172.000	72.500	195.700	33,50	42,00	45,00	3.400	1.600	1.600	1.400
11	ÇİMSA	180.000	180.000	71.000	44.600	12,80	12,00	30,00	1.250	1.750	1.250	1.250
12	CUKUROVA ELEKTRİK	400.000	400.000	235.100	375.000	50,00	60,00	75,00	1.700	1.350	1.350	1.450
13	ECZACIBASI YATIRIM H.	180.000	180.000	31.000	48.900	20,90	7,90	30,00	200	1.000	1.000	1.100
14	EGE ÖBRE	400.000	400.000	1.500	19.900	—	7,2	20,00	200	700	700	800
15	EGE YAR	400.000	400.000	38.100	63.000	16,25	22,75	30,00	1.600	1.050	1.050	1.050
16	GOOD YEAR	81.000	81.000	21.000	64.300	30,90	40,00	40,00	1.400	1.400	1.200	1.200
17	HEKTAŞ	200.000	100.000	30.200	60.400	29,00	33,00	43,75	1.400	1.350	1.250	1.200
18	İŞ BANKASI	40.000	40.000	6.900	70.560	231,50	293,00	293,00	25.000	29.000	29.000	30.000
19	İZOCAM	31.800	31.800	24.000	33.100	140,00	109,00	240,00	9.000	3.100	3.100	3.100
20	KARTONSAN	308.000	274.000	83.400	148.700	40,00	59,10	50,00	2.400	1.600	1.600	1.500
21	KAY	30.000	30.000	30.400	56.900	50,00	78,00	35,00	4.200	5.200	2.200	2.700
22	KOC HOLDİNG	300.000	300.000	412.600	568.000	—	29,00	30,00	1.000	1.000	1.000	1.000
23	KOC YATIRIM	400.000	400.000	125.300	150.800	40,00	57,60	100,00	2.500	5.200	2.200	2.700
24	KORDSA	375.000	292.500	79.600	145.100	20,21	33,00	50,00	2.000	1.600	1.600	1.500
25	KORUMA TAİRİM	315.000	157.500	29.000	105.600	20,00	21,30	30,00	1.000	1.000	1.000	1.000
26	LASSA	1.200.000	1.200.000	124.000	171.501	26,91	40,00	40,00	1.000	1.000	1.000	1.000
27	MAKİNA TAYİRA	125.000	125.000	22.200	32.100	7,2	10,00	10,00	2.000	1.800	1.700	1.700
28	MENSUCAT SANTRAL	81.000	81.000	—	100.000	—	—	—	1.000	1.000	1.000	1.000
29	NASAŞ	195.000	195.000	124.300	166.700	25,00	30,00	30,00	2.600	1.300	1.500	1.500
30	NUH ÇİMENTO	71.500	71.500	119.600	176.800	29,30	30,00	40,00	1.700	1.000	1.000	1.000
31	OLUK	150.000	150.000	69.700	59.600	62,50	96,25	82,50	8.500	9.200	9.500	9.500
32	OTOSAN	270.000	270.000	212.000	253.000	30,00	30,00	31,00	1.000	1.200	1.200	1.200
33	PİNAS	100.000	100.000	40.000	48.100	130,00	56,75	40,00	3.200	1.400	1.400	1.400
34	PLASTİFAY	18.000	18.000	40.000	48.100	20,00	30,00	40,00	1.100	1.000	1.100	1.100
35	POLYLEN	150.000	150.000	23.000	7.700	30,60	30,00	42,50	2.200	1.600	1.600	1.600
36	HADAK	280.000	280.000	65.700	70.400	35,90	43,75	62,50	1.700	1.700	1.700	1.500
37	SARINYSAH	150.000	150.000	138.300	167.000	35,90	35,00	62,50	2.200	1.450	1.500	1.500
38	SİMENS	70.000	70.000	132.900	103.400	50,00	50,00	100,00	3.600	3.300	3.400	3.600
39	SİFAS	104.000	104.000	10.700	111.400	7,20	25,00	30,00	2.700	1.900	2.000	2.000
40	SUNTA	80.000	80.000	88.500	127.500	30,90	40,00	40,00	3.400	3.200	3.200	3.200
41	T.ŞİE VE ÇAM FAB.	200.000	200.000	60.200	104.400	40,00	70,00	40,00	3.400	2.500	2.500	2.500
42	TRANSÜR HOLDİNG	300.000	300.000	178.000	248.000	30,00	35,00	40,00	2.600	1.600	2.000	1.600
43	T. DEMİR DÖKÜM FAB	201.000	153.000	46.600	85.500	20,00	24,00	40,00	1.500	2.000	2.000	2.000
44	UNROYAL	150.000	150.000	61.000	132.700	15,60	70,00	60,18	2.500	1.500	1.400	1.400
45	YAPI VE KREDİ BANKASI	603.000	603.000	380.900	127.800	20,00	15,00	d.	3.500	1.000	1.000	1.000

Notlar: 1) Ödenmiş sermaye rakamı 1980 bitti itibarıyla güncellenmiştir. 2) Piyasalar fiyatları rakamları zayıf göstermektedir.

3) / m. = roman rakamıyla; d. = dolar; b. d. = bin; d. = defter; d. = dağılımıdır.

4) * Kıp: % olarak yazılmalıdır.

Kaynak: MENTAS ve MİRAN Sermaye Piyasası Bülteni



Turyag

NEBATI YAĞ SANAYİNDE
YIKAMA MADDELERİNDE **ONCU**

TURYAĞ TÜRKİYE YAĞ VE MAMULATI A.Ş. Şair Eşref Bulvarı No.48 Kat 4-5 Tuzcuoğlu İş Hanı / İzmir

REKLAM PRODUKİYON

SERMAYE ŞİRKETLERİNDE KÂR DAĞITIMI VE VERGİ ALACAĞI

MUSA ÖRMECİ

GİRİŞ

KURUMLAR Vergisi Yasasında Değişiklik Yapılmasına İlişkin 24.12.1980 gün ve 2362 sayılı Yasa'yla, sermaye şirketlerinin vergilendirilmesi önemli ölçüde değişikliğe uğramıştır. Bilindiği üzere, Kurumlar Vergisi Yasası'nda anonim ve limited şirketler ile hisseli komandit şirketler ve aynı nitelikteki yabancı kurumlar sermaye şirketi olarak tanımlanmıştır.

Yeni yasa değişikliği ile Kurumlar Vergisi oranı, sermaye şirketlerinde % 50 olarak saptanmış ve geçici 1 inci madde hükmü ile bu oranın 1980 yılı kazançlarına da uygulanacağı belirtilmiştir.

Diğer yandan Kurumlar Vergisi Yasası'nda yapılan değişikliğe uygun olarak, Gelir Vergisi Yasası'nda da gerekli düzenlemeler yapılmış, uygulamada güçlük ve karmaşıklık yaratan «Dağıtılan ve Dağıtılmayan Kurum Kazançlarında Vergi Kesintisi»ne ilişkin Gelir Vergisi Yasası'nın 96 ncı maddesi, bütünüyle uygulamadan kaldırılmıştır.

Buna karşılık, kurum kazançlarının dağıtılmasında geçerli olacak yeni bir müessese getirilmiş ve bu müessese Gelir Vergisi Yasası'nın 77 ve mükerrer 122 ncı maddelerinde «Vergi Alacağı» başlığı altında düzenlenmiştir.

Yeni Vergileme Yöntemi

Kurumlar Vergisi Yasası'nda yapılan değişiklikle verginin oranı % 50'ye çıkarılırken, dağıtılan ve dağıtılmamış kurum kazançları üzerinden yapılmakta bulunan % 20'lik Gelir Vergisi kesintisi (stopajı) bütünüyle kaldırılmıştır. Aslında Kurumlar Vergisi oranında bir değişme olmamıştır. Vergi oranındaki % 25'lik artış, Gelir Vergisi kesintisi yerine geçecektir. Çünkü, Kurumlar Vergisi'nin yarısı «vergi alacağı» sayılmıştır.

Buna göre, kurum kazançları önce % 50 oranında Kurumlar Vergisi'ne tabi tutulacak, Kurumlar Vergisi ödendikten sonra eğer kâr dağıtımına gidilmezse; eskiden olduğu gibi Gelir Vergisi kesintisi (stopajı) yapılmayacak ve dağıtım yapılmadığı sürece nihai vergi yükü Mali Denge Vergisi ile birlikte % 53 olacaktır.

Kâr dağıtımına gidilmesi durumunda ise, vergi alacağı sistemli uygulanacaktır. Bu sisteme göre, kurum kazancının dağıtılması sonucu kâr payı elde eden kişiler, kâr paylarının yarısı kadar da vergi alacağına hak kazanacaklardır. Böylece elde edilen menkul sermaye iradı, dağıtılan kâr payı ile vergi alacağı toplamından oluşacaktır. Bu toplam, menkul sermaye iradı, dağıtılan kâr payı ile vergi alacağı toplamından oluşacaktır. Bu toplam, menkul sermaye iradı olarak beyan edilecek ve Gelir Vergisi bu beyan üzerinden hesaplanacaktır. Hesaplanan Gelir Vergisi'nden vergi alacağı düşülecek (mahsup edilecek) ve geriye kalan vergi ödenecektir. Bu durumda da nihai vergi yükü ödenen Kurumlar Vergisi ile vergi alacağının mahsubundan sonra ödenen Gelir Vergisi toplamı olacaktır. Kısaca; yapılan değişiklikle yeni getirilen vergileme yönteminin özü budur.

Vergi Alacağı

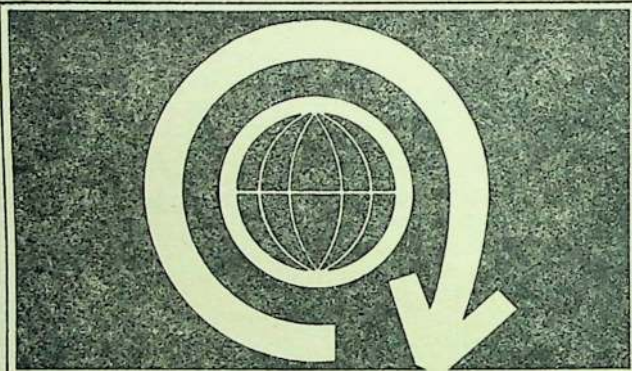
Gelir Vergisi Yasası'nda değişiklikle yapılan 24.12.1980 gün ve 2361 sa-

yılı Yasa'ya göre; tam mükellefiyete tabi sermaye şirketlerine ödenen Kurumlar Vergisi'nin yarısı, bu kurumlardan kâr payı alan ortakların vergi alacağını oluşturmaktadır.

Aynı yasa hükmünde vergi alacağının; sermaye şirketlerince tam mükellefiyete tabi gerçek kişilere, özel yasalarla kurulmuş müesseselerden kendi yasalarına göre Gelir ve Kurumlar Vergisi'nden muaf tutulanlara, kolektif ve adi komandit şirketlere, hisseli komandit şirketlerin komandite ortaklarına dağıtılan kâr paylarının yarısı olarak hesap ve kabul

edileceği belirtilmiştir.

Diğer yandan Gelir Vergisi Yasa-sı'nın 75 inci maddesinde yapılan değişiklikle, yukarıda sözü edilen vergi alacağı «menkul sermaye iradi» sayılmıştır. Böylece sermaye şirketlerinin kâr dağıtımına gitmeleri durumunda, kurumlardan kâr payı alan gerçek ve tüzel kişi ortaklarla, hisseli komandit şirketlerin komandite ortaklarının elde ettiği menkul sermaye iratları, dağıtılan kâr payı ile bunun yarısı olarak kabul edilmiş bulunan vergi alacağı toplamından oluşmaktadır.



Türkiyede ve bütün dünyada

İhraat ve ithalât işlemleriniz,
döviz, mevduat ve kredi hesaplarınız
ve diğer bütün bankacılık işleriniz için
Akbank'ı tercih ediniz.

Akbank, bütün dünyadaki birinci sınıf muhabirleri
ile işbirliği yapmak suretiyle emrinizdedir.

AKBANK

Açıkça anlaşıldığı üzere, kâr pa-yı elde eden gerçek kişiler yönünden bir sorun yoktur. Bu kişiler elde ettikleri menkul sermaye iradı nedeniyle Gelir Vergisi'ne tabidirler ve vergi alacaklarını, ödeyecekleri vergiden düşebileceklerdir. Kâr payı elde eden tüzel kişiler için durum farklıdır. Bu kişiler gelir vergisi yükümlüsü değildirler. Bu nedenle vergi alacağının mahsubu sözkonusu değildir. Böyle durumlar için kanun koyucu vergi alacağının iade edilmesini öngörmüştür. Vergi alacağı sisteminin işleyebilmesi de aslında başka türlü mümkün olamazdı.

Vergi Alacağının Mahsubu Veya İadesi

Vergi alacağının mahsup veya iadesinin sözkonusu olabilmesi için kurumlarca kâr dağıtımına gidilmesi gereklidir. Kâr dağıtımı yapılmadığı sürece vergi alacağının mahsup veya iadesinden söz edilemez. Bu nedenle kâr dağıtımına gidildiğinde, vergi alacağı, ya ödenecek Gelir Vergisi'nden mahsup edilecek ya da herhangi bir işleme tabi tutulmaksızın iade edilecektir. Şimdi kâr payı elde edenlerin, gerçek ya da tüzel kişi olmalarına göre durumu daha yakından inceleyelim :

1 — Tam mükellefiyete tabi gerçek kişilerin vergi alacağı, yıllık beyanname ile bildirilmek kaydıyla beyanname üzerinden hesaplanan Gelir Vergisi'ne mahsup edilecektir.

Bir sermaye şirketinden kâr payı elde eden gerçek kişi, elde ettiği kâr payı ile vergi alacağı toplamını menkul sermaye iradı olarak beyan edecek ve bu toplam üzerinden hesaplanan Gelir Vergisi'nden, vergi alacağını mahsup ederek geriye kalan vergiyi ödeyecektir.

2 — Özel yasalarla kurulmuş müesseselerden kendi yasalarına göre Gelir ve Kurumlar Vergisi'nden muaf tutulanların vergi alacağı, bunların kâr paylarını aldıkları tarihten

itibaren 1 yıl içinde başvuruları üzerine kendilerine iade edilecektir.

Bu tür kuruluşların vergi muafiyeti olması nedeniyle vergi alacağının mahsubu sözkonusu değildir.

3 — Kollektif ve adi komandit şirketlerin vergi alacakları, bunların kâr paylarını aldıkları tarihten itibaren 1 yıl içinde başvuruları üzerine kendilerine iade olunacaktır. Adı geçen şirketler bu vergi alacaklarını geri aldıkları yıl hasılat kaydetmek zorundadırlar.

Kollektif ve adi komandit şirketler, tüzel kişi olarak Gelir Vergisi'ne tabi olmadıklarından, vergi alacağı mahsup edilememekte, bu nedenle de iade edilmektedir. Ancak, iade edildiği yıl hasılat yazılan vergi alacağı, şirket kazancı biçimine dönüşerek daha sonra vergilenmektedir.

4 — Hisseli komandit şirketlerin komandite ortaklarının vergi alacağı, anılan şirketlerin kâr paylarını aldıkları tarihten itibaren 1 yıl içinde başvuruları üzerine, bunların aracılığı ile kendilerine iade olunacaktır. Komandite ortaklar bu vergi alacaklarını şirkete iadenin yapıldığı yıla ait beyannamelelerine dahil edeceklerdir.

Kollektif şirketlerde iade edildiği yıl hasılat yazılan vergi alacağı, es-hamlı komandit şirketlerde, şirkete iadenin yapıldığı yıl komandite (sınırsız sorumlu) ortaklar tarafından beyan edilecektir.

Mahsubu yapılan vergi alacağının tutarı, Gelir Vergisi'nden fazla olduğu durumlarda aradaki fark, vergi dairesince mükellefe bildirilecek ve mükellefin tebliğ tarihinden itibaren bir yıl içinde başvurusu üzerine kendisine iade edilecektir.

Vergi alacağının iadesi için belirtilen sürelerde gerekli başvuruda bulunmayanlarla, başvuruları üzerine vergi dairesince kendilerine tebligatta bulunulduğu tarihten itibaren 1 yıl içinde vergi alacaklarını geri almak için yazılı şekilde başvurmayanların hakları düşecektir.

Demek ki, kurumlardan kâr payı alan gerçek kişilerde vergi alacağıının mahsubu, gerçek kişiler dışında kalan ve yukarıda sayılan tüzel kişilerde de iadesi söz konusudur.

Gerçek kişilerde vergi alacağıının iade edilebilmesi, mahsubu yapılacak vergi alacağıının, ödenecek Gelir Vergisi'nden fazla olması durumunda söz konusu olabilecektir. Böyle bir durumun varlığı, kurumlardan kâr payı alan gerçek kişinin ticari, zirai ya da mesleki faaliyetinin bulunmasına, bu faaliyetten ya da faaliyetlerden zarar beyan etmesine ve bu zararın mahsubundan sonra vergiye tabi gelir kalırsa, bu gelirin vergisinin de vergi alacağı tutarından daha düşük olmasına bağlıdır.

Kurumlar Vergisi'nden Muaf ve İstisna Edilen Kazanç ve İratlarda Vergi Kesintisi

Eski rejimdeki dağıtılan ve dağıtılabılır kurum kazançları üzerinden yapılan Gelir Vergisi kesintisi yerine, Kurumlar Vergisi oranının yükseltilecek vergi alacağı sisteminin getirilmiş olması, sistemin tam olarak işleyebilmesi için kurum kazançlarının tümünün % 50 oranında Kurumlar Vergisi'ne tabi tutulmasını gerektirmektedir. Çünkü, kurumların kazanç dağıtımları durumunda Gelir Vergisi Yasası'nın ilgili hükümlerine göre «vergi alacağı» kendiliğinden oluşmaktadır. Ne varki Kurumlar Vergisi'nden muaf ya da istisna tutulan bir kısım kazanç ve iratlar da dağıtım konusu yapılabılır... Kurumlar yönünden vergiden muaf ve istisna edilmiş kazanç ve iratlar, ortaklar yönünden menkul sermaye iradı olarak Gelir Vergisi'ne tabi bulunmaktadır. Bu durumda kâr payı elde ederek vergi alacağıından yararlanacaklar için muafiyet ve istisna nedeniyle daha önce ödenmemiş verginin mahsubu gibi ters bir işlem ortaya çıkmaktadır. Böyle bir durumu önlemek ve vergi alacağı sisteminin işlemesinde bütünlük sağla-

mak için, Kurumlar Vergisi'nden muaf ve istisna olan bir kısım kazanç ve iratlar vergi kesintisine tabi tutulmuştur.

Böylece, vergi alacağı sisteminin sıhhatli olarak işleyebilmesi için, vergiden muaf ve istisna edilmiş kazançlarla, vergiye tabi kurum kazançları arasında, vergileme yönünden bir bütünlük sağlanmıştır.

Gelir Vergisi Yasası'nın 94'üncü maddesinin 8 numaralı bendinde, dağıtılın veya dağıtılmasın kurumların yabancı memleketlerde elde ettikleri kazançlar ile Türkiye'de elde ettikleri iştirak kazançları dışında kalan ve Kurumlar Vergisi'nden muaf veya müstesna kazanç ve iratlarından % 33 1/3 oranında vergi kesintisi yapılması öngörülmüştür.

Üzerinden % 50 oranında Kurumlar Vergisi ödenmiş kurum kazancının 50 birimlik kısmı dağıtıldığında, elde eden yönünden ortaya çıkan menkul sermaye iradı (50 birim kâr payı ile 25 birim vergi alacağı toplamı) 75 birim olmaktadır. Gelir Vergisi'ne konu olacak 75 birimlik menkul sermaye iradında vergi alacağı 25 birim, bunun oranı da % 33 1/3 dür. Bu nedenledir ki, Kurumlar Vergisi'nden muaf ve istisna edilmiş kazanç ve iratlar % 33 1/3 oranında kesintiye tabi tutulmaktadır. Her iki tür kazancı eşitleyecek başka bir oran yoktur. Adı geçen kesintinin yapılmasıyla, kurum kazançlarının dağıtılması aşamasında, Kurumlar Vergisi'nden muaf ve istisna olan kazançlarla, Kurumlar Vergisi'ne tabi bulunanlar arasında vergi alacağıının uygulanması bakımından hiçbir ayrıcalık kalmamaktadır.

Diğer yandan, kesintinin yapılması için kazancın dağıtılıp dağıtılmaması önemli değildir. İster dağıtılın ister dağıtılmasın Kurumlar Vergisi matrahı saptanırken, matrah dışında kalan kazanç ve iratlar üzerinden Kurumlar Vergisi beyannamesinin verilmesi süresi içinde adı geçen ke-

sinti yapılacak ve ertesi ayın 20'nci gününü akşamına kadar vergi dairesine yatırılacaktır.

Vergi alacağıının, Gelir Vergisi kesintisi olma niteliği bu durumda açıkça ortaya çıkmaktadır. Kurumlar Vergisi'ne tabi tutulmuş kazanç ve iratlarla bu kesinti otomatik olarak % 50 Kurumlar Vergisi içinde yapılmaktadır. Ödenen Kurumlar Vergisi'nin yarısı olarak tanımlanan vergi alacağı, aynı zamanda Gelir Vergisi Yasası'nda «menkul sermaye iradı» sayılmış, kurumların kâr dağıtımına gitmelerinde, ödenecek Gelir Vergisi'nden mahsup ya da sahiplerine iade edilme biçimleri düzenlenmiştir. Bu nitelikler vergi alacağıının bir vergi kesintisi olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Aslında, işleyiş biçimi gözönüne alınırsa, vergi alacağı sisteminin varlığı, herşeyden önce onun bir vergi kesintisi olmasını gerekli kılmaktadır.

Vergi Kesintisi Yapılmayacak Kazanç ve İratlar

Önceki bölümde açıklanan, Kurumlar Vergisi'nden muaf ve istisna edilmiş kazanç ve iratlarda vergi kesintisinin üç istisnası vardır.

Bunlardan ilki «iştirak kazançları istisnası»dır. Başka bir kurumun sermayesine katılmış tam mükellef kurumların, iştirak ettikleri kurumlardan elde ettikleri kazançlar, Kurumlar Vergisi'nden istisna edilmiştir. Yapılan değişiklikler, eski düzenlemede aranan, «sermayenin en az % 10'una, kurumun kuruluşu anında veya bilanço tarihinden en az bir yıl evvelinden beri sahip olmak» koşulları kaldırılmıştır. Bundan böyle tutarı ve süresi ne olursa olsun, iştirak kazançları istisnası uygulanacaktır.

Kurumlar Vergisi'nden istisna edilen iştirak kazançları eskiden «dağıtılmayan kurum kazancı» olarak Gelir Vergisi kesintisine tabi tutulmaktaydı. Yeni rejime göre iştirak kazançlarından Gelir Vergisi kesintisi

yapılmayacaktır. İştirakçi kurumun elde ettiği iştirak kazançları daha önce kendisine iştirak olunan kurum tarafından % 50 oranında Kurumlar Vergisi'ne tabi tutulmuştur. Vergi alacağı sisteminin uygulanması yönünden asıl olan, kurum kazancının % 50 oranında Kurumlar Vergisi'ne tabi tutulmuş olmasıdır. Bu nedenle sistemin işlemesi bakımından herhangi bir güçlük bulunmamaktadır.

Kesinti yapılmayacak ikinci tür kazanç ise, 128 sayılı Gelir Vergisi Genel Tebliği'nde açıklanmıştır. Buna göre; «Kurumların, yabancı ülkelerde yaptığı inşaat, onarma ve montaj işleri ile teknik hizmetlerden sağladığı ve kambiyo mevzuatı gereğince döviz olarak Türkiye'ye getirildiği tevsik edilen kazançlar, Kurumlar Vergisi'nden müstesna olmakla birlikte, bu kazançlar üzerinden kesinti yapılmayacaktır.»

Kesinti yapılmayacak üçüncü tür istisna ise «finansman fonu»dur. Yapılan değişiklikler Kurumlar Vergisi Yasası'nın mükerrer 8'inci maddesinde düzenlenen yatırım fonu, kesin olarak Kurumlar Vergisi'nden istisna edilmiş olmayıp geçici bir istisna olduğundan ve ayrıldığı yılı izleyen yıl yatırım indirimine dönüşerek kesintiyeye tabi tutulacağından, bu fonlar üzerinden de kesinti yapılmayacaktır.

Yedek Akçeler

Bilindiği üzere, yedek akçe yasa hükümlerine, ana sözleşmeye veya genel kurul kararına dayanılarak ayrılmaktadır. Yasa hükümlerine göre ayrılan yedek akçelere «yasal yedek akçe» diğerlerine de «ihtiyari» ya da «olağanüstü yedek akçe» denilmektedir.

Eski uygulamada Türk Ticaret Kanunu'nun 466'ncı maddesine göre ayrılan yedek akçelerle, Bankalar Kanunu gereğince bankaların ayrıca ayırdıkları provizyonlar, Gelir Vergisi kesintisinin yapılacağı stopaj matrahından düşülmekteydi. Yasal yedek

akçelerin dışında kalan ihtiyari ya da olağanüstü yedek akçeler ise stopaja tabi tutulmaktaydı.

Yasal değişiklikten sonra, dağıtılan ve dağıtılabılır kurum kazançlarında vergi kesintisi ile ilgili eski yasanın 96'ncı maddesi bütünüyle uygulamadan kaldırıldığından, yeni uygulamaya göre yasal yedek akçelerin stopaj matrahından düşülmesi söz konusu olmayacaktır. Aslında, bu, mümkün de değildir.

Yeni vergileme biçimine göre Türk Ticaret Kanunu'nun 466'ncı maddesinin birinci fıkrası gereğince ayrılan «birinci tertip yedek akçe», aynı maddenin 1 ve 2 no.lu bentlerinde sözü edilen, «iptal edilen hisse senetlerinin satış farkları ile emisyon primlerinden doğan yedek akçeler», % 50 Kurumlar Vergisi ödendikten sonra kalan kurum kazancından ayrılacaktır.

Uygulamada «ikinci tertip yedek akçe» adıyla anılan ve Türk Ticaret Kanunu'nun 466'ncı maddesinin 3 no.lu bendine göre ayrılan yedek akçeler, ancak kâr dağıtımı söz konusu olursa, ayrılacaktır.

Gerek ikinci tertip yedek akçe ve gerekse ana sözleşme ya da genel kurul kararına göre ayrılacak ihtiyari yedek akçeler, diğerlerinde olduğu gibi % 50 Kurumlar Vergisi ödendikten sonra ayrılabilir.

Yeni Kurumlar Vergisi oranının Gelir Vergisi kesintisini de bünyesinde taşıması, yasal yedek akçelerin de vergilenmesini gerekli kılmaktadır. Bundan böyle ayrılacak yedek akçelerde vergi yükü % 50 olacaktır.

Kurumların İdare Meclisi Başkan ve Üyelerine Verilen Kâr Payları

Kurumların idare meclisi başkan ve üyelerine verilen kâr payları eskiden ücret sayılarak Gelir Vergisi Yasası'nın ücretlerle ilgili 61'inci maddesi kapsamında idi. Yapılan değişiklikte sözü geçen kâr payları, menkul sermaye iratlarının düzenlendiği 75'inci maddenin 2'nci fıkrasının 3 numara-

ralı bendine aktarılmıştır. Bundan böyle ve 2361 sayılı Yasa ile Gelir Vergisi Yasası'na eklenen Geçici 9'uncu maddenin (a) bendi uyarınca; kurumların, 1980 yılı kârlarından ayrılarak, idare meclisi başkan ve üyelerine ücretlerinden ayrı olarak verecekleri kâr payları, adı geçen yasa hükmüne göre «menkul sermaye iradı» sayılacak ve safi kurum kazancının tespitinde gider olarak indirilemeyecektir.

Bu durumda, kurumların gerçek kişi ortaklarına kâr dağıtımında olduğu gibi, vergileme yönünden, kâr payı alan idare meclisi başkan ve üyeleri elde ettikleri menkul sermaye iratlarını, «ihtiyari toplama ve beyan»la ilgili Gelir Vergisi Yasası'nın 87'nci maddesindeki koşulları taşımıyorlarsa, beyan edecekler ve hesaplanacak Gelir Vergisi'nden de vergi alacaklarını mahsup edebileceklerdir.

Geçmiş Yıllarda Ayrılmış Yedek Akçelerin Dağıtılması

Yapılan değişikliklerden sonra, Gelir Vergisi Yasası'nın eski 96'ncı maddesi uyarınca kesintiye tabi tutulmuş dağıtılmayan kurum kazançlarının durumu, vergi alacağı sisteminin getirilmesi olması karşısında önem kazanmaktadır. 1981 yılına kadar ayrılmış bulunan yedek akçeler dağıtılırsa vergileme nasıl yapılacaktır? Bu durum Kurumlar Vergisi Yasası'nın Geçici 2'nci maddesinde düzenlenmiştir.

Adı geçen Geçici 2'nci maddede; «5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun yürürlüğe girdiği tarihten bu kanunun yürürlük tarihine kadar ayrılmış olan ihtiyari akçeleri ve banka provizyonları, bunların sermayeye eklenmesi veya ortaklara dağıtılması hallerinde, sermayeye eklendiği veya dağıtımın yapıldığı yılın ticari kazançına vergilendirilmeden önceki brüt tutarları üzerinden ilâve edilir. Teşebbüsün tasfiyesi halinde ise tasfiye kârının hesaplanmasında nazara alınır.

Bu ihtiyat akçeleri ve banka provizyonları üzerinden ödenmiş bulunan Kurumlar Vergisi ile tevkif yoluyla ödenen Gelir Vergileri, ödenecek Kurumlar Vergisi'nden mahsup edilir.» hükmü getirilmiştir.

Görüldüğü üzere, geçmiş yıllarda ayrılmış bulunan gerek yasal yedek akçeler ve gerekse ihtiyari veya olağanüstü yedek akçeler ile Bankalar Kanunu'nun 35'inci maddesi uyarınca ayrılan banka provizyonları, ortaklara dağıtıldığında ya da sermayeye eklendiğinde, vergilenmeden evvelki brüt tutarları ile ticari kazançla eklenerek, bu yedek akçeler üzerinden daha önce ödenmiş bulunan Kurumlar Vergisi ile Gelir Vergisi kesintileri, ödenecek Kurumlar Vergisi'nden mahsup edilecektir.

Böylece geçmiş yıllarda ayrılmış bulunan yedek akçeler dağıtım konusu olduğunda, yeni vergileme rejimine uygun duruma getirilmekte, diğer bir deyimle vergi alacağı sisteminin uygulanabilmesi için eski ve yeni kazançlar arasında özdeşlik sağlanmaktadır.

Önceki bölümlerde açıklandığı üzere vergi alacağı sisteminin uygulanabilmesi için, kurum kazançlarının ya % 50 oranında Kurumlar Vergisine ya da Kurumlar Vergisi'nden muaf ve istisna olanlarda % 33 1/3 oranında Gelir Vergisi kesintisine tabi tutulmuş olması gerekmektedir.

Geçmiş yıllarda ayrılmış yedek akçelerin nakten veya hesaba dağıtılması halinde, ortaklar açısından «elde etme» dağıtımın yapıldığı yıl, diğer bir deyimle 1981 veya sonraki yıllar olacağından, kuşkusuz bu tür menkul sermaye iratları yeni yasa gereğince vergi alacağı sistemine göre vergilendirilecektir. Durum böyle olunca Kurumlar Vergisi Yasası'nın Geçici 2'nci maddesinde öngörülen vergileme biçimi, vergilemede genellik ilkesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Geçici madde 2'de sözü edilen

5422 sayılı Yasa 1.1.1950 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 5422 sayılı Yasa'nın yürürlüğe girdiği tarihten bu yana ayrılan yedek akçeler farklı oranlarda vergilendirilmiştir. Diğer yandan yasal yedek akçeler yalnızca Kurumlar Vergisi'ne tabi tutulurken, ihtiyari ya da olağan üstü yedek akçeler hem Kurumlar Vergisi ve hem de Gelir Vergisi kesintisine tabi tutulmuştur.

Yasal yedek akçeler; 1950 - 1960 yılları arasında % 10, 1960 - 1969 yılları arasında % 20 ve 1969 yılından bu yana da % 25 oranında Kurumlar Vergisi'ne tabi tutulmuştur.

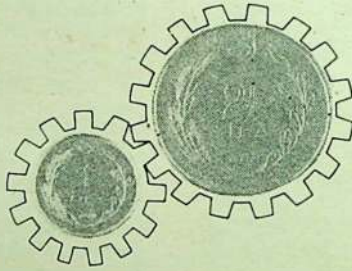
İhtiyari ya da olağanüstü yedek akçe dediğimiz dağıtılmamış kurum kazançlarında ise, yukarıdaki Kurumlar Vergisi oranlarının uygulanmasından sonra % 20 de Gelir Vergisi kesintisi yapılmıştır. 1981 ve sonraki yıllarda dağıtımı sözkonusu olabilecek asıl yedek akçeler bu bölümde sözü edilen ihtiyari ya da olağanüstü yedek akçeler olacaktır.

Yasal yedek akçelerin kullanılma biçimleri Ticaret Kanunu ile Bankalar Kanunu'nda belirtilmiştir. Yasal zorunluluk dışında herhangi bir nedenle adı geçen yedek akçeler sermayeye eklenir ya da ortaklara dağıtılırsa, kuşkusuz Kurumlar Vergisi Yasası'nın geçici 2'nci maddesi uyarınca vergilendirilecektir.

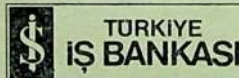
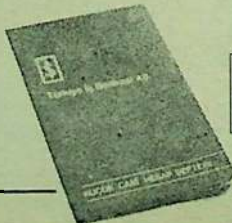
Geçici 2'nci madde uygulaması yönünden 1969 yılından bu yana ayrılmış bulunan yedek akçelerin dağıtılmasında bir güçlük bulunmamaktadır. Ancak 1969 yılından önceki yıllarda ayrılmış bulunan yasal ya da ihtiyari yedek akçelerin dağıtılmasında, daha önce % 10 Kurumlar Vergisi ödenmiş olanlarda % 15'lik, % 20 Kurumlar Vergisi ödenmiş olanlarda da % 5'lik ek vergi yükü ortaya çıkmaktadır. Bu sakınca, geçmiş yıllarda dağıtılmamış bulunan «yatırım indirimi», «devlet tahvil faizleri» gibi Kurumlar Vergisi'nden istisna edilmiş kazançların dağıtılmasında daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Bu kazançlar

brüt tutarları ile kurum kazancına eklenip, daha önce ödenmiş bulunan vergiler mahsup edilerek vergileneceğinden, Kurumlar Vergisi yükü % 25'e çıkmakta, örneğin yatırım indirimi kazancında mahsup edilecek Kurumlar Vergisi bulunmamaktadır. Çünkü, yatırım indirimi kazancı Kurumlar Vergisi'nden istisna edilmiştir. Vergi alacağı sisteminin uygulanabilmesi bakımından, dağıtılmamış kurum kazançlarının (yedek akçelerin) dağıtılması durumunda ortaya çıkabilecek bu güçlüklerin giderilmesi gerekmektedir. Dağıtılmamış kurum kazançları

üzerinden geçmiş yıllarda kesilmiş bulunan Gelir Vergisi kesintisi, vergi alacağı sisteminin uygulanması nedeniyle herhangi bir güçlük yaratmamaktadır. Dağıtılacak olan geçmiş yıl kazancı, brüt tutarı üzerinden kurum kazancına eklenerek hesaplanan Kurumlar Vergisi'nden evvelce kesilmiş bulunan % 20'lik Gelir Vergisi düşülmektedir. Böylece % 50'ye tamamlanmış bulunan Kurumlar Vergisi'nin yarısı, dağıtım nedeniyle vergi alacağı biçimine dönüşerek ya ödenecek Gelir Vergisi'nden mahsup edilmekte ya da sahibine iade edilmektedir.



**Türk ekonomisinin öyküsü
bu hespla başladı,
bu hespla geliyor.**



yurt içinde ve dışında
büyük çapta

YOL
KÖPRÜ
BARAJ
KAZIK TEMEL
RIHTIM·İSKELE·KIZAK
FABRİKA
SANTRAL
SU ALTI
İNŞAATLARI

ENKA
İNŞAAT VE SANAYİİ A.Ş.

Enka Hanı Balmumcu Şevki Bey Sok. İST
Tel.66 2215 Tlx.22 639 Pima-TR

tasarruflarınızı
değerlendirmek için
size
yol gösterecek ışık



HER YERDE HER ZAMAN
T.C.ZİRAAT BANKASI
olacaktır.

SERMAYESİ : 300.000.000 TL.

Kurtkaya Holding A.Ş.

Kendi sahalarında herbiri ayrı ayrı lider olan en güçlü sınıai ve pazarlama firmalarını bünyesinde toplamış gerçek anlamda bir sermaye holdingidir

BAĞLI KURULUŞLAR

ERKA BALATA VE OTOMOTIV SANAYII A.Ş.

1953 yılında kurulan ve bugün 27.000m²lik kapalı alanda 30 dan fazla mühendis nezaretinde 1000'e yakın işçinin çalıştığı Erka işletmelerinde: Fren, debriyaj ve endüstri balataları, balata paşinleri, Ekalit contact levhaları, mamulleri üretilmektedir.



BAŞAK TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.

Oto yedek parça ve aksesuarlarını başarıyla dağıtan güçlü ve sürekli gelişim içinde olan bir pazarlama kuruluşudur.



BAŞER MADENCİLİK LTD. ŞTİ.

Yurtiçi kaynaklarımızı üretime açan holdingimize dahil bu kuruluş da, ürettiğimiz mamuller ile yurt savunması için ürettiğimiz araç ve gereçlerin en önemli ham maddesi olan amyant istihraç edilmektedir.

KURTKAYA OTO SANAYİ VE TİCARET A.Ş.

15 bin çeşit mamulu, 7 satış merkezindeki 200'u aşan personeli ve Türkiye saatinde yaygın ve geniş dağıtım teşkilatı şirketimiz, yurdumuzun oto yan sanayiindeki en büyük pazarlama kuruluşudur.



ERKA-OTO RADYATÖRLERİ SANAYİ A.Ş.

Türkiye'nin ilk Oto radyatör fabrikası olup, Yurdumuz Otomotiv montaj sanayinin tüm radyatör ihtiyacının %70'ini karşılamakta, yuzlerce çeşit komple Oto radyatör ve petakleri üretmektedir.

İTO KİLİT VE YEDEK PARÇA SANAYİ A.Ş.

Konut, iş yeri, otel, hastahane, fabrika, çelik esya ve otolar için 56 çeşit kilitli yanında, 40'tan fazla oto yedek parçasını, 20 yıllık tecrübesi ile, Balkanların ve Ortadoğu'nun en modern tesis ve makine parkında üretmektedir.

ERKATEKS ERKATEKS AMYANT TEKSTİL SANAYİ A.Ş.

Her tür amyant ipliğini, amyant dokumalarını, salmastıra ve filifillerini, suni plastikten iplik, çarpi, levha, torba, halat, ağ uratan, yurdumuzun bu konudaki tek kuruluşudur.

PANKURT SANAYİ A.Ş.

Ekonomik kalkınmamıza önemli katkıları olan bu kuruluşumuz sınıai firmaları için basta redüktörler olmak üzere komple sanızman ve diferansiyeller, dişli çarklar ve kamalı miller, elastik ve ricit kaplinler ve varyatörler gibi çeşitli üretim mamulleri ve makine parçaları imal etmektedir.



ÇELİKYAY SANAYİ ANONİM ŞİRKETİ

1966-tarihinden bu yana her çeşit taşıt araçlarının çelik makaslarını, çelik dövme parçalarını, otomotiv montaj sanayiinde kullanılan çeşitli aksam parçalarını üreten bir kuruluşur.

BAŞKURT KABLO SANAYİ LTD. ŞTİ.

Oto tesisat, oto montaj, elektrikli av ataları radyo ve televizyon sanayinin ihtiyacı olan kalaylı ve kalaysız elektrik kablolarını ve oto balçorifer motorlarını, şarj armatürlerini, dinamo yastıklarını üretmektedir.



ERKAFLEKS ERKAFLEKS YER DÖŞEMELERİ SANAYİ LTD. ŞTİ.

Modern üretim teknolojisi ile PVC esaslı yer karosu ve yapıstırıcı Üreten, günden güne güçlenen bir kuruluşur.

ŞAHİN MOTOR YATAKLARI SANAYİ VE TİCARET A.Ş.

GLACIER lisansı ile yurdumuzun tek motor yatakları üreticisi olan kuruluşumuz yurt ihtiyacımızın karşılanması yanında milyonlarca liralık döviz tasarrufu sağlamaktadır.

İŞTİRAKLERİMİZ

CIHAN Datarya Sanayi ve Ticaret A.Ş.

SİMİTAŞ A.Ş.

MİKAFOR Plastik Levha Sanayii ve Ticaret A.Ş.

BALIKESİR ÇİMENTO FABRİKASI A.Ş.

CANAKKALE SERAMİK FABRİKALARI A.Ş.

ALTINFORMİKALAR A.Ş.

KALEBODUR Seramik Fabrikası A.Ş.

BOZUYUK Orman Ürünleri ve Sanayii A.Ş.



Kurtkaya Holding A.Ş. Sınıai. Böbrethane Cad. No. 25/2 İstanbul Tel.: 26 26 96



**"BİRA"
BU KAPAĞIN
ALTINDADIR.**



SUPERLIT

ASBESTLİ ÇİMENTO

YÜKSEK TAZYIKLI **BORU**' LARI

DÜZ ve OLUKLU **LEVHA**' LARI

ELYAFLI ÇİMENTO SANAYİ ve TİCARET A.Ş.

MERKEZ:

Cumhuriyet Cad. 255
HARBIYE - İSTANBUL

ANKARA Bürosu:

Şehit Teğmen Kalmaz Cad.
İçel Apt. 26/4
ULUS - ANKARA

Tel: 48 41 70

Tel : 11 22 78

Borsaş

Fonlarına yüksek verim sağlamak amacıyla birikim sahiplerinin, yatırımların finansmanında çıkan güçlüklerin giderilmesinde yardımcı olmak amacıyla sanayi kuruluşlarının hizmetine girmiş bulunmaktadır.

Borsaş'ın birikim sahiplerine sunduğu hizmetler

BORSAŞ

Tahvil, sunumunda, ihraç organizasyonu ile ilgili işlemleri yürütür ve kesin satış (Underwriting) taahhüdünde bulunur,

Tahvil ihraçlarında, tahvilin faizi ile anaparasının ödenmesini garanti edebilir ve faiz - anapara ödemelerini yerine getirir,

Sermaye artırımına başvurulduğunda hisse senetlerinin tasarruf sahiplerine plasmanı ile ilgili tüm işlemleri organize edebilir ve temettü garantisi verir,

Sermaye artırımını, tahvil ihraç, mali tablo analizleri, devralma - birleşme gibi şirketlerarası füzyonlara ilişkin sağlıklı - tarafsız danışmanlık hizmeti sağlar ve gerekli hukuksal işlemleri gerçekleştirir,

Menkul değerlere yapılacak yatırımlara ilişkin danışmanlık hizmeti sağlar,

Borsaş'ın kurumlara sunduğu hizmetler

- Güvenilir kuruluşların tahvilleri ile tasarruflara Borsaş garantisinde aylık, 3 Aylık, 6 aylık ve yıllık ödemelerle yüksek verim sağlanır.

- Borsaş, portföyünde bulunan hisse senetleri ile kuruluşlara ortak olmanızı ve böylece tasarruflarınıza yüksek verim sağlamanıza yardım eder

- Borsaş Portföy'ünde bulunmayan hisse senetlerini piyasa fiyatından edinmenizi sağlar.

- Satılmak istediğiniz hisse senetleri piyasa fiyatından alınır.

- Portföyünüzdeki menkul değerlerin kuponları adınıza tahsil edilir.

- Borsaş, tahvil ve hisse senetleri cüzdanınızı - portföyünüzü - idare ve muhafaza eder.

- Borsaş, portföyünüzde bulunan hisse senetlerinin ait olduğu kuruluşların sermaye artırımına başvurusu durumunda ruçhan haklarınızı kullanmanız ve apel ödemelerinizi yerine getirebilmeniz için gerekli uyarıları yapar.

- Dilediğinizde, Borsaş'dan edindiğiniz hisse senetlerinin ait olduğu kuruluşlara ilişkin bilgi verilir.

Borsaş, hisse senedi ve tahvil gibi geleneksel menkul değerlerin yanısıra, Batı sermaye piyasalarında uzun süredir başarıyla uygulanmakta olan yatırım seçeneklerinin, ülkemizin koşullarını ve Türk tasarruf sahiplerinin beklentilerini gözönünde tutarak Sermaye Piyasasına sunmaktadır.



BORSAŞ

MENKUL DEĞERLER BANKERLİK VE
FİNANSAL YATIRIMLAR A.Ş.